

Enric Soler i Godes

Una memòria que no perdona

ALS setanta-nou anys, Enric Soler i Godes es troba «molt vell», però ofereix una imatge d'home de bona salut, d'una ment activa encara, d'una memòria que ni oblida ni perdona, al servei de la veritat i la història, i de la cultura, que és la seua preferida. Tot, és clar, per amor al País Valencià —o al Regne, perquè ell no té manies—, un amor que la guiat des que era un jovencell.

Nat a Castelló, «tenia una gran afició a la lectura. La meua família tingué impremta i eren llibreters, enquadernadors..., artisans. Després de sopar regnava a casa un silenci religiós: mon pare i ma mare llegien els diaris i els menuts, cadascú un llibre, perquè a casa teníem una bona biblioteca». La casualitat féu que Enric fos veí d'Àngel Sánchez Gozalbo, gran de vora vint anys més que ell i que estudiava a València. Fou una influència fonamental, una de les quatre grans influències de la seua vida. Les altres han estat Carles Salvador, Almela i Vives i José Ombuena.

«Vaig començar a col·locar articles als diaris de Castelló, *La Provincia Nueva*, *El Heraldo*.» Mentre va estudiar. Es féu mestre a Catalunya. «Vaig descobrir, a Tarragona estant, que existia un setmanari en la meua llengua, *El Patufet*.» Després del servei militar a Àfrica, des d'on enviava cròniques imitant a Alarcon, tornà a donar classes. I escrivia un *Glossari*. «Carles Salvador, que el va veure, em va escriure. Ell era ja famós, havia publicat al *Cuento del Dumenge*. Em va oferir una beca de la

sions i visites. Carles Salvador assistí a un col·loqui sobre la llengua, amb Pompeu Fabra. Jo estava foll amb Carles Salvador.»

Em d'aturar el doll de records d'Enric Soler i Godes. Perquè el que ara ens interessa, molt especialment, és el problema de la llengua i la qüestió de les normes ortogràfiques.

«Als anys trenta la gent estava acostumada als primers periòdics valencians, com ara *El Mole*, *El Tabalet*; als llibrets de falla, a les obres d'Escalante escrites amb paraules valencianes, però amb una ortografia manllevada al castellà. Era un panorama de literal analfabetisme. Fixes: *Nostre Teatro*, *El Cuento del Dumente*. Escriuen mig en castellà, mig en valencià. Era fàcil escriure així i la gent no tenia maldecaps.»

A Castelló l'ambient era un xic diferent. «Ja al 21 o 22 Sánchez Gozalbo, Salvador Guinot, Lluís Revest, Mossén Betí, Bernat Artola... fundaven la Societat Castellonense de Cultura. Revest va publicar un llibre en el que proposava una ortografia més clara i perfecta. El primer havia publicat a la Biblioteca l'Avenç, de Barcelona. La Castellonense començà a publicar el butlletí i en ell es sentien els problemes ortogràfics. Així que començaren a usar les Normes de l'Institut adaptades. Els de la Castellonense s'estrevistaren amb Pizcueta, que dirigia *Taula de les Lletres*, llavors la revista valenciana de més prestigi, i des d'aquesta revista es llançà un crit, a veure si es reunien tots...»

Era un moment magnífic. Després de la caiguda de Primo de Rivera, el qual havia perseguit a la cultura autòctona. «Aquella crida féu efecte perquè al darrera estava el bo i el millor de la intel·lectualitat. Navarro Borràs, Thous Llorens, Emili G. Nadal, Artur Perucho, Almela i Vives, Carles Salvador, Pasqual Assins, Caballero Muñoz, Joaquim Reig, Daniel Martínez Ferrando... Començaren els contactes. I es va triar Castelló perquè el butlletí tenia ja deu anys de veterania. La redacció de les normes la féu Salvador Guinot. Són unes normes molt elàstiques.»

I es signaren el 1932, tot just fa cinquanta anys.

¿Va sorgir algun problema? «L'únic problema era el pare Fullana. Ell també havia fet una gramàtica i tenia molt de prestigi. Ell no volia renunciar a la *ch*. Aleshores Pizcueta va

anar a Madrid i va conversar amb ell. I l'home va cedir. Va signar també.» Això desbarata els intents actuals de desvirtuar la seua posició publicant la gramàtica del pare Fullana arrencant-li el pròleg que li féu el fill de Llorente, director de *Las Provincias*, perquè aquest reconeixia la unitat de la llengua.

«La primera reacció fou de Bayarri, que va publicar la seua ortografia..., si així es pot dir, una ortografia que sols ell sabia com llegir. Suprimia lletres... Llàstima! Perquè era un bon poeta. Bayarri va escriure el panflet aquell, *El perill català*, un despropòsit. Es el mateix que ha passat després amb Adlert.»

¿Com foren rebudes les normes de Castelló? «Tingueren un efecte immediat. De seguida es vegué que els llibrets de falla s'escriuien d'acord amb les normes, que els miracles de Sant Vicent també ho feien. I fins i tot el *Pensat i Fet*, revista que tirava trenta mil exemplars, va eixir com cal. Va tenir una reculada de lectors... ¡No sap vosté el mal que feien les revistes com *La Traca*, tan mal escrita! La gent de l'Horta estava acostumada al valencià mal escrit. Però aconseguírem que s'escrigués millor. Enric Valor, a Alacant, va convèncer l'editor d'*El Tio Cuc*, per a què l'editara segons les normes. Alguns estaven reginyosos, però no entaularen polèmica. Fou com una onada. Fins i tot, els programes de festes, de jocs florals, es publicaven bé. L'editorial L'Estel va publicar una *Ortografia* de Carles Salvador i un *Breu Diccionari*. L'Ajuntament de València va editar les normes de Castelló. Eren l'única veritat. Estaven per damunt de totes les ideologies, ningú féu escarafalls. Eren les normes d'escriure valencià i les van acceptar.»

Tot anava de la millor manera. Però arribà la guerra. «I tot s'ensorrà.»

A Enric Soler i Godes li va tocar l'estabussada. «Jo havia estat secretari de la FETE (Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament). Vaig passar dos consells de guerra. Em va separar dos anys de l'ofici de mestre i me sancionaren amb un trasllat forçós de cinc anys a Santander a donar classes... Quan vaig tornar ací Carles Salvador em va portar a Lo Rat Penat i m'anomenà vice-president de la secció de literatura. Em d'agrair a González Martí, llavors president de la societat, que ens acollira i ens donara suport, fins i tot quan el governador li va preguntar pel que feíem... Es féu responsable de nosaltres. Vaig col·laborar a *Las Provincias* en temps de Llorente Falcó i José Om-

buena; vaig editar fullets i llibrets, molts articles de divulgació de la cultura i la història valencianes. Jo feia una secció en castellà, «Valencia y su reino», de caire valencianista, al Valencia Atracción.»

La represa no fou gaire fàcil. Eren temps heroics, de resistència per tal d'impedir un holocauste polític i cultural. «Ricard Sanmartí editava el *Pensat i Fet*, i Carles Salvador aconseguí que adoptara les normes de Castelló. A l'argenteria del carrer Tapineria, propietat de Sanmartí, feiem una tertúlia on acudíem Carles Salvador, Almela i Vives, Duran i Tortajada, jo..., amb certa por. Allí fou on nasqueren els *Cursets de llengua valenciana*. Carles Salvador volia fer alguna cosa. Havia tingut abans una gran activitat i no sabia estar-se quiet. Anàrem a Lo Rat Penat i els ho proposàrem.

Anàrem a parlar amb Llorente Falcó, director de *Las Provincias*. Els cursets foren

nostres dones i els nostres fills. Es presentaren dotze alumnes el primer any. Per als cursets es va editar la *Gramàtica* de Carles Salvador. L'edició la va pagar Sanmartí amb els guanys que tenia del *Pensat i Fet*. Ha estat la mateixa gramàtica que s'ha utilitzat fins al 79, quan sent president de Lo Rat Penat Emili Beüt, es va desfenestrar l'obra de Carles Salvador i la seua gramàtica. Els directors dels cursets foren Enric Valor i Cervera Grifol, a la mort de Carles Salvador. Jo he estat vocal tota la vida dels cursets, però mai se'm va convocar per a res.»

Altres valencians iniciaven també la represa. «Jo vaig conèixer Xavier Casp a la casa d'Adlert perquè celebraven unes reunions valencianistes d'amagototis. Tots els primers de setembre de cada any, Casp, Adlert i jo anàvem al monestir del Puig. A casa de Casp vaig conèixer Joan Fuster i Vicent Andrés Estellés.

«El que avui ens passa és producte de l'enveja i del ressentiment»

Generalitat de Barcelona.» Això passava el 1933. I ell acceptà i va acudir a la primera *Escola d'estiu*. «Jo vaig ser alumne de Freinet. Van venir a donar-nos classe personalitats de primera categoria. Tot es feia en català. Durant la darre- ra setmana feren moltes excur-

possibles gràcies a l'ajut econòmic d'Ignasi Villalonga. Sanmartí era amic de Pizcueta, i tots els anys anava a recordar-li que ens mancaven els diners. ¡Quantes visites per a poder parlar amb ells! La primera volta ens donaren 50.000 pessetes. Era una fortuna per a l'època. Així vam muntar els cursets per correspondència. Quan començarem les classes Carles Salvador ens digué: els dos primers alumnes sereu vosaltres, Sanmartí i tu, i si fa falta, que vinguen les

Casp i Adlert feren l'editorial L'Espiga i editaren el primer llibre en valencià de postguerra, un grapat de versos titulat *Volar*, de Xavier Casp. El llibre seguia les normes de Castelló, com tot el que ells publicaren. També a l'*Almanaque de «Las Provincias»* es publicava el miracle que obtenia cada any el premi de dit diari i també es seguien les normes de Castelló.» Ningú no trencava una tradició que encara era jove, però que tenia força irrefutable.

«Crec que el problema es presentà després. Quan Reglà, Tarradell i Giral vingueren a la Universitat a donar classes. Ells formaren a molta gent jove.

Alguns com jo estaven d'acord en donar pas a les noves generacions, però alguns no s'ho empassaven. Els qui havien estat les vedettes de la cultura durant uns anys no s'avenien. El que avui ens passa no es producte de la cultura, sinó de l'enveja i del ressentiment. A darrera hora l'han piada. Sí, era gent que havia

estat premiada als Jocs Florals a l'exili, i ara es desentenien. L'ortografia d'Adlert per a l'Acadèmia està condemnada al fracàs, perquè és un bati-bull. Els grans escriptors valencians hem escrit sempre segons les normes de Castelló. Les obres importants de la literatura valenciana durant els darrers cinquanta anys estan escrites emprant les bones normes de Castelló, inclosos els llibres de Casp i Adlert; així que els escriptors valencians que escriuen i compten no van a abandonar-les ara perquè els

ho demanen de mala manera.»
¿Quan creu vosté que va començar aquesta campanya? «Crec que l'aparició de la revista *Gorg* fou un revulsiu per als castellanistes. Vosté sap que feren tot el possible per a què la prohibiren... Anteriorment havien polemitzat, a la revista *Serra d'Or*, la revista de l'abadia de Montserrat, però mai no havien discutit res sobre l'ortografia o sobre la unitat de la llengua. Uns preferien dir-li valencià, però sense impugnar aqueixa unitat. Tinc entès que l'any 76 fou quan va

esclatar l'embolic al carrer, quan se celebrava el 9 d'octubre i uns xicots, al carrer de la Pau, van posar una pancarta que deia «parlar valencià es la nostra forma de parlar català» ... Però això venia preparant-se. València ha estat una de les ciutats més castellanitzades d'Espanya. És una tragèdia. Tota la gent que ha embolicat l'assumpte no ha fet ni un sol valencianista de veres, han produït sols anticatalanistes. Sembla mentida, perquè de valencians en viuen molts a Barcelona i devien co-

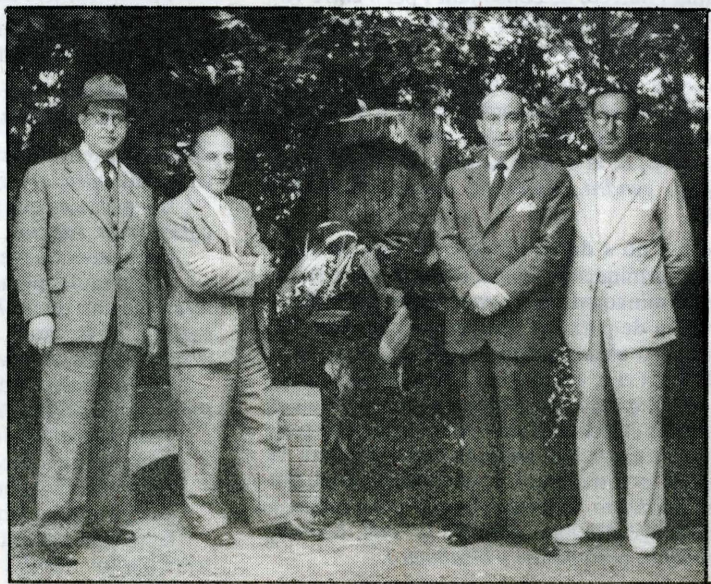
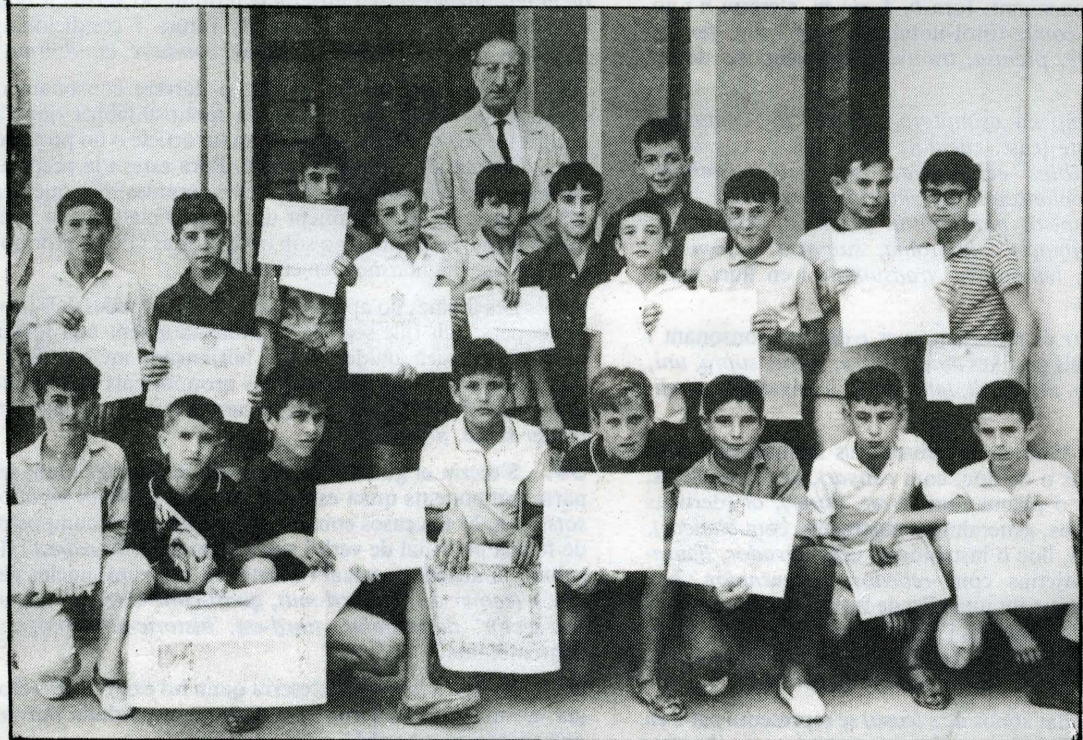
nèixer millor als catalans i posar ací pau i allà quietud.»

Enric Soler i Godes deuria escriure una autobiografia que seria tot un document històric, ple de notícies i confirmacions. Seria un servei —un més— al poble valencià, pel qual ell es capaç de fer-ho tot. «No sé, jo voldria escriure uns articles sobre aquest tema... i aclarir-li-ho a la gent que no ho sap. Perquè sempre hi ha gent jove que no sap les coses i cal ensenyar-li-les.»

R. VENTURA MELIÀ

De l'àlbum de família

Soler Godes amb el darrer poeta de la Renaixença, Ramon Andrés Cabrelles (d'alt a la esquerra).

Soler Godes en 1916, als 13 anys (d'alt a la dreta).

L'autor amb els seus alumnes, final de curs 1964-65, Benifaió d'Espioca (Ribera Baixa) (al centre).

En l'hort de la casa d'En Teodor Llorente. D'esquerra a dreta: Josep Giner, Carles Salvador, Enric Durán i E. Soler i Godes (baix).

El escritor escribe

«De la meua terra»

DE la mà de la Castellonca de Cultura està als aparadors de les llibreries valencianes un llibre titulat *De la meua terra, contes, contalles i succeïts*; el seu autor, Casimir Melià Tena (1), enginyer industrial, fill d'Albocàsser, vila de l'Alt Maestrat, estudiant a Barcelona i resident a Castelló de la Plana.

Casimir Melià va passar la seua infantesa al poble nadiu, coneix la vida pobletana d'aquells indrets, la parla, les festes i els costums i, per no deslligar-se definitivament d'aquella terra muntanyenca i aspra, no passa les vacances als llocs de moda confós amb el xurri-murri del turisme de moda; ell i la famia marxen tots els estius al mas d'Albert, a les Coves de Vinromà.

Per aquesta convivència amb la gent del poble i masovers, va ser un xiquet més en les enlluernadores festes, en les processons, en les romeries; confós entre llauradors i gent de muntanya, gent d'espardenya i tratge de pana en aquells temps, i així anà amerant-se la seua ànima d'aquells costums, d'aquelles diades inoblidables que, al llarg dels anys, anaven repetint-se i eren esperades sempre amb la mateixa il·lusió.

Ara, quan la maduresa de la vida assaona el pensament, publicats en castellà conferències i estudis referits a la seua especialitat i aficions, i amb obres en valencià que avalen la seua cultura i suficiència literària, ha aparegut aquest llibre mig folklòric, mig de memòries i records.

En la seua darrera obra, *De la meua terra*, Casimir Melià s'ha endinsat primer pels viarans del folklore i després ha abocat l'ànima dels records personals. Dues parts en què es divideix el llibre, i tan interessants l'una com l'altra. Els contes amb què s'enceta la lectura són aquells escoltats vora el foc a les nits d'hivern, un grapat de narracions populars, que han anat rodant de generació en generació, perduts anys i anys en el cor i el pensament de les gents i que ara prenen vida per a sempre en aquestes pàgines. Les contalles i succeïts són els records de les seues vivències que deixen el pas dels anys, quasi diríem que unes memòries. No estan allí sols els re-

cords de xiquet o les peripècies de la joventut, sinó allò que l'home ja qualat ha viscut i recorda novament. Delicioses estampes com la dels estudiants que no acabaren la carrera, la parella de morellans, les diades imborrables de les festes de Sant Antoni, la graciosa contalla de la dona del benicarlando, són autèntica mostra d'aquell plàcid viure fins l'aparició de la primera motocicleta, espant de cavalleries, gossos, aviram i traginers.

Però el llibre *De la meua terra* té quelcom més, el llenguatge en què està escrit; un llenguatge clar, fluit, directe, ric amb expressions locals cercant l'arrel de la paraula viva. Casimir Melià és un escriptor de prosa senzilla, que fa córrer les pàgines del llibre com un rierol pur i fresc de muntanya i amb un sentit de l'humor molt ben dossificat, puix al fons del fons d'aquella prosa, per donar-li més saber i realitat, posa unes gotes de sornegueria que són el contrapunt que dona ferma humanitat a tots els personatges que retornen a la vida de la seua mà. La narrativa valenciana s'ha enriquit amb aquesta aportació literària de Camisir Melià.

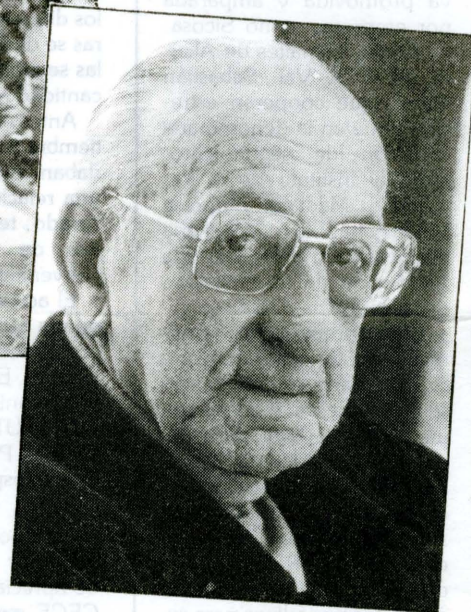
E. SOLER GODES

(1) Casimir Melià Tena: *De la meua obra. Contes, contalles i succeïts*. Societat Castellonca de Cultura. Biblioteca de Contemporanis. XXXVII. Castelló de la Plana.

Amb Adolf Pizcueta, és l'únic firmant viu de les Normes de Castelló.

«Utilitzada pels alumnes, la impremta s'introduí com un estímul educatiu i un servei per a l'escola.»

Soler i Godes arribà a Sant Joan de Moró el 1931.

Introduïdor de Freinet i la impremta escolar

Soler i Godes:

«Féiem una cosa que no feia ningú»

Un innovador pedagògic i cultural

JUAN M. JATIVA

Utilitzada pels alumnes, la impremta s'introduí com un estímul educatiu i un servei per a l'escola. Durant tota la seua trajectòria pedagògica, Soler i Godes fou un mestre absolutament immers en la problemàtica cultural del seu temps. Juntament amb altres intel·lectuals de gran vàlua, l'introduïdor de la impremta escolar s'embarcà, durant els temps de la Segona República, en la dura tasca de recuperar una llengua maltractada i oblidada.

Quan aquest estiu es va fer un homenatge a Enric Soler i Godes, l'educació valenciana estava reconeixent la trajectòria esforçada i fructífera d'un pioner. L'acte es celebrà a Sant Joan de Moró, on va començar a exercir ara fa cinquanta-cinc anys.

Pregunta: ¿Com arribà la impremta escolar a un poblet com Sant Joan de Moró?

Resposta: Jo era mestre nacional a Sant Joan de Moró des de l'any 1931, quan, a instàncies de Carles Salvador, vaig ser becat per la Generalitat de Catalunya per a fer un curs a l'Escola d'Estiu. El vaig fer l'any següent, i allà vaig conèixer la tècnica Freinet, la impremta a l'escola que vaig posar en pràctica per a l'ensenyament del llenguatge.

P: I va sorgir el quadern escolar *Sembra*, ¿no és així?

R: Sí, els quaderns estaven escrits, il·lustrats i impressos pels alumnes. Allò era una novetat. Els xiquets no havien vist mai una impremta. S'il·lusionaren molt i al final aconseguírem que cada alumne es fera el propi llibre de lectura. Quan va arribar el final de curs tenien una llibreta de seixanta o setanta pàgines que era el llibre de lectura de l'escola.

EL 1936 arribà la primera impremta a una escola valenciana. L'escola era la de Sant Joan de Moró, a la Plana Baixa, i el promotor de la novetat

A més, com que la redacció podien fer-la en castellà o en valencià, per aquest procediment es burlava la llei i es feia una cosa que aleshores no feia ningú: escriure i redactar en valencià. Ho feien correctament perquè començaren a veure ben escrit el que oralment expressaven sense problemes.

Crear

una cooperativa

P: ¿No es corria cap risc?

R: Potser sí, però d'allò no s'enterava ningú, ni l'inspector. I seguíem amb el nostre treball, intercanviàvem quaderns amb altres mestres que feien el mateix, alguns fins i tot de Burgos, mestres catalans que havien estat destinats allà.

P: ¿Com aconseguiren la impremta?

R: Els mestres que seguíem la

tècnica Freinet havíem constituït una cooperativa. Portàrem premses de França i caixes de lletres... Encara que a Catalunya ja n'hi havien, ací solament n'hi havia la nostra.

P: ¿Era difícil ensenyar el valencià durant la República?

R: Ací no es concedí l'autonomia, i per tant l'ensenyament del valencià no estava autoritzat. El que es feia era al marge de les normes. Per això, la tasca actual en aqueix sentit em sembla meravellosa.

P: No obstant això, vostè va viure plenament la revitalització de la llengua als ambients culturals valencians.

R: Sí, coincidí amb una revalorització de la Renaixença. Es publicaven tres o quatre setmanaris, com ara *Acció*, *El País Valencià*, *El Camí*, o *Acció Valenciana*, i a tot això cal afegir, per part de Carles Salvador, la creació de l'Asso-

ciació Protectora de l'Ensenyança Valenciana. Però tal vegada l'encert major fou la creació del Centre d'Actuació Valencianista, del qual era president Emili Cebrian, perquè era una entitat apolítica que aglutinava tots els valencianistes. Aquest Centre tingué influència i aconseguí entre altres coses que l'Ajuntament republicà de València incloguera al programa de la Fira de Juliol les Setmanes Culturals Valencianes, des de l'any 32 al 36. Durant aquestes Setmanes va nàixer l'Associació de Mestres Valencianistes, que es plantejà la propagació del valencià tant dins com fora de l'escola.

Normes de Castelló

P: Va ser precisament en aqueixa època quan vostè i uns

altres intel·lectuals preocupats per la llengua fixaren les Normes de Castelló.

R: Fou de la *Taula de les Lletres Valencianes*, una revista literària mensual, d'on va partir la idea, sota el guiatge d'Adolf Pizcueta, de buscar una forma d'unió entre tots els escriptors que acabava amb l'anarquia ortogràfica que existia des de la publicació del *Mole*, el 1837, el primer periòdic valencià. Doncs bé, la iniciativa va ser recollida pels intel·lectuals, que a Castelló havien fundat el *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura*, bilingüe, i que es plantejaven també si era lícit d'escriure, com els del *Mole* o *La Traca*. S'acolliren a les Normes de Fabra, les adaptaren ací i, en contacte amb els membres de la *Taula de València*, hi hagué una confluència de la qual varen nàixer les Normes de Castelló, el 1932.

P: La postguerra suposà per a vostè, a més, cinc anys de desterrament a Santander, fins que tornà a l'escola a Benifaió. ¿Com mantingué l'esperança?

R: Féiem el que podíem. A l'escola jo parlava als meus alumnes en valencià, i durant les vacances em refugiava a la Biblioteca Municipal de València, on de vegades estava sol. Em vaig fer corresponal de diverses publicacions catalanes de l'exili, i els pocs firmants de les Normes de Castelló que quedàvem ací ens reuníem alguns diumenges al Cercle de Belles Arts. Arribà el moment que sorgiren els cursos de llengua valenciana de Lo Rat Penat, i més tard, perquè tot va anar molt lent, hi hagué un canvi a la Universitat, amb l'arribada d'alguns professors catalans i, especialment, de Tarradell. Aleshores, Carles Salvador, Almela i Vives i jo ens adonàrem que arribava la joventut amb empena, els estudiants que començaven a organitzar-se a la Universitat. El que férem ja va ser apartar-nos i donar-los pas, encara que continuàrem amb els cursos de Lo Rat Penat.

La lletra amb tacte entra

ENRIC Soler i Godes és, juntament amb Adolf Pizcueta, l'únic firmant viu de les Normes de Castelló, que segons ell mateix afirma «tingueren la virtut de no enfadar ningú, deixaren tots contents». Si algú es preguntà com es va poder donar un canvi així en els hàbits lingüístics de l'època, ell respon que «no va fer falta forçar ningú, perquè va sorgir la vergonya d'escriure malament el valencià. En molts casos —afegeix— donàrem dues opcions, com per exemple la possibilitat d'escriure "amb" o "ab"; la primera forma es recomanava coma més literària». A partir d'ací «tots s'encaminaren sense que ningú forçara ningú, i ja el 1933 no hi havia cap publicació en valencià que

no apareguera ben escrita, des de les revistes falleres als Miracles de Sant Vicent». Soler i Godes recorda que la primera revista fallera que s'adaptà a les Normes de Castelló va ser «Pensat i Fet».

Hi hagué, no obstant, reticències a firmar-les. «Adolf Pizcueta —recorda Soler i Godes— anà a Madrid a buscar el Pare Fullana, el més refractari. I li va dir que era absurd seguir així perquè es quedaria sol.» L'antic mestre de Sant Joan de Moró pensa que «Pizcueta no ha estat valorat com tocava, perquè en tot allò va ser una peça molt important, a causa dels seus càrrecs i relacions amb gent de la Banca, la indústria i el comerç».

EL BAIX MAESTRAT

Benicarló culminó el sábado la conmemoración de la carta puebla

El sábado por la noche terminaron los actos organizados en conmemoración del 750 aniversario de la Carta Poble, con un apretado programa donde se dieron a conocer los ganadores del concurso escolar de investigación socio-histórica, se presentó el libro «Notas históricas de Benicarló» y hubo una interesante disertación del catedrático castellanense José Sánchez Adell.

Quizá lo más negativo fue la pobre presencia de poblaciones a la recepción oficial, ya que de 70 invitaciones sólo acudió representación de cuatro ayuntamientos, Alcañiz, Alcalá de Xivert, Cerva del Maestre y Peñíscola. Siguió una magnífica actuación del grupo folklórico «Malandia» de Alcañiz en la Plaza de San Bartolomé, que pese a no llenarse supo compensar con fuertes aplausos el

esfuerzo del grupo turolense. Tras esta actuación la comitiva oficial se llegó hasta el final del paseo Marítimo donde se inauguró un monumento conmemorativo del día, para volver luego hasta el Instituto de Formación Profesional, cuyo acto estuvo presidido por Francesc Solsona, presidente de la Diputación. Tuvo lugar la presentación oficial del libro «Notas históricas de Benicarló» a cargo de Vicent Meseguer, dando a conocer al público cada uno de los capítulos.

Llegó el momento de dar a conocer el fallo del concurso que a nivel escolar organizó la comisión, y el jurado decidió repartir el primer premio entre los trabajos «El Cristo del Mar», realizado por Elena Belda y Mara Iborra, y «El escudo de Benicarló» de Carmen Saorin.

LA PLANA ALTA

Homenatge al mestre Enric Soler a l'escola de Sant Joan de Moró

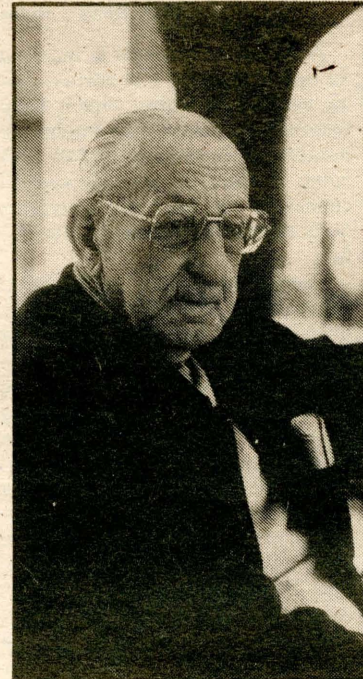
Sant Joan de Moró

Amb motiu del cinquantenari de la revista *Sembra*, de l'escola de Sant Joan de Moró se celebrà a aquesta població, passat cap de setmana un estatge sobre tècniques Freinet i un homenatge al mestre Enric Soler Godes, introductor d'aquesta tècnica als anys trenta a l'escola valenciana.

L'estatge de mestres es va organitzar a l'entorn de grups de treball i tallers sobre tècniques d'impressió i uns altres, tots desenvolupats sobre el medi a Sant Joan de Moró.

Diumenge, els actes van estar centrats en l'homenatge al mestre Enric Soler, fundador de la revista *Sembra*, qui va començar a aplicar les tècniques d'impressió Freinet a l'escola de Sant Joan de Moró arran de la seua estada a l'Escola d'Estiu de Barcelona, juntament amb el mestre i filòleg Carles Salvador.

A l'homenatge assistiren les primeres autoritats pedagògiques com ara el cap dels Serveis Territorials de la Conselleria d'Educació, Joan Binimelis, membres del Centre de Professors, delegacions del CUC, la Normal, dels serveis d'inspecció educativa, i personatges de les lletres i la cultura com els poetes, Miquel Peris i M.

Enric Soler

Rozalén; el professor Francesc Esteve, Sofia Salvador, etc.

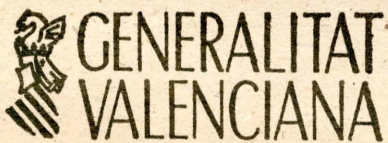
L'homenatge va començar amb la inauguració d'una placa al carrer dedicat a Enric Soler. Posteriorment es va inaugurar una exposició a les antigues escoles on hom pot contemplar els treballs

realitzats amb les tècniques Freinet, la revista *Sembra*, l'any 1936 així com uns altres treballs escolars, col·laboracions en premsa d'Enric Soler i una exposició fotogràfica de la històrica Colònia Valencianista desenvolupada a Sant Pau d'Albocàsser.

En aquesta inauguració van haver parlaments de Joan Binimelis, tot glossant el treball desenvolupat pel mestre Enric Soler i posteriorment es va realitzar un itinerari pel poble confeccionat en base a les lectures recollides a *Sembra*, sobre diferents indrets del poble.

L'homenatge va finalitzar amb un dinar on es van lliurar plaques recordatori Enric Soler i van haver parlaments del mateix, de Ferran Zurriaga, de Manuel Rozalén, ex-alumnes i un recitat de Miquel Peris. Igualment, als ex-alumnes se'ls hi van lliurar diplomes amb motiu del cinquantenari del mestratge d'Enric Soler.

Tots aquests actes van estar organitzats per l'Ajuntament de Vilafamés, el Colegi Públic de Sant Joan de Moró, la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, el Centre de Professors, la Diputació de Castelló, la Universitat de València i la col·laboració de diverses entitats culturals.

CONSELLERIA DE CULTURA
EDUCACIÓ I CIÈNCIA

SERVEI TERRITORIAL D'EDUCACIÓ
12071 - CASTELLÓ

ANUNCI

S'anuncia a pública licitació per contractació directa, les obres següents:

- 1.- REMODELACIÓ al C.P. DE SUERAS.
Pressupost de contrata: 927.939,- Pts.
Termini d'execució: 1 mes.
- 2.- ACONDICIONAMENT DUTXES I PINTURA AL C.P. CERVERA.
Pressupost de contrata: 1.793.998,- Pts.
Termini d'execució: 2 mesos.
- 3.- SERVEIS I PATI AL C.P. BEJIS.
Pressupost de contrata: 5.645.764,- Pts.
Termini d'execució: 2 mesos.
- 4.- VESTUARIS I REMODELACIÓ INTERIOR AL I.B. SEGORB.
Pressupost de contrata: 7.079.893,- Pts.
Termini d'execució: 4 mesos.
- 5.- CONSTRUCCIÓ DE 2 UTS. - E.G.B. - AL C.P. ELS IBARSOS.
Pressupost de contrata: 17.720.572,- Pts.
Termini d'execució: 6 mesos.
Classificació requerida: Grup C, Subgrup Tots, Categoria D.
- 6.- AMPLIACIÓ AL C.P. «E. BELTRAN» DE ALMASSORA.
Pressupost de contrata: 17.426.356,- Pts.
Termini d'execució: 6 mesos.

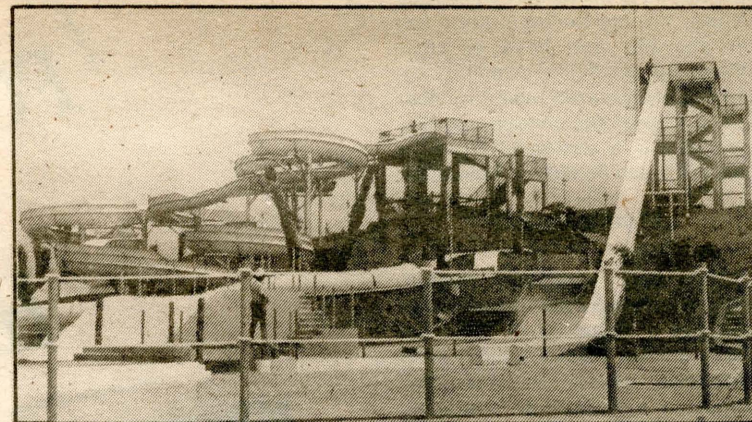
Classificació requerida: Grup C, Subgrup Tots, Categoria D.
Termini de presentació de proposicions, dia 23 de juny, a les 11 hores. El projecte sencer i el plec de Clàusules Administratives particulars està exposat en aquest Servei Territorial d'Educació. C/ Major, 91 - CASTELLÓ.

Castelló, 10 de juny de 1986.

EL CAP DEL SERVEI TERRITORIAL
D'EDUCACIÓ,

Daniel Gozalbo Bellés

Comenzó a funcionar el parque de atracciones acuáticas «Aquarama»

El aquarama, un arctivo turístico / LUIS SIDRO

F. COLOMER / Benicàssim

El sábado por la tarde comenzó a funcionar en Benicàssim el parque de atracciones acuáticas Aquarama. Al acto de inauguración asistieron las primeras autoridades locales y numerosos invitados. En el transcurso del mismo, el párroco de la localidad efectuó la bendición de las instalaciones. A su vez, el alcalde de Benicàssim, José María Tárrega y el presidente de Aquarama, Domingo Ferrando, tomaron la palabra para explicar a grandes rasgos las características y el proceso de construcción de este gran complejo turístico que representa Aquarama.

El proyecto de construir un parque de atracciones fundamentalmente acuático surgió por una iniciativa de un grupo de empresarios interesados en ampliar la oferta turística de Benicàssim. De esta manera, hoy es una realidad en Benicàssim la existencia de una atractiva instalación para el recreo y diversión de los turistas y visitantes. Aquarama cubre una extensión de 40.000 metros cuadrados y contiene numerosos toboganes y rampas, diseñados de diferentes maneras, con grandes curvas y desniveles. Asimismo, en

Aquarama se pueden encontrar cafeterías, servicio de comidas, tiendas, etc. Está totalmente prohibido entrar en su interior con botellas de cristal o latas. En Aquarama trabajan 65 personas permanentemente y destaca la importancia que por parte de sus promotores se ha dado a la seguridad del parque, no en vano las piscinas son vigiladas constantemente por 22 socorristas. También la limpieza y la sanidad son otras de las características principales de Aquarama. En este sentido, se dispone de un servicio sanitario preparado para cubrir los accidentes que pudieran darse en el lugar.

Según comentaron para este periódico algunos de los responsables del parque, éste ha sabido conjugar el espacio con la nutrida abundancia de piscinas, toboganes, merenderos, etc.

Aquarama ha iniciado su andadura en medio de grandes esperanzas, con el deseo de que resulte rentable a sus propietarios y aporte a la Costa de Azahar numerosos turistas.

El complejo acuático está ubicado al lado de la Nacional 340, justo antes de entrar en Benicàssim por el sur de esta localidad.

Nuria Gil

Nuria Gil fue elegida reina de las fiestas de Benicàssim

La localidad de Benicàssim cuenta con una nueva reina para las fiestas. Se trata de la joven Nuria Gil Martín. Nacida en Benicàssim hace dieciocho años, Nuria representará a todas las mujeres del pueblo durante las próximas fiestas de septiembre y las posteriores de enero. La elección tuvo lugar en los salones del Ayuntamiento recientemente y según miembros de la comisión de fiestas, todo se desarrolló con absoluta normalidad. Asimismo, también se eligieron a las damas de honor que acompañarán a la reina. Por lo que respecta a la reina infantil, ésta va a ser Inma Muñoz Oatas, de nueve años de edad. Inma va a contar con numerosas compañeras a la hora de las presentaciones, desfiles, etc., puesto que en esta ocasión las damas infantiles son alrededor de quince.

La comisión de fiestas no ha experimentado grandes retoques en su composición con respecto al pasado año. Según nos han comentado sus propios integrantes, la concepción de las fiestas va a seguir la misma que prevaleció en las anteriores, es decir, caracterizadas por su carácter popular y gratuito.

Muere uno de los firmantes de las Normas de Castellón

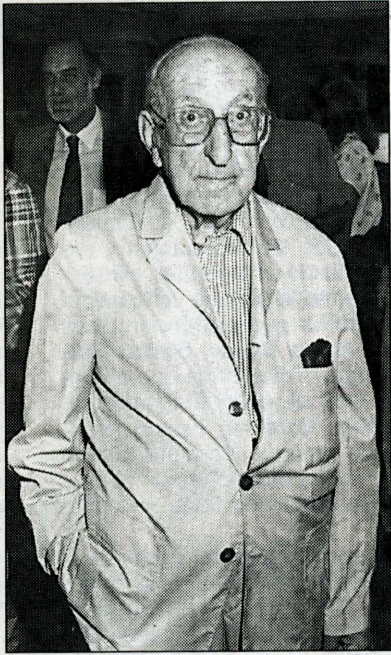
Francesc de P. Burguera

Un valencià fidel

DE vegades, la notícia, malgrat ser terrible i dolorosa, no arriba a tenir aquell impacte sorprenent i colpidor. Era una notícia malauradament temuda i que podia arribar en qualsevol moment. **Soler i Godes** hauria fet els 90 anys en aquest 1993. I la seua salut delicada feia pensar que la notícia del seu traspàs podia arribar-nos a qualsevol hora de qualsevol dia, d'immediat. I no ens hauríem de sorprendre.

No vaig tenir amb Soler i Godes una relació intensa i continuada. L'estimava, però, i admirava la seua trajectòria valencianista. I la seua obra. Aquelles «*Cançons d'ahir i de demà*» o «*El cel és blau*» o la seua biografia del meu paísà **Bernat i Baldoví...** Recorde, ara, segons vaig escrivint aquestes ratlles apressades pel nerviosisme i la pena, el final dels anys quaranta quan **Carles Salvador**, ajudat i esperonat per Soler i Godes, va començar els seus cursos de llengua al Rat Penat. I amb el suport d'**Adolf Pizcueta**. Eren els anys que **Fuster** i jo, des de Sueca estant, vam començar a prendre contacte amb els valencianistes provinents de l'avantguerra. La nostra relació primera i més ferma la vam tenir amb **Xavier Casp** i **Miquel Adlert** que dirigien l'Editorial Torre. Va ser allí on vam publicar els nostres primers versos. Fuster, el seu opuscle «*Sobre Narcís*» (1948) i jo, «*Ara que sóc ací*» (1949). Vam ser, si no recorde malament, els dos primers poemes de la joventut de postguerra que vam publicar en Torre.

Al mateix temps, i al Rat Penat, Soler i Godes i Carles Salvador iniciaven, també, la seua tasca en defensa de la nostra llengua. I del seu ensenyament. Cal dir que, malgrat les picabaralles que Casp i Adlert pogueren tenir, en aquell moment, amb el Rat Penat —i, personalment, amb Carles Salvador— el convenciment i l'acord sobre la unitat de la llengua era total. Els enfrontaments responien més, com he dit, a qüestions personals que a raons lingüístiques. Soler i Godes i Carles Salvador havien

Ens farà falta la seua trajectòria.

signat, el 1932, les Normes de Castelló. (Per cert, que mort Soler i Godes, potser l'últim que resta viu dels signats siga **Joan Beneyto**, resident a Madrid.) Cal dir, però, que, en aquells anys de la postguerra, tant per part del Rat Penat com de la mateixa Editorial Torre, es va donar una passa endavant per tal d'acostar, encara més, a la unitat lingüística, la nostra manera d'escriure. Si més no, allò que es va conèixer per les *normes Torre*, establertes per Casp i Adlert, significaven, pràcticament, l'acceptació del febrisme ortogràfic. A ell ens vam incorporar Fuster i jo, des dels primers moments, de la mà dels directors de Torre, i així vam continuar per sempre més. Com tots els qui, després, van publicar en aquella editorial de Casp i Adlert. I ahí està la col·lecció de llibres per tal de poder confirmar-ho. I el mateix van fer, des del Rat Penat, Soler i Godes i Carles Salvador. Com va dir Fuster, anys després, va ser en aquells moments de la postguerra quan la unitat de la llengua es va definir i consagrar. I així ha estat fins els nostres dies. I seguirà estant. A ningú, en aquells moments,

se li hauria ocorregut la bestiesa d'inventar-se una ortografia estranya i extravagant per tal d'escriure les paraules comunes i, com que l'ortografia era diferent, afirmar solennement, amb *argument d'autoritat*, que la llengua era distinta, que el valencià és una llengua i el català n'és una altra. ¿Quantes paraules de les que figuren en aqueix Diccionari Valencià-Castellà, de l'Acadèmia de Cultura, són distintes a les contingudes en el Diccionari de **Pompeu Fabra** o en el Diccionari Català-Valencià-Balear de mossén **Alcover**?

Soler i Godes ens ha deixat mantenint-se fidel a la llengua i al país. No ha volgut entrar en aquests tripijocs, fruit del ressentiment i l'enveja, als que alguns s'han dedicat amb poca fortuna i un esforç inútil, digne de millor causa. Soler i Godes ha estat, en aquest darrer mig segle que ha esclatat una nova Renaixença, més ferma i prometedora que aquella de fa més d'un segle, un exemple d'honoradesa, de sentit comú i de fidelitat. Un exemple per a tots nosaltres. Per a aquells que hem viscut amb ell aquests darrers cinquanta anys i, també, per a les següents generacions i les venidores.

Ja he dit, al principi, que no he tingut una relació continuada amb Soler i Godes. Desgraciadament. Les poques vegades, però, que hem tingut ocasió de trobar-nos, sempre ens hem afermat en la nostra amistat i, per la meua part, en el reconeixement a la seua obra i la seua trajectòria, cívica i literària. Ens farà falta la seua presència per tal de tenir una referència viva d'allò que significa ser valencià, amb fidelitat i consciència vertadera de ser-ho. Per això caldrà el record permanent. Noranta anys de valencianisme immutable són un exemple que a tots ens ha d'esperonar a perseverar en la tasca, en la difícil i feixuga tasca de lluitar pel nostre país, per la nostra gent, en contra de tants i tants entrebancs com hem de trobar-nos cada dia. Adeu, amic. Adeu, mestre. Adeu, conjuatadà. Bon aniversari dels noranta anys allí on et trobes!

Gil Manuel Hernández

Un símbol de la nostra cultura

EN aquests moments de dolor pel traspàs d'una persona estimada, no voldria caure en la fàcil apologia necrològica d'un home, d'un valencià en tot el sentit de la paraula, que ens ha donat a tots una lliçó d'intel·ligència i cultura. No és, doncs, gratuïta la glossa de la vida d'**Enric Soler i Godes**, sinó una dèbil aproximació a la grandesa d'un fill de les lletres, amant de la història, costums i personalitat de la nostra terra.

Un dels últims signants de les Normes de Castelló i avançat pedagog per a la seua època, Soler i Godes passà el calvari de la venjança de la mesquina victòria dels enemics del poble, i com a part d'eixe poble, passà ben alta la seua dignitat de mestre i erudit pels dolents anys de la postguerra. Però, espentat sempre per unes ganes de quefer valencianista, es lliurà sense reserves a la seua terra, tot estudiant-la, investigant-la amb infinita paciència i cura, amb tendresa i amor. Així hom encara podia veure-lo, a les acaballes de la seua vida, fidel a la seua cita amb les biblioteques, les hemeroteques, amb la ploma i la premsa, la conversa agradable i el posat d'intel·lectual despatat. Perquè s'ha de saber que Soler i Godes dedicà tota la seua vida a la recerca dels nostres arrels, sent, per exemple, uns dels pioners del coneixement científic de les festes populars valencianes. Així, va passar hores i hores tancat entre les prestatgeries plenes de llibres, on ell es capbussava per traure el suc de la raó, per fer-nos arribar les espurnes de la foguera de la seua saviesa.

Hui, quan ens ha abandonat, Soler i Godes ens queda, com **Fuster**, **Sanchis Guarner**, **Almela** i **Vives**, **Martí Domínguez**, **Carles Salvador** i tants altres valencians il·lustres, com símbol de la nostra cultura, com a guardià etern, mitjançant la perduració de la seua copiosa obra (poesia, cròniques, història, articles, pedagogia), d'un nou panteó d'allò que alguns anomenarien *glòries valencianes*, precisament els mateixos que més aviat voldrien oblidar-los, reeditant un exercici d'intolerància i bestiesa com el que els portà a apartar vergonyosament Soler i Godes del seu estimat Lo Rat Penat. Tanmateix, l'oblit és per als mediocres, per als envejosos, per als roïns de fosca consciència, mentre al capdavant, els homes que com **Enric** treballaren fermament, sense dubtes, per la nostra cultura, estaran ahí sempre, a qualsevol biblioteca pública, article de premsa o conversa de persones cultes. I eixe serà el seu triomf. Potser l'emoció em reste ara distanciant i mesura, mentre un poderós rampell de postera admiració em porta a dibuixar entusiàsticament el perfil d'un home singular. Però crec que no exagero. Els que conegueren Soler i Godes em comprendran, i recordaran la seua amabilitat, la seua lucidesa fins quasi els últims moments. Ara sols faltaria que aquell poble pel que tant va lluitar, el sàpiga reconèixer els mèrits. I com precisament no anem molt sobrats de persones com la que ens ha abandonat, caldria que fruírem de la seua obra, del seu esperit incansable de introspecció, de sacrifici, en definitiva, d'alliberament pacífic i intel·ligent del nostre poble pels camins de la cultura.

Vicent Pitarch

El mestre

ESTAVA cantat que se'ns moria, el mestre tan bondadós. I tanmateix la seua mort no s'estalvia de provocar-nos l'impacte d'una monstruosa destrallada.

Ara: mentre em refaig del sotrac que m'ha produït la notícia fatal, vaig adonant-me de com m'ha arribat envoltada d'un seguit de coincidències tan sorprenents que em desconcerten. Permeteu-me que us les expose, encara que només siga per raó d'un cert alleujament personal. Segons escassos abans que m'arribàs el missatge del dol, tenia jo entre mans «*Cançons d'ahir i de demà*», del mestre poeta. Però és que just en aquells moments acabava de reincorporar-me a casa amb un joc de fotocòpies que venia de fer per a la **Sofia Salvador**, referents a l'assemblea de Mestres del 1932, assemblea dominada per l'aura de **Carles Salvador** i de **Soler i Godes** —i de la qual us en faré cinc cèntims. N'hi ha encara més, de coincidències, i us ben assegure que no hi faig literatura: aquest precís matí ens ha sorprès, al **Josep Palomero** i a mi, amb el café al paladar i un diàleg

precipitat al voltant de com el país va restant orfe, això és, de com nosaltres hi anem quedant en orfanat. Ja ho veieu, tot brutalment exacte i inexorable.

Fa ben pocs dies teníem l'ocasió de recordar que disposàvem de cinc signataris de les Normes de Castelló; ara ja només en tenim quatre. A partir d'aquest moment de solitud haurem de fer altres balanços, com ara: amb Soler i Godes s'exhaureix aquell moviment esplendorós de renovació pedagògica de l'Escola Valenciana, d'adaptació de les tècniques **Freinet**, i que tan actiu va manifestar-se sobretot durant la II República.

Més amunt m'hi havia referit, en esmentar l'assemblea de Mestres, «*de Levante*» exactament, que va celebrar-se ací a Castelló, el nadal del 1932 (sí, exactament una setmana després de la signatura de les Normes). En tinc al davant la crònica força extensa, que ompli gairebé sencera tota una plana de periòdics de l'època, en aquest cas, el setmanari *El camí*, i signada per Soler i Godes. La començava amb aquesta indicació: «*Els mestres valencians, en compte de fede-*

rar-nos als de Catalunya, amb els que ens unix la llengua, la història i la vida tota —com han fet els mestres mallorquins—, ens federem amb els de Múrcia i Albacete». Clar, davant la memorable conferència que anava a dictar Carles Salvador —«*El bilingüisme. Problemes que planteja en les escoles del País Valencià*»—, el cronista remarca que «*començà la sessió amb vivas a España, o siga, amb l'obstrucció a la llengua valenciana*».

Calcule que aquella assemblea degué celebrar-se a l'institut Ribalta. Almenys dins un dels seus patis va captar-se una foto ja històrica en la qual, sota una palmera avui desapareguda, hi veiem **Gaetà Huguet**, **Carles Salvador** i, al seu costat, **Enric Soler i Godes**. Per cert que al mateix número de la revista, l'article «*Carles Salvador a Castelló*», de **Li. Sorlí Ballesster**, anota que, en el banquet d'homenatge al mestre de Benassal, «*els mestres del País estaven representats per un grup en què el més inquiet de tots semblava ser Soler Godes*». (També hi va intervenir «*l'estudiant Ribes Pla*»).

Aquells dies, aquell Nadal, Soler i Godes acabava de prendre possessió, «*carregat d'il·lusió, de vocació i d'amor a l'escola*» (ho confessa ell en la simpàtica edició de *Sembra. Quadern escolar*), de la seua aula a Sant Joan de Moró.

Hi ha un poema seu en què sempre he cregut detectar una mena de candor que embolcalla l'ideari pedagògic de Soler i Godes: la «*Cançó dels xiquets que van a escola*». Com a homenatge d'urgència de les escoles valencianes al mestre de Moró, me'n permet de transcriure les estrofes inicials:

Anem a escola.
Anem!
Anem a escola.

És llarga la jornada
el dia és clar i viu,
la terra perfumada
i el cel blau i jolio.

Treball i companyia,
amor i voluntat;
el deure, a cada dia
aferma l'amistat.

MUERE UNO DE LOS FIRMANTES DE LAS NORMAS DE CASTELLÓN

El escritor y pedagogo Enric Soler i Godes falleció en la madrugada de ayer en Valencia a los 89 años de edad de causas naturales. Soler i Godes, uno de los últimos firmantes de las Normas de Castellón que

permanecían vivos y colaborador habitual de Levante de Castellón, fue durante toda su carrera un estudioso de temas populares valencianos, así como autor de diversos libros de poesía e historia. Amigo de Carles

Salvador, Adolf Pizcueta y Almela i Vives, entre otros, deja un importante archivo documental que será depositado en el Ayuntamiento de Castellón. Soler i Godes será enterrado hoy en el cementerio de Valencia.

Sus restos mortales serán enterrados hoy y su archivo quedará depositado en Castellón

El escritor y pedagogo Enric Soler i Godes fallece en Valencia a los 89 años de edad

Valor: «Dedicó toda su vida a defender la lengua y a normalizar su uso»

LEVANTE DE CASTELLÓN

J. R. SEGUI

Soler i Godes falleció al filo de las cuatro de la madrugada de ayer en su casa de Valencia «sin sufrir», según indicaron a Levante de Castellón fuentes familiares quienes añadieron que durante los últimos meses, el pedagogo y escritor había padecido un importante proceso de deterioro biológico propio de su edad. Soler i Godes nacido en 1903 y estaba a punto de cumplir 90 años de edad.

Aunque nacido en Castellón, Soler i Godes será enterrado hoy en Valencia en el Cementerio General— tras una misa de corpore in sepulcro que se celebrará al filo del medio día en la Parroquia del Angel Custodio— donde descansan sus padres y su mujer, fallecida el año pasado. El escritor vivía en Valencia desde hacía cerca de 20 años tras alcanzar su jubilación.

Soler i Godes estuvo hospitalizado hace quince días en un centro sanitario de la ciudad y volvió a su casa tras sufrir una lenta mejoría. Sin embargo, los médicos, y dada su avanzada edad y estado de salud, parecían descartar la total recuperación del escritor. El seguimiento médico, sin embargo, fue constante tras su regreso a su domicilio privado. Durante los últimos meses había comenzado incluso a perder la vista

«Respondió pero no del todo—comentó a este diario su hijo—Enric Soler, quien añadió—que hasta hace un año se encontraba perfectamente, pero comenzó a perder facultades y a encerrarse en sí mismo».

«No tenía ganas de ver a nadie ni que tampoco lo vieran a él—relataron fuentes familiares—Tampoco quiso que sus nietos le vieran así. Quería que mantuviera en el recuerdo una imagen distinta de la que poseía en estos últimos meses. Al final se complicó todo. Lo importante es que se ha ido tranquilo, sin sufrir».

Soler i Godes en una imagen de archivo.

Levante-EMV

El escritor realizó su última aparición pública en mayo del pasado año. Desde entonces permaneció en su casa. Fue el gran ausente y el gran homenajeado recientemente en la celebración del 60 aniversario de las Normas de Castellón efectuada en la ciudad de la plana con motivo de la mítica fecha y el importante acuerdo y del que Soler i Godes fue uno de sus promotores. Era junto a Joan Beneyto uno de los dos firmantes que aún

permanecían vivos.

Tampoco pudo recibir el homenaje que le tenía previsto tributar la Asociación de Estudios Falleiros de la que Soler i Godes era presidente perpetuo. La placa conmemorativa le fue entregada a su hijo.

Durante los últimos años el escritor fue un constante colaborador de Levante-EMV desde donde alcanzó una importante proyección pública. Además de sus innumerables artículos, fue

miembro del equipo coordinador de la Historia de las Fallas editada por este diario. Tenía uno de los más importantes archivos que se conocen sobre temas populares e históricos valencianos. Todo este archivo documental será depositado en Castellón, según indicaron ayer fuentes familiares, tal y como él deseaba y había acordado hacía tiempo con el ayuntamiento castellanense.

Pero Soler i Godes será sobre todo recordado por su trabajo en torno a la renovación pedagógica y durante sus últimos años intentó aunque si todo el éxito deseado poder montar el Museo pedagógico valenciano con parte del material que poseía y su correspondencia. También formó parte de la Comisión de Asesoramiento Lingüístico creada por la Generalitat Valenciana. Su labor como estudioso fue continua pero silenciosa. En 1991 era condecorado con la Medalla de Oro al Mérito Cultural, entregada por la Generalitat Valenciana

Estudió magisterio en Tarragona y desempeñó posteriormente su labor didáctica en diversas poblaciones españolas hasta que en 1946 fue trasladado a Denia. Antes de su jubilación recibió el homenaje de la población castellanense San Juan del Moro donde una calle lleva su nombre.

Fue uno de los introductores de la técnica Freinet (la imprenta en la escuela) llegando a crear una publicación mensual bilingüe redactada, compuesta e impresa por sus alumnos. Fue presidente de la sección de Literatura de Lo Rat Penat, hasta su cambio ideológico y colaboró en numerosas revistas como Destino, Mlrador, El camí, La república de las letras o Valencia Atracción—cuyo archivo en el Ayuntamiento de Valencia llevó él mismo a cabo. Como poeta e historiador publicó *l'el cel és blau*, *Bestioles*, *Cançons d'ahir i de demà*, *Valencians a Mexic*, *El primers periodics valencians*, *Notes d'un cronista*, entre otras biografías y estudios.

El escritor Enric Valor calificó ayer a Soler i Godes como «un iniciador del camino nacionalista valenciano» y «un hombre de buena voluntad que dedicó su vida a la lengua y su normalización. «Era un buen maestro, un hombre modesto que siguió defendiendo sus principios pese a la persecución política. Además, el primer escritor y maestro que publicó un libro en Valencia para la enseñanza de la lengua en las escuelas».

El profesor emérito de la Universidad Jaume I de Castellón, Arcadi García, destacó la aportación de Soler i Godes a la cultura valenciana en el hecho de ser uno de los últimos firmantes vivos de las Normas de Castellón, así como por su fecunda producción. García elogió el gran humanismo del que siempre hizo gala Soler i Godes y recordó los años en que «el profesor Soler impulsó los movimientos de renovación pedagógica».

El presidente de la Sociedad Castellonense de Cultura, José Sánchez Adell manifestó ayer su dolor y de la veterana entidad castellanense por la pérdida de uno de sus más destacados miembros. Sánchez Adell destacó la aportación de Soler i Godes a la Castellonenca de Cultura con sus trabajos publicados con periodicidad en el boletín de la entidad. El alcalde de Castellón, José Luis Gimeno calificó al profesor castellanense como un «hombre enamorado de la lengua valenciana». La primera autoridad de la capital de La Plana recordó que la ciudad de Castellón ha sabido en su momento reconocer la labor desarrollada por el hasta ayer último superviviente de los firmantes de las Normas de Castellón, al dedicar el nombre de un colegio a este castellanense.

El ex alcalde de Castellón, Daniel Gozalbo definió a Soler i Godes «sobre todo, como un gran maestro y pedagogo, una persona muy generosa, un pionero del que hemos aprendido muchos, era mi maestro».

Mestre i exemple

FRANCESC MICHAVILA PITARCH *

Amb la mort d'Enric Soler i Godes desapareix una personalitat exemplar del valencianisme que entra en la vida pública entorn del 1930 i que encarna les millors virtuts d'aquella generació: l'amor a la nostra llengua i l'obsessió pel seu futur —que ell va incorporar a la seua activitat com a mestre d'escolar—, la defensa permanent de les llibertats democràtiques —que a Soler i Godes li va costar anys de persecució en la postguerra— i un profund interès per tota la realitat de la nostra terra, a través de l'estudi del passat, de la descripció del paisatge i dels costums, del coneixement viu. Cal recordar també que, com a introductor del sistema pedagògic creat a França per Celestin Freinet, i que ell va començar a aplicar en la seua escola de Moró, durant la República, va procurar transmetre als xiquets i les xiquetes aquella sincera emoció pel medi propi i pel treball autònom com a forma directa d'aprenentatge. A més, fill de Castelló com era, Soler i Godes va manifestar a tothora la seua fidelitat al seu poble, d'on hagué de viure allunyat la major part de la seua vida, però que visitava constantment i on tenia —en la Societat Castellonenca de Cultura i en altres àmbits— veritables amics. Ara que acabem de commemorar el seixanta aniversari de les Normes de Castelló, ha mort un dels pocs signants que encara vivien i, sens dubte, el qui amb més esforç va defensar sempre, contra les intoleràncies i les manipulacions ideològiques, seguint en això el mestratge del seu gran amic, i també mestre, Carles Salvador.

Jesús Huguet

* Rector de la Universitat Jaume I.

Símbol històric

JESÚS HUGUET *

No se'ns estan morint solament els símbols, també els amics, aquelles persones que eren una referència obligada en la nostra progressió des del no res a la consciència cultural i cívica. I referència precisa era Enric Soler i Godes.

Des de la seua actuació pública, Soler i Godes és la manifestació apassionada per l'obra intel·lectual al servei d'un poble. I al servei d'un poble, d'una gent, des de la més noble de les ocupacions: el magisteri. L'ensenyament, en tots els seus vessants de mestre a autor literari, fou la raó primera i darrera de la seua acció. Introductor del mètode Freinet a terres valencianes, juntament amb Carles Salvador, impulsor de les Colònies Escolars de Sant Pau d'Albocàsser; autor de llibres escolars, director de revistes pedagògiques, etc. L'ensenyament i la llengua. Si els valencians, a pesar de polèmiques estèrils i puntuals, coneixem i usem més adequadament la nostra llengua, és per homes com Soler i Godes a qui no importaren afany per gestar llibres, fullets, propostes, baceroles (com a ell li agradara dir)... per a cadascun dels nivells, del més primari al de major volada. Ensenyament, llengua i comunicació. Ell, com a periodista i estudiós de la premsa, fou un dels primers a editar reculls de notícies antigues com les referències als esdeveniments de la València de fa cent anys i un dels capdavanters en la investigació dels periòdics valencians. No se'ns estan morint solament els símbols, també les persones admirades i estimades, però la seua obra serà recordatori indestructible de quin ha de ser el camí en la recerca de la nostra particular i col·lectiva personalitat.

* Director general de Política Lingüística de la Generalitat Valenciana.

MUERE UNO DE LOS FIRMANTES DE LAS NORMAS DE CASTELLÓN

Levante de Castellón reproduce la última entrevista concedida por el intelectual valenciano

«Es malo mezclar política y gramática»

En la entrevista que reproducimos a continuación, la última concedida a este diario por Enric Soler i Godes, el intelectual analiza no sólo su trayectoria profesional, sino también la situación y el conflicto lingüístico vivido en la Comunidad en los últimos años.

R. VENTURA MELIÀ

—¿Le afecta mucho el problema de la edad?

—Lo que más me afecta es que van desapareciendo los amigos. Carles Salvador, Adolf Pizcueta y Almela i Vives... Toda mi peña. No sé ya dónde encontrar acomodo.

—Pero al vivir más, ha visto cambios alentadores.

—Sí, he visto realizados algunos de mis mayores anhelos. El tiempo me va dando la razón. Recuerdo cuando, de veras, éramos cuatro gatos. Ahora aquellas reivindicaciones están en las leyes, hay autogobierno, parlamento... Y la gente sabemos quién es.

—Supongo que para usted, todo cuanto hace a educación le toca de cerca. ¿qué supone la Llei d'Us del Valencià?

—Para mí es la mayor obra cultural que se ha hecho. Los niños valencianos, por fin, saben leer su lengua. Hasta saben por fin cómo se llaman. No sabemos cuántos seguirán leyendo libros, pero es una fuerza potencial. Y muchos reciben la enseñanza en valenciano, aunque son los menos...

—¿Se desespera usted o inquieta por los problemas que se van encontrando?

—No, yo sabía que era un largo proceso. A veces se puede arrinconar a las gentes de la cultura, pero no se les puede ahogar o suprimir. Es verdad que sigue habiendo gente a la que no dejan que tenga una visión clara y correcta. No sé si les engañan adrede... Todo vol-

verá poco a poco a su cauce.

—Recientemente la Real Academia Española ha redefinido el término «valenciano», ¿Cómo lo ha visto usted?

—Yo no necesitaba que lo definieran, pero me ha gustado como ha quedado, es claro y además de ajustarse a la verdad histórica y científica tiene sentido de la oportunidad. El que no quiera ver es porque se empecina. Creo que nosotros, aun reconociendo esa unidad de la lengua, habríamos adelantado llamándola valenciano, hubiéramos evitado muchas resistencias.

—¿Tiene la sensación de que el valenciano reclusa en la calle?

—Bueno, en la ciudad de Valencia no hay duda, sí. Siempre hubo quien intentó hablar en castellano. Es que hemos tenido un contingente alto de inmigrantes. Y no se ha realizado una asimilación. Han colaborado muchos factores. En Castellón si uno no se asimilaba se iba. En Valencia son los valencianos quienes se han adaptado. El funcionario ha tenido mucho que ver en esa tendencia. Hay gente empeñada en hablar castellano.

La derecha no iba al Puig

—Puede que la izquierda y los intelectuales hayan dejado un poco de lado las cuestiones emocionales, el folclore, la religión, que concitan a las masas o amplias capas.

—Eso ha sido así, pero no sólo por parte de la izquierda. La derecha no ha ido nunca al

Soler i Godes, en el homenaje de la Generalitat. Levante-EMV

Puig. Es milagroso que se hayan conservado algunas tradiciones...

—Como las del 9 d'Octubre, que celebran la entrada de Jaume I y la creación del Reino de Valencia.

—Pues sí. Recuerdo tiempos en que íbamos sólo algunos locos de Lo Rat Penat, con la senyera, y ningún concejal de

los ayuntamientos sucesivos de la derecha aparecía...

—El nacionalismo valenciano venía más de la derecha...

—Es que la izquierda estaba fascinada con las proclamas de Blasco Ibáñez.

—¿Tiene la sensación de haber coincidido con una época de grandes figuras?

—¿Figuras valencianas? No,

creo que ha sido una generación de muchas medianías honorables. No hemos tenido líderes. No hemos tenido grandes figuras. Un Azorín o un Miró se volcaron al castellano. Y nadie los lee hoy.

—¿Qué idea tiene el pueblo de la literatura valenciana?

—Por desgracia creen que se basa en sainetes, versos de fallas, milagros de San Vicente y siempre es ocasión para la risa. Le falta un referente más digno aunque sea de consumo.

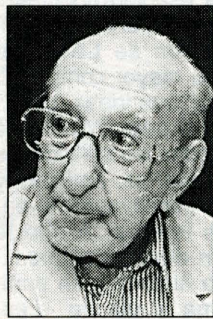
Papel de Lo Rat Penat

—Hay ahora televisión y radio en valenciano. ¿Qué impresión le producen?

—Para mí no abordan suficientemente los temas culturales. Lo debieran hacer de forma amena, que no está reñido. Sé que usan un lenguaje algo populachero, pero eso sólo vale si sirve para ir mejorando. Hay que demostrar que hablar bien no es imposible. Yo prefiero un valenciano normativo, más académico, como hacen en la BBC con el inglés. Hay que encontrar ese estándar para los medios hablados y escritos.

—¿Le duele el papel actual de Lo Rat Penat o de la Academia Valenciana de Cultura?

—Pues sí, nos echaron de mala manera de Lo Rat Penat. Ahora hablan de no sé cuántos años de «cursets» de valenciano. Cuentan los de Carles Salvador, Valor y míos... Su papel actual es triste y claudicante. En cuanto al Centro de Cultura Valenciana se ha convertido en academia de milagro y ahora es, de propina, «real». No hay figuras con preparación para hacer una labor seria. Cuando se mezcla la política y la gramática, malo. Para ellos todos somos traidores. Es una vergüenza.

ENRIC SOLER I GODES

Passats els dies Sants ens trobem tot seguit amb els dies alegres de la Pasqua, que ací a la capital han segut sempre jornades que tant la xicalla, la joventut com les famílies, els dediquen a eixir fora vila, i el caixer del riu en altres temps s'omplia de cançons i de catxerulos. Tres dies de Pasqua, tres dies de berenar fora de casa. Les vesprades pasqueres de la nostra infància estan molt llunyanes però no les podem oblidar; aquells grups de xiques amb davantal i brusetes llaugeres i aquells xics amb mànegues de camisa i tots amb espartanyes per poder córrer i botar més lleugerament. Les famílies assegudes en rogle a mos redó amb la coca d'aire o panquemao, de la mona, de la llonganissa i de la lletuga corresponent.

Se jugava a penyores, se botava en la corda i al fi de la vesprada, cansats i alegres, es tornava a casa cantant la clàs-

La asidua colaboración que Soler i Godes mantuvo a lo largo de su vida con Levante-EMV se cierra hoy con un

texto, hasta ahora inédito, en que el polígrafo revisa el sentido de la celebración de la Pascua

Pasqua, miracles i llibres

sica tarara. Els pobles del voltant de València, que havien rebut com cada any la visita divertida i cridanera dels pasqueros ciutadans, els veien marxar penjats als tramvies. Així era en altres temps la Pasqua, una festa de tots, perquè tots la celebraven amical o familiarment i també era la mona el berenar de tots.

L'origen de la Pasqua és molt antic, de l'any 325, acordada pel concili de Nicea, que va determinar que els diumenges que segueix al dia de lluna plena després del 20 de març, fora celebrada. Com l'Església prohibia menjar carn i ous durant la Quaresma, d'ahí ve el costum dels ous de Pasqua. En aquesta època de dijuni es feia la replega d'ous, així artesans, estudiants i senyors s'organitzaven amb colles o processons i anaven captant de porta en porta i aquesta replega d'ous era repartida després entre els pobres, asils i hospitals.

Com els ous no podien conservar-se frescs durant tota la Quaresma, eren cuits i guardats fins els dies de Pasqua que eren els senyalats per poder tornar a menjar carn i ous. Així naix la mona, berenar

complet, tan popular i consumida en altres temps que no havien tantes possibilitats econòmiques i que era un regal per als xiquets. Per lo regular, quan els ous es bollien es tenyien de colors, es pinten i es decoren artísticament, i de fa uns anys apareixen ous de xocolata, que d'ous no tenen res.

Seguint el cicle festiu de la capital ens trobem amb una altra festa única i exclusivament valenciana: el Miracles de Sant Vicent; infantils representacions teatrals a l'aire lliure, l'argument del qual és la vida del sant i que fina sempre amb un miracle. Molts en va fer que fins predicant en valencià l'entenien a tots els països on va estar. **San Vicent** fon un home d'una sòlida formació intel·lectual i filosòfica, però d'aquella filosofia tomista tan diferent i tan oposta a l'humanisme renaixentista.

Com tots els anys, he fet en solitari la meua processó vinentina, fent estació al Pouet o casa natalícia, església de Sant Esteve on fon batejat i de passada admirar els bultos, el pati de capitania on està la cèl·lula del sant, antic convent de dominics on va

professar, la capella on als peus de l'altar estan soterrats els pares del sant.

A la ciutat l'altar dels Miracles més antic és el del carrer de la Mar, puix en 1561, per solemnitzar la curació d'un xiquet amic de la infància del sant, un descendent d'aquell xiquet alçà un altar junt al Pouet. Durant molts anys sols aquest carrer va tindre eixe privilegi, fins que en 1810 al restablir-se la plena llibertat van ser altres carrers que també ho feren. En la actualitat encara es planten en les plaques del Mercat, de la Verge, del Pilar i del Carme, el del Tossal i el del carrer de la Mar. El Miracle escrit més antic de que es té notícia és el titulat «El fill de l'especier», del P. **Lluís Navarro** (1717); i el primer imprès, «La font de Lliria», d'autor anònim (1822). L'altar més popular és el del carrer de la Mar, per aquells versets d'una tenda que tapava l'altar cada any:

«Vixca Sant Vicent Ferrer,
vixca el carrer de la Mar.
vixca la xorceria
que hi ha darrera l'altar».

El mes d'abril fina amb la fira del llibre, que és la festa de la cultura, filla d'aquell Dia

del Llibre, que grandiosa i popular, cada any atrau i enamora a totes, pobres i rics, joves i vells. A la fira del llibre no hi ha classes socials, va la gent que té passió per la lectura, que admira i tracta el llibre com si fos una joia. Un llibre i una rosa, què millor obsequi per a l'estimada.

A València, parlar del llibre, del dia o de la fira, hem de parlar de **Clavel**, llibreter i editor fundador d'aquella Editorial Cervantes, establert a Barcelona, en 1922, quan l'editor català **Gustau Gili** fundà la Cambra Oficial del Llibre de la que Vicent Clavel era vicepresident; portat de la devoció que sentia per Cervantes, proposà crear el Dia del Llibre el 23 d'abril de cada any, en memòria del genial escriptor que morí en aquella data de l'any 1616. Articulà un reglament, que el ministre **Eduard Aunós** passà al rei **Alfons XIII**, que el va convertir en reial decret, pel que quedava constituït el Dia del Llibre amb caràcter nacional, celebrant-se per primera vegada l'any 1925.

La fira del llibre ha trobat per fi el seu estuig als Jardins del Reial. No es podia haver posat el llibre en millor lloc.

MUERE UNO DE LOS FIRMANTES DE LAS NORMAS DE CASTELLÓN

Conocí hace años a Enric Soler i Godes, a quien se pudo, sin rubor ni duda, darse el título honroso y sincero de maestro bueno, contando con la valoración más veraz de ambas palabras.

Maestro, porque lo fue de profesión y porque supo serlo en todo cuanto significa esta acción de enseñar, no sólo ciencia y conocimientos, sino ética y actitudes, partiendo del propio ejemplo

de vida. Bueno, porque su labor fue fecunda y echó raíces vivas y porque de la bondad de sus enseñanzas pueden hablar quienes fueron sus discípulos, que le han hecho sentir su gratitud.

Artículo publicado en Levante de Castellón el 1 de noviembre de 1992 en la serie «Maestros del 32»

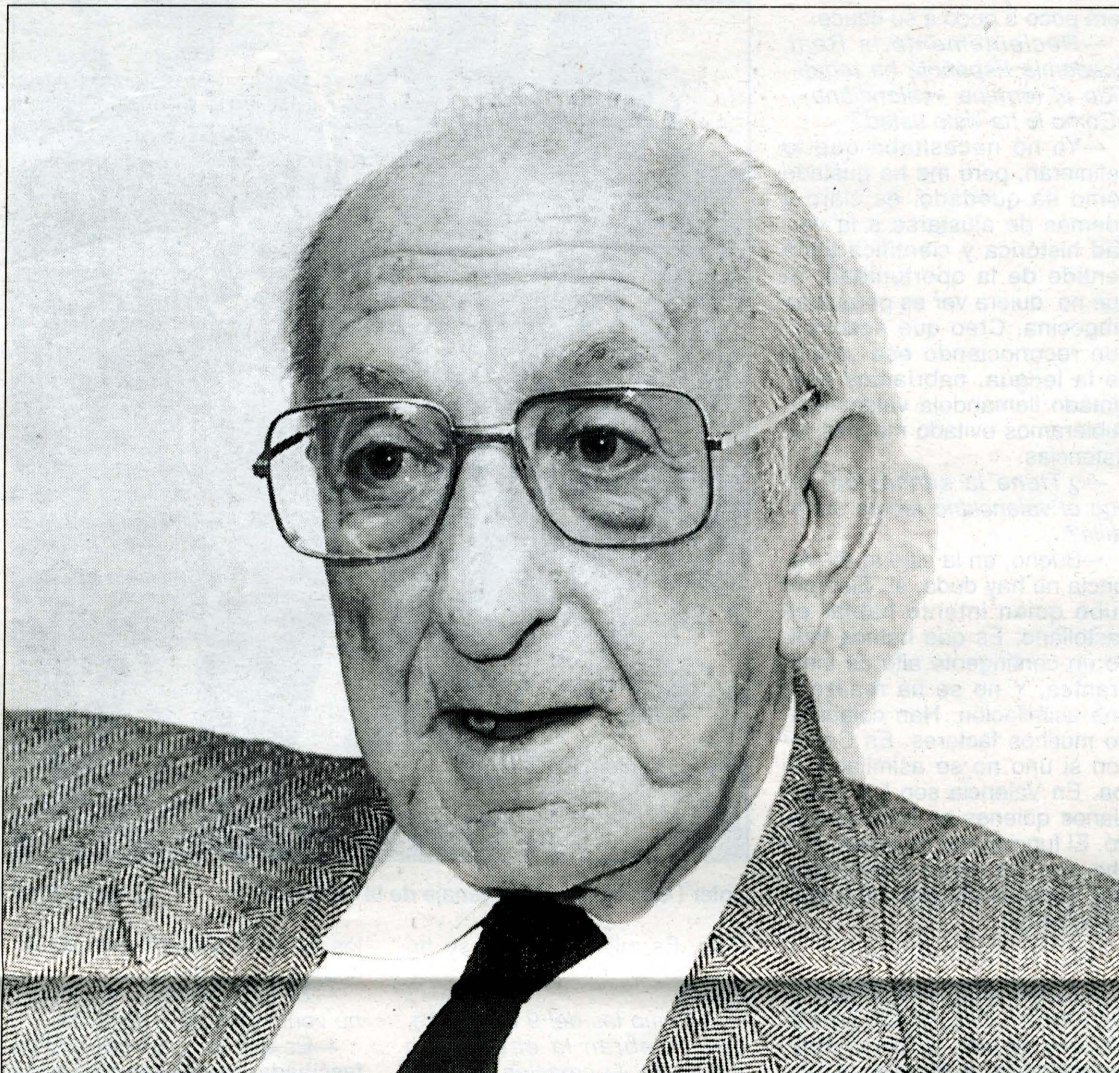
Soler i Godes, el orgullo del signatario

ANTONIO GASCÓ

Enric Soler i Godes fue bueno, también, porque su bondad enlazó su acción profesionalizada con la de su humanismo personal, integrándose en un único menester.

Este venerable anciano fallecido con noventa años, a quien la intolerancia e incompreensión de una política sectaria apartó de su tierra, tuvo como el más capital de los orgullos el haber sido signatario de «*Les Normes de Castelló*». Así lo refirió, siempre, como su más honroso título en sus tarjetas de visita que decoraban, como un blasón de nobleza, las cuatro barras de la senyera.

El maestro y escritor entendió, desde el primer momento, la trascendencia que tuvo la firma de tan singular documento y se envaneció, desde lo más profundo de la adscripción a sus lares, de que se llevase a cabo en Castellón, por todo cuanto significaba de reconocimiento de una cierta capitalidad cultural de la región, tal y como había señalado Azorín y también por el propio afecto nativo, entendido desde el más efusivo acreditamiento de amistad con tantos otros paisanos con quienes compartía intereses comunes en lo cultural. La firma fue para él, antes y después, todo un compromiso de comportamiento. Antes porque creía, como todos los demás miembros de la Sociedad Castellonense de Cultura —muchos de ellos también signatarios del texto— que se había impulsado merced a la acción decidida y formativa del *Institut d'Estudis Catalans* y en concreto de su presidente Jordi Rubió, en la sistemática gramatical que la docta institución catalana había llevado a cabo para conformar la estructura ortográfica de una lengua común. Después porque la firma implicaba un compromiso de fidelidad que él ha mantenido, con vigor y conciencia, hasta el último día. Buena prueba de ello fue el abandono de «*Lo Rat Penat*», tras muchos años de dedicada y feraz perte-

Enric Soler i Godes, en una fotografia de archivo.

Levante-EMV

nencia a su sección de filología, cuando esta institución valenciana se separó de la línea normativa que para él era incuestionable.

Esa rectitud y solidaridad con su ideario fueron como una divisa de comportamiento siempre. Lo podemos comprobar repasando su biografía que aparece llena de contactos con las más ilustres personalidades de la cultura catalana y valenciana. En particular, uno lo ha podido establecer, de forma fehaciente, en diálogos personales y a través del prisma epistolar, recogiendo vivencias, algunas de las cuales

podieron ser contrastadas por otros amigos de su generación, como el profesor Esteve, Sánchez Gozalbo, Sos Baynat, Casimiro Meliá y otros, en inolvidables tertulias.

Ya desde su niñez, sus amistades marcan su ideario y carácter sociopolítico. Estudia en el Instituto General y Técnico de Castellón en el tiempo en que también lo hacían Serrano Suñer o Casimiro Meliá.

Curiosamente muchos de sus condiscípulos de aula en la adolescencia fueron, con el correr del tiempo, sus amigos inseparables. Así, el poeta Bernat Ar-

tola, con quien mantendrá siempre, a pesar de la distancia, relación fecunda, los hermanos Sos Baynat, el más joven de los cuales, Alejandro, será su compañero entrañable... y tantos otros hoy desaparecidos. Pertenece Enric Soler, como hemos dicho, a una generación gloriosa: la generación de «*les Normes*» de la que tanto se enorgullece y que no surge de un modo casual. Dígalos si no su formación en Cataluña en *L'Escola de l'Estiu*, donde al par que se despertó su vocación literaria y su afán lingüístico, conoció el método pedagógico activo de Freinet, que tanto

habría de influir en la docencia.

Cuando fue homenajeado hace un lustro en el pueblo de Sant Joan de Moró, donde ejerció su magisterio, se pudo ver, en la exposición montada a tal efecto, algún añejo ejemplar de la revista escolar *Sembra*, que con una rudimentaria imprenta fue vehículo de formación y de actividad educativa. Razón tuvo Bernat Artola, con su lúcido discernimiento, al calificar su título en el afán instructivo, emitiendo un juicio poético: «*Sembra d'amor collita de seny*» —siempre seré deudor de Enric Soler cuando me permitió usar tal leyenda para mi «*ex libris*»— que no dejó, en realidad, de ser una divisa para el maestro, que suponía todo un compromiso y un sistema en cuanto a la formación de los alumnos.

Artola supuso mucho en la biografía de Soler i Godes. Ambos rivalizaron en su juventud en la versificación, por más que se impusiera la calidad de aquel, sin mengua de que se reconociera el naturalismo espontáneo y sincero del lenguaje de éste. Sus poemarios «*El cel és blau*» y «*Cançons d'ahir i de demà*» —donde aparecen unas elegías dedicadas, después de su muerte, a su amigo y admirado poeta, en las que como le sucedió a Hernández, se mezclaba el dolor de la pérdida con la separación y el sufrimiento del destierro— e incluso otros de menor extensión daban fe de su estilo.

Su establecimiento, tal vez forzoso, en Valencia y su gusto por la cultura popular le hicieron interesarse, en gran manera, por el mundo de las fallas, sobre cuya historia escribió documentadas páginas, precisamente en una publicación de Levante-EMV. Pero su mayor compromiso estaba, con sus ideas, con la lengua y con el país. Por ello se conectó en todas las actividades científicas, literarias, políticas y sociales que conllevaran el encomio de la lengua. A ello le obligaba, con devoto compromiso, su propia historia y en particular su firma al pie de «*Les Normes de Castelló*».

ANTONI ALBALAT

Privat i ric de companyia teva... Així una estrofa de *El retrat de l'amic* de Josep Carner. Així ens ha deixat aquest gener amb la teua mort, Enric. Tot just quan acabàvem de festejar el seixanta aniversari de Les Normes te'n vas callat i com qui no vol la cosa, sense fer soroll.

No en feies massa de soroll, t'agradava el treball silent a les biblioteques fins que la vista et traï. Em sap greu la teua mort. La mort de l'amic i del mestre.

La de l'amic perquè sota la teua aparença fràgil ens vas ensenyar la valentia de la resistència front a la intolerància i front a la ignominia cultural que plana sobre el país. La del mestre perquè sempre vas estar ocupat en obrir nous camins. Camins amb perill de la vida. Camins amb consells de guerra, pena de mort inclosa commutada per l'exili interior.

I em sap greu que te n'hages anat perquè aquesta ciutat desagraïda encara deixa que la pols s'acumule damunt el teu material escolar que havia d'esdevenir en museu. Però a Castelló estàvem més per mirar les estrelles, des del Grau, que per retornar la consciència col·lectiva a aquest poble. Interessava més guanyar vots i no perdre alcaldies que fer-te més agra-

dables els teus darrers anys. I em sap greu perquè ens obligaran a escoltar paraules grandiloqüents, buides de sentiment i d'intencions. Els polítics acompanyaran les teues despulles i parlaran de la teua obra que no han llegit, ni t'han reeditat malgrat les promeses.

Aquells, pocs, que vam menjar olla de la Plana amb tu i fórem rics de la teua companyia estarem més tristes. Perquè a Castelló, escriuen ara, el cor de la cultura és el trajecte de la processó de les gaiates i no el record i l'exemple de gent com tu, que es deixà la pell pel país. Gent que sabia que la cultura es feia a l'escola, als llibres de poesia, a les colònies d'estiu, a les hemeroteques... En tots els fronts de la vida quotidiana.

Però estigues tranquil, la teua

vida, que va veure passar dues vegades el cometa Halley, ha deixat solc. Potser és xicotet, però si aquells llums que vas encendre amb Artola, Carles Salvador, Almela i Vives i tants d'altres, encara ens guien; tingues segur que farem l'impossible per servir aquella flama. Per fer més gran la llum que uns altres voldrien foguera on soterrar el vostre record.

A Artola el recordaves sempre com a *amic entre els amics*. Potser per això el vers *la terra de ma terra és la pols del meu camí* fou també la teua bandera.

Hom voldria callar davant aquesta mort, però els pares i els mestres deixeu el vaixell i la singladura és incerta. La història no ens perdonarà obllits ni desercions. En aquesta hora

amarga, Enric he volgut recordar-te més des del sentiment, des de la memòria íntima de vesprades a casa o al Casino. Fores un home bo i recte, poca cosa més podria dir. Poc més puc fer per la teua memòria. Resseguir les teues petjades, el teu solc i evocar-te com un home just.

I posar en la teua boca, ara que calles, el *Cant del just*:

Ploreu, sobretot, pels qui viuen.

Només que uns passos i una pols la fi consum.

La fossa no pren més que una despulla, i part d'allà de l'ombra viu immortal la llum.

Que el teu record ens encoratge a mantenir l'estima per aquest poble. Què tristos ens deixa aquest gener!

Privat i ric de companyia teva

Sábado, 9 de enero de 1993

entación de la Cooperativa
culares del País Valenciano,
la tumba del pedagogo un
entre aplausos se escuchó
nestre, i gràcies.»

El final d'una generació

ARCADI GARCÍA

Una targeta de visita del nostre amic, que acabem de perdre, datada a Moró pel juny de 1933, diu: «*Enric Soler Godes. Mestre d'escola.*»

Mirada amb perspectiva actual, aquella etiquetació professional del nostre personatge resulta premonitòria, si la referim a l'escola literària castellonenca, perquè la mort d'**Enric Soler i Godes** (1903-1993) té actualment el fort valor simbòlic de l'extinció de la brillant generació cultural castellonenca de 1930, que, fet i fet, és la generació de l'avantguardisme literari.

Enric Soler i Godes va estar un dels membres més actius d'aquella generació que, en el seu temps, convertí Castelló en el centre cultural del País Valencià. Ha estat el darrer sobrevivent dels signataris de les Normes de 1932, motiu pel qual la seua mort clou de manera luctuosa el 60 aniversari d'aquestes normes, que acabem de celebrar a la Universitat Jaume I.

Les col·laboracions d'Enric Soler i Godes al *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura* començaren abans de les normes. La primera és datada a Ortells pel maig de 1929. La mateixa societat castellonenca publicava, l'any 1933, el seu llibre de poemes *I el cel és blau*, el qual merequé un pròleg d'un membre insigne d'aquella generació, **Carles Salvador**, pròleg que és datat a Benassal per l'abril del mateix any.

D'aquest pròleg són preses estes paraules que, en certa manera, retraten moralment la personalitat d'Enric Soler i Godes: «*Propugnarà l'acció política, no oblidant la cultivació intel·ligent del poble des de l'escola, des del periòdic, des de les assemblees professionals i, encara, captarà uns minuts cada dia, per elevar la mirada al cel i vore com blaveja esta immensa cúpula del País Valencià.*»

Aquesta actitud cultural i cívica la va saber mantenir Enric Soler i Godes fins i tot en les èpoques més tristes per a la nostra literatura, tal com es pot comprovar en el seu llibret de poemes titulat *Bestioles*, publicat a València l'any 1952, o al titulat *Cançons d'ahir i de demà* (1964).

És potser per això que, en un llibre sobre aquesta generació de 1930, a la que pertengué Enric Soler i Godes, publicat l'any 1985 per la revista *Llir entre Cards*, s'hi remarca el fet que, durant tota l'època franquista, el nostre personatge actuà de corresponental de les revistes catalanes a l'exili.

El condol de la ciutat de Castelló, d'on era fill Enric Soler i Godes, no és, doncs, un darrer adéu, sinó una reconeixença de gratitud per a ell i per a tots els que, como ell, van fer realitat la tradició cultural castellonenca més immediata, de la qual nosaltres en som fills.

EMOTIVO HOMENAJE A SOLER I GODES

El desaparecido Enric Soler i Godes no fue sólo uno de los firmantes de Les Normes de Castelló, sino, y de forma especial, un pedagogo, un maestro que incorporó las más modernas técnicas de la época, al

margen de «las fantasías de la pedagogía moderna», para lograr el aprendizaje del valenciano. El homenaje al maestro desaparecido no es sólo el de respeto hacia un valencianista, sino también el último adiós

hacia un hombre que supo conjugar la vanguardia, la innovación, la crítica y el compromiso. Aquí aparecen, de forma esencial y condensada, algunos aspectos de su vida y su trabajo en Castellón.

Soler i Godes no era sólo un firmante de «Les Normes», también fue un maestro de generaciones

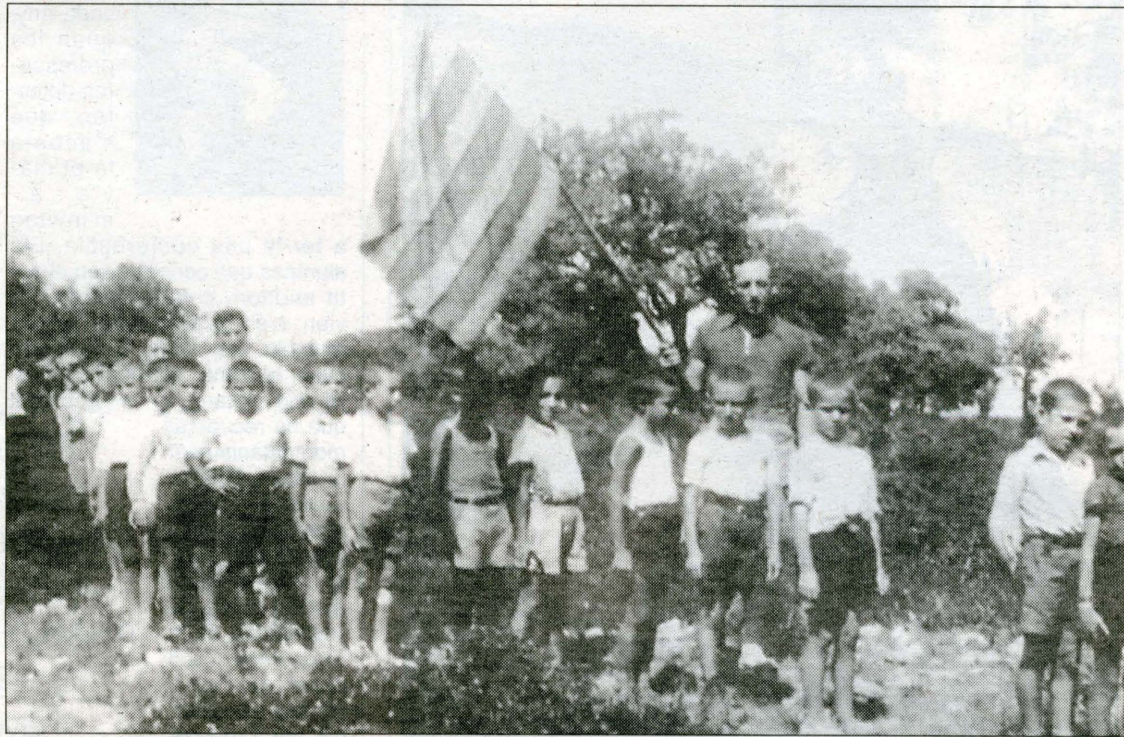
El espíritu que transformó la realidad

TXEMA RODRÍGUEZ

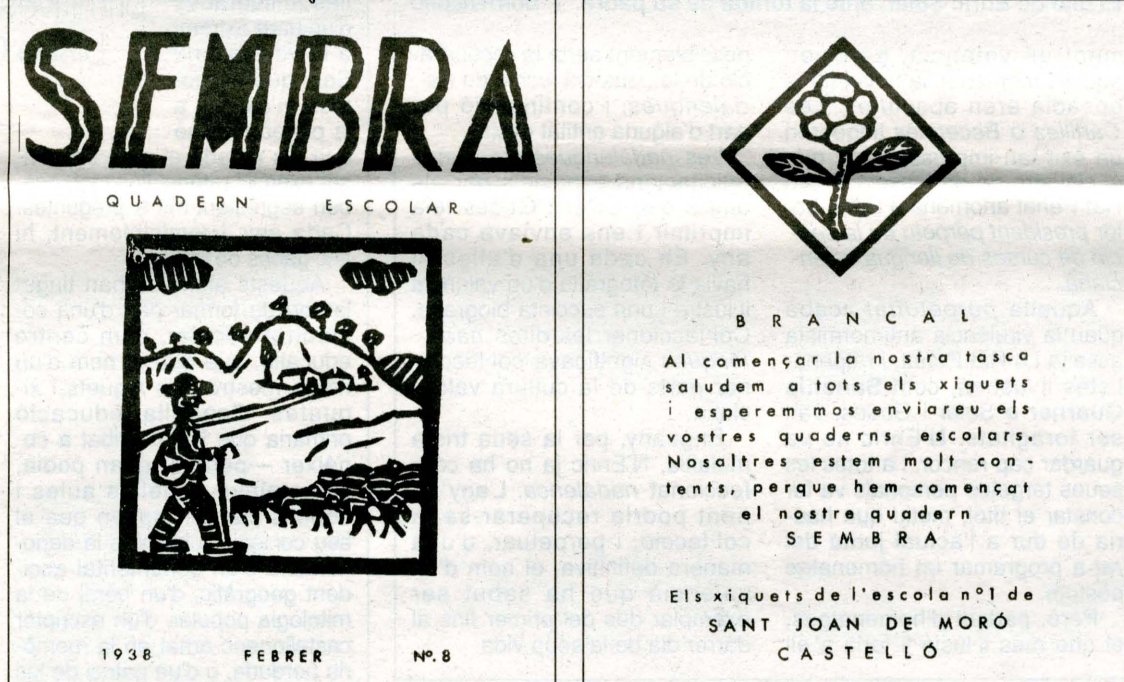
Su amigo, el arqueólogo Francisco Esteve, dice de él que era, sobretodo, «un hedonista». Castellón era, por aquel entonces, muy pequeño y la afición del grupo de amigos no era otra que salir al campo. Desde su trabajo, en el Museo de Bellas Artes, Esteve recuerda aquellas excursiones, «él escribía y hacía algún dibujito. Lo suyo era una afición tremenda por leer y escribir». Según Esteve la inclinación por los libros y el arte le venía de familia, su padre poseer una imprenta —hecho que le permitió, con el transcurso del tiempo, disponer de una biblioteca en la que, tal y como afirma el ex alcalde de Castellón, Daniel Gosalbo, «estaba casi todo lo que se ha publicado en valenciano»—. Y no sólo estuvo siempre rodeado de libros, «su padre fue un castellonero muy avisado y dado a las letras y entre el anecdotario que se suele referir de Soler i Godes se suele olvidar a su padre, que fue quien compuso la primera zarzuela castellonense, titulada La chica de Les Doveries».

Desde el prisma de quien fue uno de sus más íntimos amigos, el maestro ahora desaparecido llegó al valencianismo por «la circunstancia de ser un maestro durante la República». Soler i Godes asistió a los cursos de formación pedagógica que impartía la Generalitat de Cataluña, tras la reciente proclamación de su Estatuto de Autonomía. De ahí, y de la elaboración del Diccionari Català-Valencià-Balear de Mossen Alcover i Francesc de Borja Moll, surge el espíritu originario de Les Normes de Castelló. Alcover enviaba fichas para la elaboración del libro a Carles Salvador y a otros «y les pagaba a tanto por ficha» (1) (no).

Enric Soler i Godes aprobó las oposiciones en 1923 y en 1930 llega a Moró. Dicen, y para ello sirve el testimonio de sus muchos alumnos y discípulos que fue, desde el punto de vista de la renovación pedagógica, un maestro excepcional. Un resumen sencillo de lo que representa este castellonense, introductor de la técnica Freinet —de la que más adelante hablaremos— podría ser el siguiente: la síntesis entre el intelectual crítico y el ciudadano comprometido. «Estas dos notas —apunta Jordi Adell, director técnico de Inno-

Soler i Godes, con los alumnos de la escuela de San Juan de Moró, en contacto con la naturaleza. L'Antoni Porcar de la 12 Colònia Escolar Valencianista hostejada a l'ermitori de Sant Pau d'Albacàsser l'agost de 1933. Els xiquets són de Castelló

Portada y presentación del primer cuaderno escolar, «Sembra», elaborado por los alumnos de la escuela de San Juan de Moró, en junio de 1936. Las ilustraciones de estas páginas son suyas.

ción Educativa de la Jaume I—, el que el maestro sea un intelectual y que además esté comprometido con la mejora de la realidad, caracterizan la obra y, sobre todo, la vida de Soler i Godes».

Tras su muerte queda no sólo un ejemplo de valencianismo, o no debe serlo. Queda, tristemen-

te, la certeza de que muchos de los actuales maestros y pedagogos desconozcan su figura. Prosigue Adell «desde el Moviment de Renovació Pedagògica-Escola de Estiu de Castelló se reconoció su labor pionera en la renovación pedagógica mediante su participación en una de las primeras ediciones de la Escola

d'Estiu. Soler i Godes nos pertenece a todos los enseñantes y es necesario incorporarlo como se merece a nuestros currícula de historia de la educación».

Tiempo de guerra

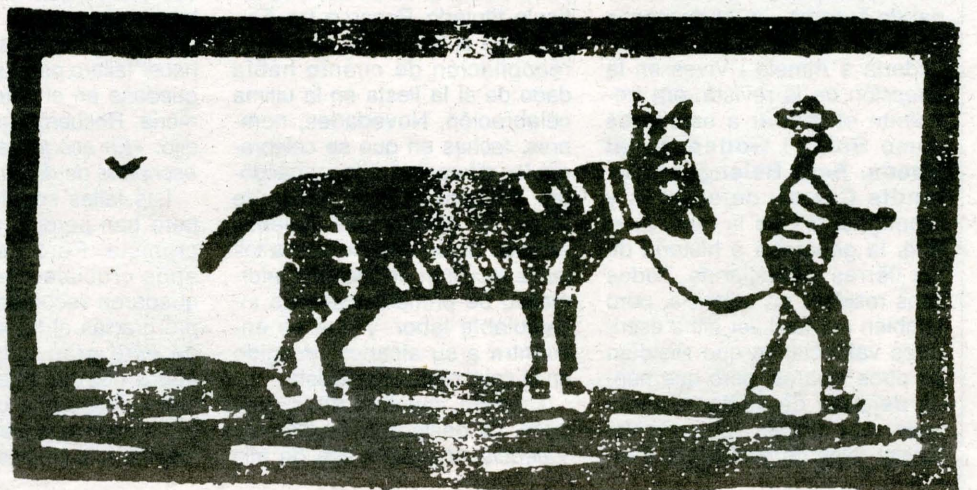
Esteve realiza un repaso rápido, a salto de mata, por la memoria de muchos años, de tiem-

pos lejanos en los que aparece inevitablemente la Guerra Civil. No fueron aquellos buenos tiempos para el maestro republicano, siempre de izquierdas. «Le voy a decir una cosa que muy pocos saben —asevera el arqueólogo— a él el tribunal de depuración no le sancionó. Nadie supo nunca que él se había presentado como voluntario en el ejército republicano. Conseguí que de los cinco miembros del tribunal, tres votaran a su favor». Una vez terminado el conflicto bélico, Soler i Godes fue destinado a Santander, «nada más llegar me escribió una tarjeta, una postal de la playa del Sardinero, no sé por dónde la tendré. Decía, en castellano: "Amigo Esteve, entre esta gente que ves allí no estoy yo, pero el verano siguiente sí estaré».

Esteve sigue hablando, y de vez en cuando, se detiene «pregúnteme usted, pregunte lo que quiera». Afirma que no era un erudito, «sus trabajos son de investigación fácil, pero hay cosas suyas que me gustan».

El viejo compañero de excursiones vuelve al pasado y recuerda una a Tales, a la caza de un amor del común amigo y pintor Antoni Porcar Candel, «pero la chica no le gustó». El artista conocería a su futura esposa en La Jana. Y otra vez volvemos a la guerra y sus tristes consecuencias. Todo se mezcla. «Soler tuvo mucha suerte, porque se fue a la izquierda. Pero antes de entrar los nacionales le hicieron una documentación nueva dándole de alta con una fecha posterior a la del alzamiento». Por el relato circulan también Bernat Artola, Carles Salvador y la bicicleta con la que el desaparecido firmante de Les Normes iba a Moró. Impartía su clase y después volvía. En fin, un modelo que hoy se antoja difícil. «Bueno, tampoco Moró está tan lejos».

Esteve se refiere a Mossen Alcover y a su relación Carles Salvador, «a éste le salvó la papeleta de la depuración durante la guerra, porque escribía contra los bombardeos de los nacionales y siempre había algún "alma caritativa" que enviaba los escritos a Madrid». Pero resulta que Alcover gozaba de la consideración de los nazis por sus intervenciones germanófilas durante la guerra del 14, «España era un país neutral y eso no se podía hacer». Durante el conflicto

No és el que diu el Sr. Esteve puix que Mn. Antoni Mª Alcover i Sureda morí el 8 de gener de 1932, així com dels articles de Carles Salvador

EMOTIVO HOMENAJE A SOLER I GODES

español esas arengas permitieron a Alcover salvar a más de uno.)

De pronto, dejamos Palma de Mallorca y nos vamos a Valencia. «¿Quiere que le diga por qué se fue a Valencia?. Pues es sencillo, porque su mujer, que también era maestra, era muy de derechas y, claro, le dieron un buen destino, cerca de aquí, en Burjassot. Y allá se fue».

En este punto, en el que Carles Salvador y Enric Soler i Godes se incorporan a *Lo Rat Penat*, Esteve explica una curiosa, pero lógica teoría, sobre la salvación de esta institución, al margen del conocido trabajo desarrollado por los dos intelectuales, «no la pudieron suprimir, bastaba con ver la colección de retratos de las reinas de los juegos florales. Allí estaban todas las hijas de los altos cargos, muy altos cargos, y claro...».

Soler i Godes en Moró

Con motivo del cincuenta aniversario de la introducción del método Freinet en la educación valenciana, la Conselleria de Educación editó un libro en homenaje al maestro. En él, aseguraba que la técnica Freinet, «como renovación pedagógica no era una fantasía; el autor, el maestro que la practicaba personalmente con sus alumnos, que se había liberado de todas las fantasías de la pedagogía moderna, que de espaldas a las escuelas del pueblo, corrían por aquellos años, pero no sentía desdén ni ingratitud por aquellos investigadores de cara a la investigación: Montessori, Decroly, Daltos y Otros».

La creación de los libros de lectura por parte de los alumnos, — dibujos y grabados realizados por los alumnos de Soler i Godes en el cuaderno escolar *Sembra* sirven de ilustración para este artículo—, consigue, decía, una vez pensado, escrito e ilustrado por los alumnos, «una realidad pedagógica y una satisfacción personal de los alumnos».

Freinet resolvió, llevando la imprenta a la escuela, solucionar el difícil problema del traslado de la adquisición del lenguaje por el procedimiento materno, «la madre, —dice Decroly—, sin recurrir a métodos consagrados, con la ayuda de aquello que envuelve al niño, de su ambiente, le enseña todas las dificultades del idioma sin preocuparse de analizar y ordenar los ejercicios; la madre se hace poco a poco entender e imitar(...) Fiel a las ideas de Freinet cree en mi clase de Moró la imprenta en la escuela, que fue un éxito, pues la colaboración de aquellos alumnos completa y entusiasmada hizo posible la publicación de nuestra revista *Sembra*, (...) Cuando estaban las hojas completas se imprimían las tapas, se cosían y cada uno de los alumnos mayores recibía un ejemplar, los que sobraban se

Esteve, Soler, Peris y Binimelis, entre otros, en el homenaje de San Juan de Moró. (1)

Actividades educativas al aire libre.

Retrat de la Colònia Valencianista de Sant Pau d'Albocàsser

Tarjeta de visita de Enric Soler i Godes.

«En mi escuela el tiempo no contaba. Si eso lo pude hacer yo solo, burlando la ley que prohibía el valenciano, ¿qué no podréis hacer vosotros?»

intercambiaban con los que hacían en otras escuelas».

El maestro, en el recuerdo emocionado de aquellos años en la escuela de Moró narraba que, en el tercer cuaderno se publicaba un cuento titulado *Cigronet i*

Palometa, de Sofia Salvador, que por aquel entonces tenía 12 años. «Quedó a medio imprimir porque las tropas de Franco bajaban por Vilafamés camino de Moró (...) En mi escuela, en el año 1936, el tiempo no contaba,

al acabar la clase de la tarde siempre había voluntarios que se quedaban a trabajar en la imprenta. Si eso lo pude hacer yo sólo, sin colaboración oficial de ninguna clase, burlando la ley que prohibía el valenciano en la

escuela, ¿qué no podréis hacer vosotros, maestros jóvenes, sin trabas oficiales, con la cantidad de material y de libros que ahora hay para los niños?».

Por aquel entonces, en el homenaje al maestro, Ciscar era conseller de Cultura y Daniel Gozalbo, director territorial de la conselleria en Castellón. Después de acceder a la alcaldía de la capital de La Plana tuvo la intención de convertir el legado Soler i Godes en la base de un museo de Pedagogía. No se hizo, y probablemente, no se hará nunca. Es difícil que la sensibilidad de los actuales gobernantes alcance tanto...

A Soler i Godes le gustaban las fiestas, desde aquellos años 20 en que se hospedada en una taberna y le cobraban tres pesetas diarias por la cama, ropa limpia, desayuno, comida y cena. Enviaba a sus amigos unas felicitaciones de Navidad en las que recordaba a los que habían muerto y su obra.

Ahora, hojeando las páginas impresas por los alumnos de Moró en aquel preludio de la Guerra Civil, se encuentra todo aquello por lo que luchó Soler i Godes, la escuela, el trabajo, los hombres y la vida.

Decía el maestro que su afición por la literatura hizo que entrara de redactor en el diario *La Provincia Nueva*, de Castellón y colaboró, «en valenciano», en *El Mercantil Valenciano*, *Heraldo de Castellón* y *La Publicitat*. «Un día Carles Salvador, maestro de Benassal, me leyó y cuando en 1932 la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Barcelona le ofreció dos becas para la escuela de verano de ese año, sin conocerme personalmente, me la ofreció. Allí fui, y aquella escuela de verano me enseñó que las vacaciones se podían pasar trabajando aprendiendo y conviviendo, pues allí conviví con casi un millar de compañeros en cursillos muy provechosos y asistiendo a un debate de un tema muy importante en aquel tiempo, como era "Problemas que plantea la enseñanza del lenguaje en Cataluña" y que como ponente y representante de Valencia, expuso Carles Salvador». Escribía el niño Adrià Herrero, en el cuaderno escolar de julio de 1936 «Les nostres festes són molt divertides, els hòmens juguen a pilota. Unes vegades uns diuen que una pilota és falta i altres que no, i disputan un rato (...) El Senyor Mestre ens ha dit que els bous no són bonics per que poden agafar a un home i matarlo. Fa quatre o cinc anys, quan no feien bous, llavors ensenien castells de focs que era més bonic que ara».

Este artículo ha sido posible gracias a la colaboración de Francisco Esteve, Lluís Meseguer, Jordi Adell, Daniel Gozalbo, Antoni Albalat, Francisco Pascual, Mar Garí, Miquel Palomero, Antonio Gascó y Pep Castellano.

Notes de Sofia Salvador

(1) D'esquerra a dreta: Sofia Salvador, Manuel Rozalén, Francesc Esteve, Enric Soler, Marc Adell, Miquel Peris i Joan Benimelis, Cap dels Serveis Territorials d'Educació.

Quan es l' hora de commemoracions de signatures, ja històriques, t'arriba l' hora del traspàs, l' hora del gran testimoni. Aquell tresor —la llengua— que defenses amb afany impecable,

us quotidiana. Ens nas deixat poc després d'un merescut homenatge, on vas ser imatge d'espill inefable, però sobretot nord dels nostres deliris.

Com deia Bernat Artola,

proiessio, voldriem fer-te una cançó inigualable, encara que les paraules no ens isquen, no ens rimcn, no tinguen prou harmonia.

Notari per l'antigor, líric d'à-

la teua experiència, potser pel teu bategador esperit, potser també per la força de les idees... però ens despertaves admiració.

Al nostre cor, ferit pel dolor, tindràs un record constant en les

panyia, i sobretot, gràcies per la teua immensa esperança.

Ens has sabut donar el millor del teu cor... Un somriure... Una ferma voluntat de ser valencians...

La constància del mestre

MANEL GARCIA GRAU

Escriptor i poeta

Enric Soler i Godes, nascut a Castelló el 3 de març de 1903 i mort el passat 7 de gener als 89 anys, ha estat —i estarà— com un dels clars exemples de constància, perseverança, lleialtat a uns principis i lluita cultural dins de la majoria de tribunes especialitzades de la nostra àrea lingüística.

Com un exemple més de la seua perseverança, per exemple, la seua vida no ha volgut perdre's, des de la seua casa a València on ha suportat els darrers mesos una penosa i lenta malaltia, els actes de celebració que tant la Universitat "Jaume I", el Patronat de les Normes, l'Ajuntament, la Castellonenca de Cultura i altres institucions han estat realitzant amb motiu del seixantè aniversari de la signatura de les "Normes de Castelló" del 32.

Ens ha deixat, quan encara se segueixen realitzant, en diversos instituts, actes i conferències al voltant d'aquesta celebració, veritable punt de partida de la normalitat ortogràfica al País Valencià.

Mestre d'escola la estabte trajectòria professional el duge tant per molts pobles de les nos-

tres comarques (Ortells, Sant Joan de Moró...) com per diversos pobles de l'Estat espanyol.

A Santander, per exemple, patí una mena d'exili (després d'haver-se sotmés a las "Comisiones Depuradoras" als pocs mesos d'haver acabat la Guerra Civil) per la seua tasca valencianista i intel·lectual.

La seua constància el portà a realitzar moltes i diverses activitats: col·laborador en molts

**Que el teu exemple
siga un model a seguir
per tots els joves**

**Has estat un dels
principals difusors i
defensors des del 32**

diaris i revistes especialitzades, organitzador de la I Colònia Educativa a Albocàsser al costat de Carles Salvador durant els anys 30, poeta (autor de tres llibres "I el cel és blau", "Bestioles" i "Cançons d'ahir i de demà"), introductor de la tècnica Freinet a les escoles del País Valencià, col·laborador i ajudant de Carles Salvador durant la dècada dels 50 dins la secció filològica de "Lo Rat Penat".

També ha sigut col·laborador al "Boletín" de la Castellonenca,

participant en la "V Taula de Poesia" celebrada a Castelló el 1954 al costat d'Andrés Estellés, Joan Valls, Maria Ibars, i un llarg etc.

Com a motiu de gratitud per tot el seu esforç i la seua lluita l'any 1990 la "Comissió cívica per la senyera de Jaume I" li atorgà el premi al castellanenc que més s'havia destacat en la tasca per la llengua i la identitat comunes, al mateix temps que la Generalitat Valenciana li atorgava el Premi al Mèrit Cultural per la seua dedicació a la vida cultural del nostre país.

A més, el passat més d'octubre els escriptors, poetes i intel·lectuals castellanencs i membres de l'Institut d'Estudis Catalans li retien un profund i sentit homenatge durant el sopar del I Encontre d'escriptors castellanencs, al qual no va poder assistir degut a la seua penosa malaltia.

Benvolgut mestre, tant de bo que el teu exemple de perseverança i de lleialtat intel·lectual i lingüística siguen un model a seguir per tots els joves que avui aprenen el català als instituts i a les universitats d'arreu del món.

En un temps en què, per raons no filològiques sinó merament polítiques i basades en errors ahistòrics i acientífics, un

ANTONIO PRADAS

Els xiquets han volgut donar l'últim adeu a l'intel·lectual i mestre

sector minoritari —però molt sorollós— del nostre cap i casal segueix posant pals a les rodes de la nostra identitat lingüística, compartida amb les terres més enllà de l'Ebre, i de la tan desitjada normalitat lingüística, de la qual has estat un dels principals difusors i defensors des del 32

i fins als nostres dies, al llarg dels anys, entrebancs i massa quimeres.

Tant de bo que la teua constància i la teua lleialtat —allò que realment compta— esdevinguen un veritable fil conductor per a les vides de tots els valencians. Fins sempre, mestre.

colgut donar l'últim adeu a l'intel·lectual

l'escola

ut, l'han sentit parlar, l'han arribat a tocar, fet bromes, l'han vist arribar i desaparèixer. ara, potser també tenen dret a sentir-se, que ningú, profundament orfes. El seu perre viu, que havia cedit generosament el nom al col·legi, forma ja part de la memòria d'al de la lletra impresa de tots. Són els alumnes ol·legi Públic Enric Soler i Godes.

r a la història del valencianisme cultural de gona República i del possibilisme dins el isme dominant, com a emblema viu dels ortogràfics del 1932, com a referent promotor de les colònies escolars pretèrites, Soler i Godes era un personatge insubstituïble. En els darrers anys de la seua vida, havia freqüentat el trajecte de Castelló a València amb una dispersió d'energies impròpia per a l'edat que tenia.

Els poders públics castello- agraïts amb la seua presència vital, van ar un projecte de museu pedagògic que, e al seu legat personal, podria haver-se cont a les primitives aules del bisbe Climent. enos tan vells com ell, molts hem envejat entut d'esperit que el mestre Soler exhibia, ic, a la vora dels noranta anys, i la sorprenent resa de cames i agilitat d'idees.

t això s'ha acabat. Obligats com estem, a en la torxa, declare que mai no deixaré d'a- mentre hi haja alumnes amb l'esperit del e mestres amb un cor d'infant, a explicar tòria dels llibres al Col·legi Públic Enric i Godes, tot recordant el seu mestratge.

Un gran valencianista

JORDI TÀRREGA

Secretari d'organització UPV

LA mort del mestre Soler i Godes no per temuda és menys dolorosa. Sabíem de la malaltia que l'havia privat ja de tornar al seu Castelló en un recent homenatge que li van retre els escriptors de la Plana o de rebre personalment a València el premi a les llibertats nacionals que el col·lectiu d'UPV li havia atorgat, sabíem que l'edat no perdona, però no volíem acceptar el que ja era inevitable. Enric Soler i Godes és d'aquelles persones a les quals escau el nom de "mestre" per mèrits propis, com li escaia a qui va ser el seu gran amic, el mestre Carles Salvador, del naixement del qual commemorarem enguany el centenari.

Soler va ser, com Carles Salvador, com Gaetà Huguet, com Adolf Pizeuta, d'aquells valencianistes que van donar a la paraula "pàtria" un nou sentit.

Sense ells, sense el seu mestratge i el seu exemple, ens hem preguntat sovint com hauria anat el valencianisme els anys negres de la repressió franquista.

Van ser ells els qui van viure, com deia Espriu, "per salvar-nos als mots

/ per retornar-nos el nom de cada cosa / perquè sabéssim el recte camí / d'accés al ple domini de la terra". Sense la normalització lingüística que van suposar les Normes de Castelló, sense els lligams entre tota la nació que van estrènyer Soler, Salvador, Huguet, Pizqueta... potser mai no hauria estat possible el despertar del nacionalisme dels anys seixantas, que des d'aleshores ha continuat creixent i viu avui entre nosaltres, no com una "enyorança de passat" o un "romanticisme de la llengua quasi morta", sinó com un moviment cultural, polític, cívic, que va

prenent més i més força cada dia entre totes les valencianes i els valencians.

Enric Soler, afortunadament, ha mort havent vist un poble, el seu poble, en marxa, treballant per la recuperació de la seua identitat. Afortunadament, la llarga vida d'Enric Soler ens ha permès "arribar a temps", de manera que va poder veure, amb plena capacitat intel·lectual, aquestes noves generacions que hem recollit al seu missatge i exemple.

Afortunadament, Enric Soler ha pogut rebre, emocionat, l'homenatge del seu poble, quan fa tres octubres la Comissió Cívica per la Senyera el va homenatjar ben merescudament el seu Castelló natal, en un dels actes que pensem més li degueren agradar de tots els reconeixements públics de la seua vida i obra que ha tingut els darrers anys.

Enric Soler i Godes

L'exemple de la seua vida ens estimularà

Els militants d'UPV, com a organització del nacionalisme polític, sentim el mestre Soler i Godes com un precedent del nostre treball actual per la recuperació nacional del País Valencià, precedent a més en uns anys ben difícils, quan la mateixa articulació del País Valencià era quasi impossible d'acceptar i fer entendre a la gran majoria dels nostres conciutadans.

I per això lamentem la seua mort, i al mateix temps ens ratifiquem en el fet que l'exemple de la seua vida dedicada al País ens estimularà a continuar treballant per la nostra llengua i el nostre poble, fins aconseguir l'autèntica llibertat del País Valencià.

Ara, com va passar fa uns mesos amb Fuster, tothom intentarà fer com Soler i Godes. Però els qui no intenten no han d'oblidar que el mestre es va mantenir fidel tota la seua vida a les Normes de Castelló, a la unitat de la llengua catalana i a l'alliberament nacional.

EMOTIVO HOMENAJE A SOLER I GODES

El escritor y pedagogo Enric Soler i Godes, uno de los firmantes de las Normas de Castellón, fue enterrado ayer en el cementerio de Valencia, en el transcurso de una sencilla ceremonia que reunió a un grupo de amigos

y familiares y que estuvo presidida por el presidente de la Generalitat, Joan Lerma, y el conseller de Cultura, Andreu López. El momento más emotivo tuvo lugar cuando un grupo, formado por medio centenar de

niños en representación de la Cooperativa de Escuelas Populares del País Valenciano, depositó junto a la tumba del pedagogo un ramo de flores y entre aplausos se escuchó el grito: «Adéu, mestre, i gràcies.»

El escritor y pedagogo fue enterrado ayer, en Valencia, rodeado de amigos y discípulos

«Adéu, mestre, i gràcies»

J. R. SEGUI

Enric Soler i Godes tuvo un entierro modesto e íntimo —como transcurrió su vida y él mismo deseaba— carente de protocolo y que reunió, en el cementerio de Valencia, a sus familiares más próximos, antiguos alumnos y a un grupo de niños en representación de la Cooperativa de Escuelas Populares del País Valenciano. Tan sólo el presidente de la Generalitat valenciana, Joan Lerma, junto al conseller de Cultura, Andreu López, y el director general de Relaciones Institucionales, Xavier Albiol, fueron los representantes políticos que acompañaron el féretro con los restos mortales del escritor y pedagogo hasta su tumba.

El cuerpo de Enric Soler i Godes —uno de los últimos firmantes de las Normas de Castellón de 1932, que aún permanecía vivo—, había sido trasladado horas después de su muerte al Cementerio General.

Sin embargo, con anterioridad numerosas personalidades de la vida política y cultural valenciana y castellanense asistieron a la misa, que se celebró en su memoria, en la parroquia del Santo Ángel Custodio de Valencia, muy próxima al domicilio de Soler i Godes.

La ceremonia se celebró en castellano y durante la misma se resaltó la figura humana del pedagogo, «un hombre que tanto amó a su tierra y a sus amigos».

Numerosas personalidades

En las puertas de la parroquia permanecían depositadas diversas coronas de flores en su memoria firmadas por el Consell y el president de la Generalitat, el instituto de bachillerato de Benifaió, donde Soler i Godes impartió su magisterio durante muchos años y las escuelas en valenciano de La Ribera.

Entre las autoridades presentes se encontraban, la presidenta de la Diputación de Valencia,

El féretro de Soler i Godes, durante su traslado, en el cementerio de Valencia.

F. MONTENEGRO

Clementina Ródenas; el diputado de Cultura, Josep Bresó; los rectores de las Universidades de Valencia y la Universidad Politécnica, Ramón Lapiedra y Justo Nieto, respectivamente; el vicepresidente de las Cortes Valencianas, Vicent Soler; el director general de Política Lingüística, Jesús Huguet; los concejales del Ayuntamiento de Valencia, Roberto Cantos y Manuel Tarancón, éste último en representación de la alcaldesa, Rita Barberá; los diputados autonómicos, Albert Taberner y Joaquín Calomarde y el diputado en las Cortes, Ricardo Peralta. También acudieron el alcalde de Castellón, José Luis Gimeno; el concejal de Cultura de este consistorio, Miguel Ángel Mulet, y el líder de la oposición, Daniel Gozalbo.

Junto a ellos se encontraban representantes de entidades

culturales y de la Universidad de Castellón como Isabel Ríos, vicerrectora de Cultura, y Francesc Pérez Moragión, director técnico de Política Lingüística, que acudieron en representación del rector Francesc Michavila y la institución académica.

Un acto sencillo

El sepelio se celebró en el más absoluto de los silencios. En el cementerio, el presidente Lerma se refirió a Soler i Godes como un hombre capaz de demostrar su forma de entender el valencianismo y de mantenerse firme a sus convicciones. «Cada vez que despedimos a alguno que ha representado tanto como Soler i Godes para la forma de ser y entender a los valencianos —dijo Lerma— perdemos algo de nosotros mismos. En él —añadió— hay que destacar

no sólo su obra escrita, sino su obra personal, porque ha formado generaciones de valencianos.»

Lerma añadió que esas generaciones de valencianos formadas en su magisterio «es una obra que permanecerá por encima de lo que fue su vida personal», porque «allí donde él fue maestro mantienen una profunda memoria de él y agradecimiento a lo que ha sido su trabajo de formación».

En medio de un tenso silencio, el hijo del escritor anotó con un punzón sobre la tumba de su padre la fecha de su nacimiento y de su defunción —3-3-1903: 7-1-1993— y escribió su nombre, Enric Soler i Godes. Una ovación y el grito de *Adéu, mestre, i gràcies* fueron el último y homenaje a un hombre que dedicó su vida a su tierra.

«Representó la tolerancia y el respeto»

J. R. S.

«Hemos perdido una figura importante, por lo que suponía como persona y como firmante de las Normas del 32 y lo que éstas nos tienen que hacer pensar a todos sobre un pacto social, sobre uso, enseñanza y normalización del valenciano», declaró ayer a *Levante-EMV* el concejal del PP en el Ayuntamiento de Valencia, Manuel Tarancón.

Éste añadió que «siempre que hablamos del 32 tenemos que reflexionar. Aquello fue un acuerdo social entre una sociedad de la época y ahora esa falta de acuerdo imposibilita la normalización y recuperación total».

El rector de la Universidad de Valencia, Ramón Lapiedra, definió a Soler i Godes como «una persona bondadosa y honesta, trabajadora e inteligente, con una dimensión cívica

absolutamente remarcable».

Para el diputado de IU Ricardo Peralta Peralta, Soler i Godes fue un hombre «básico para la cultura valenciana. Confío que, con el trabajo de todos, podamos suplir pérdidas insustituibles e irreparables —añadió Peralta—, porque representan a personalidades que han mantenido en los momentos más difíciles la cultura valenciana. Hay que confiar en que con el trabajo de todos y su herencia nosotros ahora seamos capaces de conservar lo que ellos mantuvieron vivo en años difíciles».

La compositora Matilde Salvador recordó que su relación con Soler i Godes se inició hace 63 años. «Fue más que un amigo. Su recuerdo es por lo que fue y ha sido. A él le debo la letra de la primera pieza que escribí para cuerda.» El conseller de Cultura, Andreu

López, destacó el trabajo pedagógico de Soler i Godes como introductor de nuevos métodos de enseñanza. «Él fue el primero —afirmó— en intentar introducir lo que es la vida del pueblo en la escuela. Fue un maestro que, sin dejar de serlo, continuó formándose para traducirlo después en enseñanza.»

El diputado Ciprià Ciscar se manifestó «triste por la pérdida de una persona con un gran sentido del civismo» y que «siempre hizo aquello que entendía era mejor para su pueblo».

Para Ciscar, «en los últimos años mantuvo esa línea de creatividad serena y procuró, en todo momento, la convivencia. Perdemos a una persona —añadió— que representaba ese sentido de la tolerancia, del intelectual sencillo y creativo que, además, entiende que los valores culturales han de

estar al servicio de la tolerancia, el respeto y la convivencia. Nos deja su ejemplo».

Vicent Soler, vicepresidente de las Cortes Valencianas, definió al pedagogo como «una de las personas de una generación clave cultural y nacional de este país, que es la generación que, en los años 30, intentó poner las bases de lo que fue posible en los años sesenta». «Sin esta generación —continuó Soler— sin el acuerdo del 32, es muy difícil que se pueda saber hacer el trabajo de recuperación cultural y nacional que se hizo a partir de aquella época».

El portavoz de Esquerra Unida en las Cortes, Albert Taberner, declaró que habrá que recordar a Soler i Godes «no sólo por su magisterio científico, sino porque fue fiel a la tierra y la lengua y a esa concepción del País Valenciano como pueblo diferenciado».

El final d'una generació

ARCADI GARCÍA

Una targeta de visita del nostre amic, que acabem de perdre, datada a Moró pel juny de 1933, diu: «Enric Soler Godes. Mestre d'escola.»

Mirada amb perspectiva actual, aquella etiquetació professional del nostre personatge resulta premonitòria, si la referim a l'escola literària castellanenca, perquè la mort d'Enric Soler i Godes (1903-1993) té actualment el fort valor simbòlic de l'extinció de la brillant generació cultural castellanenca de 1930, que, fet i fet, és la generació de l'avantguardisme literari.

Enric Soler i Godes va estar un dels membres més actius d'aquella generació que, en el seu temps, convertí Castelló en el centre cultural del País Valencià. Ha estat el darrer sobrevivent dels signataris de les Normes de 1932, motiu pel qual la seua mort clou de manera luctuosa el 60 aniversari d'aquestes normes, que acabem de celebrar a la Universitat Jaume I.

Les col·laboracions d'Enric Soler i Godes al *Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura* començaren abans de les normes. La primera és datada a Ortells pel maig de 1929. La mateixa societat castellanenca publicava, l'any 1933, el seu llibre de poemes *l'el cel és blau*, el qual mereix un pròleg d'un membre insigne d'aquella generació, Carles Salvador, pròleg que és datat a Benassal per l'abril del mateix any.

D'aquest pròleg són preses estes paraules que, en certa manera, retraten moralment el personatge d'Enric Soler i Godes: «Propugnarà l'acció política, no oblidant la cultivació intel·ligent del poble des de l'escola, des del periòdic, des de les assemblees professionals i, encara, captarà uns minuts cada dia, per elevar la mirada al cel i vore com blaveja esta immensa cúpula del País Valencià.»

Aquesta actitud cultural i cívica la va saber mantenir Enric Soler i Godes fins i tot en les èpoques més tristes per a la nostra literatura, tal com es pot comprovar en el seu llibre de poemes titulat *Bestioles*, publicat a València l'any 1952, o al titulat *Cançons d'ahir i de demà* (1964).

És potser per això que, en un llibre sobre aquesta generació de 1930, a la que pertengué Enric Soler i Godes, publicat l'any 1985 per la revista *Llir entre Cards*, s'hi remarca el fet que, durant tota l'època franquista, el nostre personatge actuà de corresponent de les revistes catalanes a l'exili.

El condol de la ciutat de Castelló, d'on era fill Enric Soler i Godes, no és, doncs, un darrer adéu, sinó una reconeixença de gratitud per a ell i per a tots els que, com ell, van fer realitat la tradició cultural castellanenca més immediata, de la qual nosaltres en som fills.

publicant alguns modestos llibrets de versos, que no tingueren la repercusió que pertocava per la situació social del moment.

En 1956, publicà un llibret deliciós en l'editorial Sicània, de **Nicolau Primitiu: Els valencians, pintats per ells mateixos**, refundició d'un volum del segle passat, homenatge als tipus i a l'idioma populars. També estudis sobre història fallera.

Malgrat tot, l'autèntic homenatge a la llengua el va donar quan edità, a expenses seues, la *Cartilla Valenciana*. Hui hi ha tota mena de textos d'ensenyament.

Rat Penat anomena a Enric Soler *president perpetu de la secció de cursos de llengua valenciana*.

Aquella *perpetuïtat* acabà quan la virulència anti-normista assaltà Lo Rat Penat, i ratpenatistes il·lustres, com **Sanchis Guarnier** o Soler i Godes, van ser foragitats. N'Enric no va guardar cap rencor, i a totes les seues targetes personals va fer constar el títol, motiu que hauria de dur a l'actual junta del rat a programar un homenatge pòstum.

Però, parlant d'homenatges, el que més il·lusió li faria a ell

amics que Soler i Godes feia imprimir i ens enviava cada any. En cada una d'elles hi havia la fotografia d'un valencià il·lustre i una succinta biografia. Col·leccionar les dites *nadalques* significava col·leccionar parts de la cultura valenciana.

Enguany, per la seua trista malaltia, N'Enric ja no ha confeccionat *nadalca*. L'any vinent podria recuperar-se la col·lecció, i perpetuar, d'una manera definitiva, el nom d'un valencià que ha sabut ser exemplar des del primer fins al darrer dia de la seua vida.

un programa de la television britànica, su decisió de retirar-se del grup de *rock* format en la dècada de los sesenta.

□ El guitarrista de *rock* **Eric Clapton** consiguió nueve nominaciones el pasado jueves para la 35 ceremonia anual de los premios Grammy, equivalentes musicales de los Oscar de cine,

figuraba la transcripción fonética. Además, los papeles secundarios estuvieron a cargo de actores hispanoparlantes. A partir de este hallazgo, una empresa ofrece varios episodios de una hora de duración del famoso dúo de los años veinte y treinta, como *Politi-querías* o *Ladrones*.

Sus fallas en «Valencia Atracción»

JOSÉ SOLER CARNICER

La primera vez que hablé con él fue en una de aquellas informales tertulias que tenían lugar en torno a **Almela i Vives**, entonces director de la revista decana del turismo español *Valencia Atracción*. En lo que primero fueron locales de la Sociedad Valenciana Fomento del Turismo y después Oficina Municipal de Turismo, en el despacho de **Ricardo Carbonell**, que sucedería a Almela i Vives en la dirección de la revista, era frecuente encontrar a escritores como **Soler i Godes, Igual Úbeda, Beüt Belenguer, Arlandis Corral**, defensores y propagadores de la cultura, el arte, la geografía e historia de las tierras valencianas. Todos ellos residían en Valencia, pero también era fácil ver allí a escritores valencianos que residían en otros lugares, pero que nunca dejaban de visitar aquella *redacción* cuando venían a Valencia, tales como **García San-**

chiz, Mateu i Llopis o Rico de Estasen.

La vinculación de Soler i Godes a *Valencia Atracción* fue muy dilatada, prácticamente de toda su vida. Pero yo quiero señalar ahora una que creo muy importante y fundamental: su anual colaboración fallera. Desde 1951 a 1987 nunca dejó de publicarse, en el número correspondiente al mes de abril, su artículo titulado *Pasaron las Fallas...* En él hacía una minuciosa recopilación de cuánto había dado de sí la fiesta en la última celebración. Novedades, nombres, fechas en que se celebraron los diferentes actos, anécdotas, premios, etc. A través de esas casi 40 crónicas, quienes realicen algún estudio sobre las fallas recibirán un material informativo de primera mano de incalculable labor, y que se encuentra a su alcance recogido en la colección de la revista.

Cuando, muchos años después, fui designado director de *Valencia Atracción*, una de mis

primeras visitas fue a Soler i Godes, para asegurarme su colaboración y que su *Pasaron las Fallas...* siguiese acudiendo puntualmente a las páginas de la revista cada año. Y, como no podía ser menos, el escritor aceptó mi petición y conté con el honor de su firma en las páginas veteranas de *Valencia Atracción*. Entonces recibí de primera mano sus colaboraciones y comprobé lo minucioso de su trabajo, cómo IBA recogiendo día a día el quehacer fallero para que nada se le quedase en el tintero de la memoria. Recuerdo que un día me dijo: «*En açò jo treballe per als escriptors de demà.*»

Las fallas seguirán pasando, pero han perdido a su más fiel cronista. Pero esos cuarenta años cruciales de su historia quedaron recogidos para siempre gracias al trabajo y el tesón de este gran valenciano que ahora nos ha dejado. Sólo me resta despedirle con la misma broma con que siempre nos saludábamos: gracias, tocayo.

GONZALO MONTIEL

La empresa concesionaria de las obras de restauración y rehabilitación del teatro romano de Sagunto ha comenzado a realizar pruebas con el fin de eliminar las pintadas que el pasado mes de diciembre se realizaron sobre las gradas ya terminadas. En estos momentos, tres empresas especializadas en las labores de limpieza de productos químicos y de limpieza de mármoles se encuentran haciendo pruebas sobre el terreno para calibrar las posibles soluciones y presupuestar la eliminación de las pintadas.

Hasta el momento todos los intentos de recuperar las gradas dañadas ha sido inútiles, y parece que las labores van a ser más costosas de lo que en un principio se suponía. A pesar de los esfuerzos de Dragados y Construcciones, se ha tenido que recurrir a técnicos especializados, y parece que las tareas de limpieza todavía se alargaran unos meses. Fuentes de Cultura aseguraron a este medio que la empresa constructora se había comprometido a correr con los gastos derivados del atentado, atendiendo exclusiva-

mente al contrato de obra. Como ya informó **Levante-EMV**, una acción inadecuada sobre la pintura vertida podría dañar el aspecto de la piedra que se ha colocado para cubrir las gradas originales. Al parecer, el material de que está compuestas las nuevas gradas, utilizadas en la restauración, es muy poroso y la absorción de la pintura de *spray* ha sido considerable. Está previsto que cuando la limpieza finalicen las gradas se recubran con un material especial que impedirá la absorción de cualquier producto químico. Las empresas encargadas de la eliminación de las pintadas confirmaron que el presupuesto necesario para recuperar la parte del teatro dañado será muy elevado.

Por su parte, la policía local de Sagunto confirmó a **Levante-EMV** que las investigaciones destinadas a encontrar a los culpables de la agresión están muy avanzadas y se conocen a varios sospechosos.

La empresa era responsable directa de la vigilancia de las obras mientras éstas durasen. Desde que fue descubierta la acción vandálica, la empresa ha contratado los servicios de un vigilante y mantiene encendidos los focos.

La policía dice conocer a varios sospechosos Tres empresas trabajan sobre las pintadas del teatro romano

La exclusiva utilización del castellano causó malestar entre algunos asistentes a la ceremonia

Políticos y representantes del mundo de la cultura despiden al poeta y pedagogo Enric Soler i Godes

J. G. DEL M., Valencia
Representantes de los círculos culturales y políticos valencianos se dieron cita ayer para despedir los restos del poeta y pedagogo Enric Soler i Godes, fallecido el pasado

jueves en Valencia. Diversas personalidades, entre ellas el presidente de la Generalitat, Joan Lerma, mostraron su pesar por la desaparición de Soler i Godes, uno de los firmantes de *Les Normes de Castelló* de

1932, y destacaron el "profundo sentido humanístico de su dedicación a la educación". El hecho de que las exequias fueran realizadas en castellano motivó protestas por parte de algunos de los asistentes el funeral.

El funeral de Soler i Godes se convirtió ayer en una cita de personajes de la política valenciana, que superaron en número a los representantes del mundo cultural. El presidente de la Generalitat, Joan Lerma, el consejero de Cultura, Andreu López; la presidenta de la Diputación, Clementina Ródenas; el director general de Política Lingüística, Jesús Huguet; y concejales y diputados socialistas como Joan Ballester y Cirià Ciscar, acudieron a despedir al escritor y pedagogo castellanense junto con representantes de Esquerra Unida como Albert Taberner, Ricardo Peralta y Francisco Díez. También hicieron acto de presencia en el funeral, además de los rectores de las dos universidades valencianas, Ramón Lapiedra y Justo Nieto, algunos representantes de la derecha, como el diputado autonómico popular Joaquín Calomarde y el concejal de Valencia Manuel Tarancón, del mismo partido. José Luis Gimeno, alcalde de Castellón —ciudad en la que nació Enric Soler i Godes— también asistió al funeral. No asistió ningún representante de la derecha regional.

"Animador cultural"

La gran mayoría de los asistentes al funeral celebrado ayer en Valencia coincidieron en resaltar la trayectoria personal de Enric Soler i Godes por encima de su destacada obra como poeta y ensayista. Jesús Huguet elogió su dedicación a la pedagogía y a la defensa del valenciano. "Fue un gran pedagogo, un gran maestro, un gran periodista y un gran animador cultural", declaró el director general de Política Lingüística de la Generalitat.

También fue destacado el malestar manifestado por numerosos asistentes al funeral por el hecho de que éste, celebrado en una iglesia del Ensanche, fuera oficiado en castellano. Diversos asistentes al funeral abandonaron el templo al comprobar este extremo y algunos más salieron cuando fue leída la homilía, también en castellano. "Ha sido muy triste que el último adiós a Enric se haya producido en una lengua que no ha sido la suya durante su vida, ya que se le ha despedido en castellano de Toledo", dijo Francisco Díez, concejal de Esquerra Unida en el Ayuntamiento de Valencia.

El presidente de la Generalitat, Joan Lerma, conversa con el hijo del escritor fallecido.

SANTIAGO CARREGUI

Maestro de varias generaciones

EL PAÍS, Valencia

La labor pedagógica de Enric Soler i Godes fue destacada ayer de forma unánime. Fueron muchos los años que el escritor y pedagogo castellanense dedicó, de forma intensa, a la enseñanza. "Todos perdemos algo cada vez que tenemos que despedir a alguien como Enric Soler i Godes", declaró ayer el presidente de la Generalitat, Joan Lerma, en el cementerio. "Yo no destacaría tanto su obra escrita, que es importante, como su obra personal y su forma de entender el valencianismo", añadió.

Lerma recordó la labor pedagógica de Soler i Godes, de honda repercusión en la formación de varias generaciones de valencianos, y destacó "ese profundo sentido humanístico que ha dado a su dedicación a la educación". "Esos años que ha dado al magisterio son muy importantes para muchos valencianos. Esas generaciones de valencianos que se han formado en su magisterio es una obra

excepcional" dijo. El titular del Consell puso de relieve que muchas personas que han estado donde Soler i Godes ejerció como maestro "tienen una profunda memoria de él" y muestran un profundo "agradecimiento a lo que ha sido su tarea como formador".

El director general de Política Lingüística, Jesús Huguet, dijo al hablar sobre Soler i Godes que "todo lo que tuviera un sentido didáctico estaba en su obra y en su tarea profesional".

Los políticos que se desplazaron hasta el cementerio para despedir los restos de Enric Soler i Godes, entre ellos Joan Lerma, tuvieron tiempo de sobra para hablar sobre el fallecido. La aglomeración que registraba en la mañana de ayer el cementerio general de Valencia era tal que los numerosos políticos, intelectuales, amigos y familiares que allí acudieron tuvieron que esperar un buen rato en la puerta del depósito hasta que le tocó el turno al féretro del escritor fallecido.

El Consell concede la licencia definitiva a cinco emisoras de FM

EL PAÍS, Valencia

El *Diario Oficial de la Generalitat Valenciana* (DOGV) publicará en su edición del próximo lunes la decisión por la que el Gobierno valenciano concede la licencia definitiva de emisiones a cinco emisoras de radio de frecuencia modulada. Las emisoras que desde el lunes verán definitivamente legalizadas sus emisiones son las de Ontinyent y Oliva, en la provincia de Valencia, las de Torreveja y Benissa, en la de Alicante y la de Morella, en Castellón.

El acuerdo de concesión de licencia definitiva de emisiones fue adoptado por el Consell en su última reunión, el pasado día 28 de diciembre. Según el acuerdo, se otorga el permiso definitivo a Radio Sureste, SA, para la localidad de Ontinyent. La licencia para emitir en Oliva pertenece a la empresa Promotora Valenciana de Información y Comunicación, SA, y la de Torreveja, a la Asociación de la Prensa de Alicante. La empresa Comunicación de Els Ports, SA, es la concesionaria de la emisora de Morella, mientras que la de Benissa es gestionada por Grupo Alfa 5, SL.

Todas estas emisoras venían funcionando merced a una concesión provisional otorgada por el Gobierno valenciano el 28 de julio del año 1989.

El antiguo casino republicano de Vila-real albergará el auditorio

EFE, Vila-real

El antiguo casino republicano de Vila-real (Castellón), en el que los alumnos de una escuela-taller realizan unas obras de restauración que finalizarán el próximo día 21 de enero, será la nueva sede del conservatorio de música de la localidad. Fuentes municipales señalaron que los trabajos de restauración del inmueble se han realizado con la supervisión de profesionales y que una vez concluidos los trabajos, el antiguo casino permitirá albergar, además del conservatorio de música, a todas las entidades musicales de Vila-real.

Por otra parte, el Ayuntamiento de Vila-real solicitará al Ministerio de Trabajo, a través del Instituto Nacional de Empleo (Inem), una nueva escuela taller para realizar trabajos en el entorno de la ermita de la Virgen de Gracia y que supondrán el ajardinamiento del azud del río Mijares y la restauración del antiguo molino de harina.

DESDE HACE 25 AÑOS

ferrobús

PROMOTORES Y CONSTRUCTORES

VIVIENDAS
APARTAMENTOS
APARCAMIENTOS
LOCALES COMERCIALES

LLAMENOS AL
360 77 50

DEPERFIL-3526758

DESAPARECE UNA DE LAS FIGURAS DEL MUNDO DE LA CULTURA DE CASTELLÓN

Los asistentes al funeral elogiaron la labor pedagógica de Soler i Godes

El alcalde de Castellón se trasladó a Valencia para darle el último adiós

Efe / Valencia

Los representantes de instituciones políticas y culturales asistentes al funeral por el escritor y pedagogo castellonense Enric Soler i Godes, que falleció el jueves en Valencia, destacaron ayer la labor pedagógica desarrollada durante su vida.

El funeral por Soler i Godes, uno de los últimos firmantes de las "Normas de Castellón" de 1932 que permanecía vivo y que en el año 1991 recibió la

ANTONIO PRADAS

Autoridades y personalidades del mundo de la cultura se dieron cita en el funeral del pedagogo

“raciones de valencianos”, añadió Joan Lerma.

El presidente de la Generalitat Valenciana también aludió al “profundo sentido humanístico” que Enric Soler i Godes imprimió a su labor en el mundo de la

educación.

El alcalde de Castellón, José Luís Gimeno, y el conseller de Cultura, Andreu López, destacaron la importante tarea desarrollada por el desaparecido.

El director general de Política Lingüística de la Generalitat, Jesús Huguet, dijo que Enric Soler i Godes fue “un gran pedagogo, un gran maestro, un gran periodista y un gran animador cultural”.

Jesús Huguet añadió en sus afirmaciones, “todo lo que tuviera un sentido didáctico estaba en la obra y en la tarea profesional” del que fuera escritor y pedagogo castellonense.

Enric Soler i Godes estudió magisterio en Tarragona, pasando luego a desempeñar su labor como maestro en diversas poblaciones españolas hasta que, en 1946, fue trasladado a Benifayó, población en la que residió durante años antes de fijar su residencia en Valencia. Fue uno de los introductores de la técnica docente “Freinet” basada en llevar la imprenta a la escuela, creando una publicación mensual bilingüe, realizada por sus alumnos titulada “Sembra”. Al iniciarse la década de los años 30, Enric Soler mantuvo una estrecha relación con los círculos nacionalistas valencianos y con el grupo de intelectuales de la Sala Blava, Acció d'Art, entre los que se encontraba José Renau y Adolf Pizcueta.

Lerma aludió a su profundo sentido humanístico

Distinción de la Generalitat al Mérito Cultural, se celebró a primera hora de la tarde en la iglesia del Santo Angel Custodio de Valencia.

El presidente de la Generalitat, Joan Lerma, el conseller de Cultura, Andreu López, el alcalde de Castellón, Jose Luis Gimeno, el rector de la Universidad de Valencia, Ramón Lapiedra, la presidenta de la Diputación, Clementina Ródenas, el concejal del ayuntamiento Manuel Tarancón, en representación de la alcaldesa, y representantes del mundo de la cultura y la educación acudieron al funeral.

El presidente de la Generalitat dijo que por encima de “su importante obra escrita”, lo más destacable de Soler i Godes era “su obra personal”.

“A lo largo de muchos años, no sólo demostró su forma de entender el valencianismo, sino que formó a gene-

Las collas festeras de Castellón mantuvieron una reunión con representantes del Ayuntamiento

Foro
un l
cast
prov

Redac

“T
vinci
tórico
del r
Fora
publi
nense
la qu
capít
cialis
y est
castro
elem
partic
influe
serva

De
por “
tórico
de oc
torial
partic
el al
const
estud
ros t
ciern
vinci
ment
bron
de l
cristi

En
la ob
del
defer
el si
mate
y su
atene
lugar

D
capít
—tar
inter
o civ
la igr
tas d
forti
y lo
ficad

En
obra
que
tisin
sobr
prov
Mar

DESAPARECE UNA DE LAS FIGURAS DEL MUNDO DE LA CULTURA DE CASTELLÓN

"In memoriam" d'Enric Soler i Godes

PACO MERCHAN

Collectiu de la llengua

DE tant d'anar per la vida compromès, vas sofrir la incomprensió. Com pelegrí que sap que tota existència té un final, vas semblar el camí d'esperança i tendresa. Ple de dolçor, sempre humil, vas saber mantindre orgullós la teua pròpia personalitat, sense entreguismes vergonyants.

Ens deixes un riu d'obres per a consol nostre; però ens farà falta la teua presència física, sempre atent, sempre il·luminat, sempre il·lusionat. D'anar tant anys per la vida, fugint sempre del protagonisme, vas viure un somni que ens vas transferir. Nosaltres hem rebut el teu missatge, el teu desig. **Descansa en Pau!**

A l'hora ja de la plenitud, despullat d'honors molt merescuts, has arribat al cim de la muntanya, deixant un renaixement gloriós a l'escola. **Mestre** vocacional vas ser i com a Mestre has voigut morir.

Quan és l'hora de commemoracions de signatures, ja històriques, t'arriba l'hora del traspàs, l'hora del gran testimoni. Aquell tresor —la llengua— que defensaves amb afany impecable,

ANTONIO PRADAS

Joan Lerma i Andreu López en el cementeri de València

Enric, a Castelló té bona salut, encara que per falta de memòria història és encara menut el seu ús quotidià. Ens has deixat poc després d'un merescut homenatge, on vas ser imatge d'espill inefable, però sobretot nord dels nostres deliris.

Com deia Bernat Artola,

quan mor un amic el millor veltadori és el silenci; però en el teu cas, que vas fer del llenguatge professió, voldríem fer-te una cançó inigualable, encara que les paraules no ens isquen, no ens rimen, no tinguen prou harmonia.

Notari per l'antigor, líric d'a-

nima infinita, llum d'heroisme, exemple pur, guardó de sacrifici i fart de misèries, ens has deixat sospirant. Inquiet, contemplatiu, poeta, escriptor, líric, tot a l'hora ho has pogut compaginar, però el que més t'agradava era ser imestre!, mestre a soles, sense títols ressonants.

Aquell mestre ple de vida, que a tantes xiquetes i xiquets va ensenyar, intel·ligent i casolà, retòric i magnífic comunicador, viu amb nosaltres, viurà sempre, imai no l'oblidarem!. Acostumat a viure amb el soroll, obrer d'ànimes infantils i

ensenyant d'oficis, vas viure enorgullint-te de ser i seguir la teua vocació. ¡Ensenyant!

Diuen que en passar els anys, l'ímpetu de joventut es perd, pot ser veritat en alguns; però no en tu, Enric. ¡Ens meravillaves amb la teua energia i els teus raonaments! Potser per la saó de la teua experiència, potser pel teu bategador esperit, potser també per la força de les idees... però ens despertaves admiració.

Al nostre cor, ferit pel dolor, tindràs un record constant en les

futures festes per la llengua, i serà un pensament sincer per aquell "jove vell" que va ser coherent fins l'últim moment.

Al defensor de l'idioma, quan ja la nit és arribada, no trobem paraules de comiat. A l'homenot aquell que només sabia de serenor, volem fer-li el major homenatge: caminar per la seua senda, espigolant del seu exemple. ¡Tu seras, Enric, un compromís

íntim d'existència!

Quan el nostre País València reprença de veritat el ritme vital nacional, fent realitat els teus somnis, seràs llum i

guia del nostre destí.

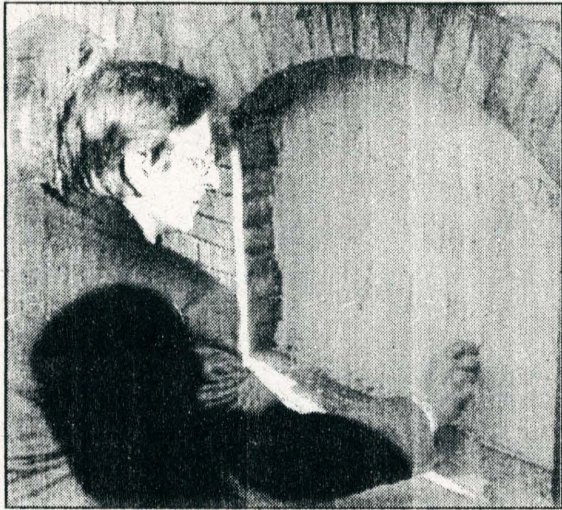
Has passat com astre fulgent, lliure però captiu de nobles passions (llengua, terra, cultura). Testamentari de personatges insignes, has fet collita del desig d'ells. ¡Fecunda en altres el teu esperit!. Enric Soler i Godes, gràcies per la teua cordial companyia, i sobretot, gràcies per la teua immensa esperança.

Ens has sabut donar el milloret del teu cor... Un somriure... Una ferma voluntat de ser valencians...

Al defensor de l'idioma, no trobem paraules de comiat

Ens has sabut donar el milloret del teu cor... Un somriure

DESAPARECE UNA DE LAS FIGURAS DEL MUNDO DE LA CULTURA DE CASTELLÓN

Moltes personalitats del món cultural i polític valencià han volgut donar l'últim adeu a l'intel·lectual

Memòria de l'escola

JOSEP PALOMERO

Escriptor

Hi ha un col·legi de Castelló on cada any, quan les professores detecten que s'acosta la primavera, m'inviten a fer-hi una conferència. Els alumnes que constitueixen el petit auditori, segurament canvien; n'és l'únic component immutable. Les aules, el conferenciant, el tema, són inalterables. Hi vaig content: com un gos lligat que ha recuperat momentàniament la llibertat de la vèrbola fàcil, m'endinse a captivar l'agraït auditori amb la història dels llibres, de l'escriptura, de la impremta i del plaer de llegir. Ho faig en valencià, per a una colla d'alumnes sovint fills de famílies immigrades d'un barri extrem, a la vora del riu Sec, que no només m'entenen a la perfecció, sinó que els agrada el meu improvisat exercici retòric; fins i tot, acaben segrestant-me a preguntes. Aquests alumnes han tingut la sort de formar part d'una comunitat escolar, d'un centre educatiu, que duu el nom d'un noble mestre.

Els xiquets i xiquetes d'aquella educació primària que l'han arribat a conèixer —perquè, quan podia, sovintejava aquelles aules i aquells patis—, saben que el seu col·legi no ha pres la denominació sentimental d'un accident geogràfic, d'un heroi de la mitologia popular, d'un escriptor castellanenc arnat en la memòria perduda, o d'un patrici de les il·lustracions universals, no. Molts d'ells l'han

conegut, l'han sentit parlar, l'han arribat a tocar, hi han fet bromes, l'han vist arribar i desaparèixer. Per això, ara, potser també tenen dret a sentir-se, més que ningú, profundament orfes. El seu personatge viu, que havia cedit generosament el nom propi al col·legi, forma ja part de la memòria d'alguns i de la lletra impresa de tots. Són els alumnes del Col·legi Públic Enric Soler i Godes.

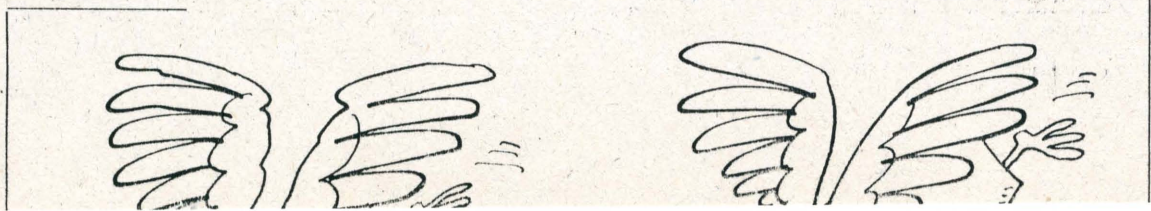
Per a la història del valencianisme cultural de la Segona República i del possibilisme dins el franquisme dominant, com a emblema viu dels acords ortogràfics del 1932, com a referent promotor de les colònies escolars preterites, Soler i Godes era un personatge insubstituïble. En els darrers anys de la seua vida, havia freqüentat el trajecte de Castelló a València amb una dispersió d'energies impròpia per a l'edat que tenia.

Els poders públics castellanencs, agraïts amb la seua presència vital, van acariciar un projecte de museu pedagògic que, en base al seu legat personal, podria haver-se configurat a les primitives aules del bisbe Climent. En fer-nos tan vells com ell, molts hem envejat la joventut d'esperit que el mestre Soler exhibia, pletòric, a la vora dels noranta anys, i la sorprenent lleugeresa de cames i agilitat d'idees.

Tot això s'ha acabat. Obligats com estem, a pendre'n la torxa, declare que mai no deixaré d'anar, mentre hi haja alumnes amb l'esperit del mestre i mestres amb un cor d'infant, a explicar la història dels llibres al Col·legi Públic Enric Soler i Godes, tot recordant el seu mestratge.

Mols hem envejat la joventut d'esperit que el mestre Soler exhibia

QUIQUE

Un

JORDI TÀ

Secretari d'organització

LA mort del mestre Enric Soler i Godes no és només dolorosa per la malaltia que l'ha portat a la tomba, sinó perquè de tornar al seu país recent homenatjat, no podrà retrobre els escriptors que no van rebre personalment el premi a les Illes, sinó els nacionals que el col·legi havia atorgat, sabent que no perdona, però accepta el que ja ha passat. Enric Soler i Godes va donar a moltes persones a les quals ell mateix de "mestre" per a dir que com li escaïa a qualsevol gran amic, el mestre Soler i Godes, vador, del naixement fins al moment commemorarem en un dia de festa.

Soler va ser, com Carles Salvador, com Gaetà Huguet, com Adolf Pizqueta, d'aquells valencianistes que van donar a la paraula "pàtria" un nou sentit.

Sense ells, sense el seu mestratge i el seu exemple, ens hem preguntat sovint com hauria anat el valencianisme els anys negres de la repressió franquista.

Van ser ells els qui van viure, com deia Espriu, "per salvar-nos als mots / per retornar-nos a casa / perquè sabem camí / d'accés al país / la terra". Sense la lingüística que va donar les Normes de Castelló, sense els llenguatges estrangers Soler i Huguet, Pizqueta, no hauria estat possible pertar del nació dels anys seixanta, quan hores ha continuat avui entre nosaltres "enyorança de passat i misticisme de la

Muere uno de los firmantes de las Normas de Castellón

Lluís B. Meseguer *

I el cel és blau

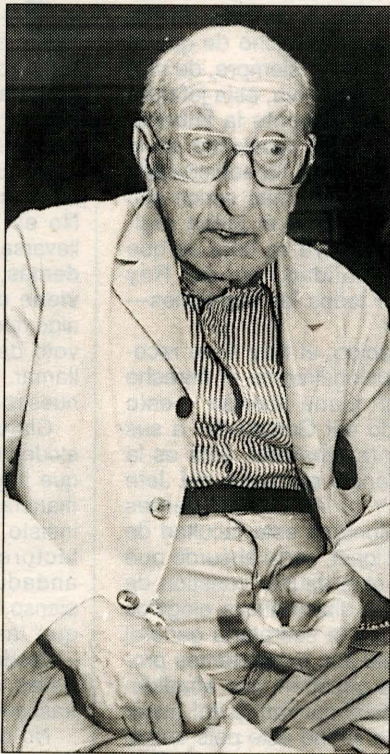
ENRIC Soler i Godes solia explicar que la primera gran experiència viscuda en la seua infantesa va ser el pas del cometa Halley l'any 1910. I ara, havent tornat a conèixer el nou pas del cometa pel cel blau, Enric, el xiquet etern, el mestre, l'amic, s'ha mort.

De vegades és molt difícil escriure. Per exemple, ara, que la mort injusta s'ha endut el somriure d'Enric Soler i Godes. Tot i que el seu Castelló més autèntic, i dels anys vint i trenta, perviu en les seues paraules i els seus escrits, màgicament, en la memòria fèrtil dels qui hem après i aprendrem sempre d'aquella colla de ciutadans sabuts que es van fer progressistes a través d'un compromís humanista, senzill i fecund.

Avui, contra l'imperi negre de la mort, des de la vida castellanenca, valenciana i europea, i des de la vida universitària representada per la Universitat Jaume I, cal considerar, per respondre a la seua honestat vital, les seues aportacions amb mesura i sense adulacions. Cal convertir la passió de la seua petita gran obra no solament en el compromís pels valors de progrés que aquella representa, sinó en la necessitat de vincular aquests valors al futur: a un futur capaç de ser viscut amb diàleg, amb treball, amb llibertat. Per aquesta petita i ingènua utopia, val la pena, ara mateix, d'escriure sobre Enric Soler Godes. Si més no, per comunicar aquesta petita i ingènua utopia als universitaris, als xiquets i les xiquetes que han vist fa poc el pas del cometa Halley.

Enric Soler Godes tenia tota la ironia, la il·lusió i la capacitat de patiment que dona aquesta terra. La seua família, una de les famílies castellanenques de cultura, d'autèntica cultura popular, n'era l'origen. I l'educació, afaiçonada per l'escriptura periodística a l'*Heraldo de Castellón*, al *Boletín* de la Castellonenca i a altres mitjans locals i valencians, el van fer un dels joves intel·lectuals més ingeniosos i humilment empenedors de l'època. Fins al punt que, a través de l'Escola d'Estiu de l'esplèndida Barcelona dels anys trenta, va ser capaç d'introduir un vent de modernitat profunda a l'educació i a la cultura de l'època.

Per dir-ho clar i ras, heus ací el seu territori mental: les tècniques de

Considerar les seues aportacions.

Celestin Freinet; la importància de la integració de l'escola al medi; una passió infinita pel micromón inescapable d'una aula; una capacitat de donar la vida pel present riquíssim i el futur incert o imposat de cada xiquet i xiqueta; la rebel·lió contra la inèrcia, l'avorriment i la mediocritat. Les pàgines de *Sembra*, creades per xiquets de Sant Joan de Moró, són humils testimonis d'aquestes aportacions al nostre món rural. I la colònia valencianista a Albocàsser l'any 1933, el símbol d'un fil perdut després de la guerra del 1936, quan es van estroncar els moviments de renovació pedagògica que venien sobretot de Catalunya.

Encara enric tingué temps per a la poesia. De primer, poesia simbolista i popular: *I el cel és blau* (1933). Després, poesia pedagògica i tradicional: *Bestioles* (1952). I, finalment, poesia del temps i de l'enyorament: *Cançons d'ahir i de demà* (1964). Cap lector castellanenc no podrà recordar l'*Elegia a Bernat Artola*, l'amic de l'ànima amb qui tan bé jugava al trinquet, sense emocionar-se'n. I proveu de fer arribar una de les *bestioles* a un xiquet: també se n'emocionerà. Heus ací glopets d'allò que entre nosal-

tres era la poesia des de fa segles.

No ha d'estranyar, amb una simple lectura d'aquests versos, que Enric Soler Godes dediqués el seu esforç intel·lectual a l'ètica profundament arrelada: el treball sindical i de compromís cultural, i els esforços permanents per la llengua. Durant els anys trenta, va ser una jove metàfora d'aquell temps d'esperança i d'ingents canvis. La seua signatura de les *Normes del 32* n'és una mostra. I la seua ajuda als intel·lectuals castellanencs de dretes durant la guerra, una altra.

Després de la guerra terrible del 1936, va exercir la seua capacitat de treball durant uns anys de desterrament a Santander, i després, fixada la residència a València, va ser una permanent i somrient voluntat de futur. Només cal resseguir la seua petja de mestre, de cronista, d'escriptor en aquells tristos anys: els cursos de valencià de Lo Rat Penat, el treball diari als arxius i les biblioteques, les col·laboracions en la premsa de l'exili de Mèxic i en la del País... I els petits detalls: les felicitacions de Nadal, les col·leccions de premsa, de records de la València popular, de la pedagogia a les zones rurals... I encara la investigació: **Jaume I, Bernat i Baldoví**, les falles...

I de tant en tant, amb discreció, a Castelló: a la plaça de bous a gaudir d'unes bones faenes, i cap a casa. A saludar don **Paco Esteve** i don **Àngel Sánchez Gozalbo**. A l'Escola d'Estiu i a les Festes per la Llengua. A parlar a uns mestres o a uns xiquets. A regalar a la ciutat l'arxiu personal de tema pedagògic. A acceptar l'atorgament del seu nom a una escola... O a senyalar amb el dit la casa on coneixia l'amor o el lloc des d'on veié el cometa Halley. I mentrestant, mentre les institucions es feien democràtiques amb reconeixements a aquesta multitud de detalls de fermesa de conviccions i de profunda lluita pel futur en llibertat, Enric Soler Godes, la persona d'aquell Castelló autèntic a qui més i més he estimat, va anar perdent la vitalitat increïble de xiquet i de mestre.

I un màgic i terrible dia, ha confós el cometa Halley amb l'estrella dels reis d'Orient i se n'ha anat allà on es pot dir segurament: *I el cel és blau...*

* Universitat Jaume I.

Manel Garcia Grau *

La constància

ENRIC Soler i Godes, nascut a Castelló el 3 de març de 1903 i mort el passat 7 de gener als 89 anys, ha estat —i estarà— com un dels clars exemples de constància, perseverança, lleialtat a uns principis i lluita cultural dins de la majoria de tribunes especialitzades de la nostra àrea lingüística. Com un exemple més de la seua perseverança, per exemple, la seua vida no ha volgut perdre's, des de la seua casa a València on ha suportat els darrers mesos una penosa i lenta malaltia, els actes de celebració que tant la Universitat Jaume I, el Patronat de les Normes, l'Ajuntament, la Castellonenca de Cultura i altres institucions han estat realitzant en motiu del seixantè aniversari de la signatura de les *Normes de Castelló del 32*. Ens ha deixat quan encara se segueixen realitzant, en diversos instituts, actes i conferències al voltant d'aquesta celebració, veritable punt de partida de la normalitat ortogràfica al País Valencià. Mestre d'escola, la seua trajectòria professional el dugué tant per molts pobles de les nostres comarques (Ortells, Sant Joan de Moró...) com per diversos pobles de l'Estat espanyol. A Santander, per exemple, patí una mena d'exili (després d'haver-se sotmés a les *Comisiones Depuradoras* als pocs mesos d'haver acabat la guerra civil) per la seua tasca valencianista i intel·lectual. La seua constància el portà a realitzar moltes i diverses activitats: col·laborador en molts diaris i revistes especialitzades; organitzador de la Colònia Educativa a Albocàsser, al costat de **Carles Salvador**, durant els anys trenta, poeta (autor de tres llibres: *I el cel és blau*, *Bestioles* i *Cançons d'ahir i demà*); introductor de la tècnica **Freinet** a les escoles del País Valencià; col·laborador i ajudant de **Carles Salvador** durant la dècada dels cinquanta, dins la secció filològica de Lo Rat Penat; col·laborador al *Boletín* de la castellonenca; participant en la V Taula de Poesia celebrada a Castelló el 1954, al costat d'**Andrés Estellés**, **Joan Valls**, **Maria Ibars**, i un llarg etcètera. Com a motiu de gratitud per tot el seu esforç i la seua lluita, l'any 1990 la Comissió Cívica per la Senyera de Jaume I li otorgà el premi al castellanenc que més s'havia destacat en la tasca per la llengua i la identitat comunes, al mateix temps que la Generalitat Valenciana li atorgava el Premi al Mèrit Cultural per la seua dedicació a la vida cultural del nostre país, i el passat mes d'octubre els escriptors, poetes i intel·lectuals castellanencs i membres de l'Institut d'Estudis Catalans li retien un profund i sentit homenatge durant el sopar del I Encontre d'Escriptors Castellonencs, al qual no va poder assistir degut a la seua penosa malaltia.

Benvolgut mestre, tant de bo que el teu exemple de perseverança i de lleialtat intel·lectual i lingüística siguin un model a seguir per tots els joves que avui aprenen el català als instituts i a les universitats d'arreu del món, en uns temps en què, per raons no filològiques, sinó merament polítiques i basades en errors ahistòrics i científics, un sector minoritari —però molt sorollós— del nostre cap i casal segueix posant pals a les rodes de la nostra identitat lingüística, compartida amb les terres més enllà del Ebre, i de la tan desitjada normalitat lingüística, de la qual has estat un dels principals difusors i defensors des del 32 i fins als nostres dies, al llarg dels anys, entrebanca i massa, massa quimeres. Tant de bo que la teua constància i la teua lleialtat —allò que realment compta— esdevinguin un veritable fil conductor per a les vides de tots els valencians. Fins sempre, mestre.

* Escriptor i poeta.

Paco Merchan Segura

In memoriam

DE tant d'anar per la vida compromés, vas sofrir la incomprensió. Com pelegrí que sap que tota existència té un final, vas sembrar el camí d'esperança i tendresa. Ple de dolçor, sempre humil, vas saber mantindre orgullós la teua pròpia personalitat, sense entreguismes vergonyants.

Ens deixes un riu d'obres per a consol nostre; però ens farà falta la teua presència física, sempre atent, sempre il·luminat, sempre ilusionat. D'anar tant anys per la vida, fugint sempre del protagonisme, vas viure un somni que ens vas transferir. Nosaltres hem rebut el teu missatge, el teu desig. *Descansa en pau!*

A l'hora ja de la plenitud, despulat d'honors molt merescuts, has arribat al cim de la muntanya, deixant un renaixement gloriós a l'escola. *Mestre* vocacional vas ser i com a mestre has volgut morir.

Quan és l'hora de commemoracions de signatures, ja històriques, t'arriba l'hora del

traspàs, l'hora del gran testimoni. Aquell tresor —la llengua— que defensaves amb afany impecable, Enric, a Castelló té bona salut, encara que per falta de memòria històrica és encara menut el seu ús quotidià. Ens has deixat poc després d'un merescut homenatge, on vas ser imatge d'espill inefable, però sobretot nord dels nostres deliris. Com deia **Bernat Artola**, quan mor un amic, el millor veltador és el silenci; però en el teu cas, que vas fer del llenguatge professió, voldríem fer-te una cançó inigualable, encara que les paraules no ens isquen, no ens rimen, no tinguen prou harmonia.

Notari per l'antigor, líric d'ànima infinita, llum d'heroisme, exemple pur, guardó de sacrifici i fart de misèries, ens has deixat sospirant. Inquiet, contemplatiu, poeta, escriptor, líric, tot a l'hora ho has pogut compaginar, però el que més t'agradava era ser ¡mestre!, mestre a soles, sense títols ressonants.

Aquell mestre ple de vida, que a tantes xiquetes i xiquets va ensenyar, intel·ligent i casolà, retòric i magnífic comunicador, viu amb nosaltres, viurà sempre, ¡mai no l'oblidarem!

Acostumat a viure amb el soroll, obrer d'ànimes infantils i ensenyant d'oficis, vas viure enorgullint-te de ser i seguir la teua vocació. ¡Ensenyant!

Diuen que, en passar els anys, l'ímpetu de joventut es perd; pot ser veritat en alguns, però no en tu, Enric.

¡Ens meravillaves amb la teua energia i els teus raonaments! Potser per la saó de la teua experiència, potser pel teu bategador esperit, potser també per la força de les idees..., però ens despertaves admiració.

Al nostre cor, ferit pel dolor, tindràs un record constant en les futures festes per la llengua, i serà un pensament sincer per aquell *jove vell* que va ser coherent fins l'últim moment.

Al defensor de l'idioma, quan ja la nit és arribada, no trobem paraules de comiat. A l'homenot aquell que només sabia de senyor, volem fer-li el major homenatge: caminar per la seua senda, espigolant del seu exemple. ¡Tu seràs, Enric, un compromís íntim d'existència!

Quan el nostre País Valencià reprenge de veritat el ritme vital nacional, fent realitat els teus somnis, seràs llum i guia del nostre destí.

Has passat com astre fulgent, lliure però captiu de nobles passions (llengua, terra, cultura). Testamentari de personatges insignes, has fet collita del desig d'ells. ¡Fecunda en altres el teu esperit!

Enric Soler i Godes, gràcies per la teua cordial companyia, gràcies per la teua amistat, però, sobretot, gràcies per la teua immensa esperança que ens vas inspirar. Ens has sabut donar el millor del teu cor... Un somriure... Una ferma voluntat de ser valencians...

LA CONSTÀNCIA

L'escriptor de Castelló de la Plana Manel Garcia Grau evoca en aquest article la figura d'Enric Soler i Godes, del que en destaca la constància i la lleialtat al llarg de la seua vida.

Enric Soler i Godes, nascut a Castelló el 3 de març de 1903 i mort el passat 7 de gener als 89 anys, ha estat -i estarà- un dels clars exemples de constància, de perseverança, lleialtat a uns principis i lluita cultural dins de la majoria de tribunes especialitzades de la nostra àrea lingüística. Com un exemple més de la seua perseverança, per exemple, la seua vida no ha volgut perdre's, des de la seua casa a València on ha suportat els darrers mesos una penosa i lenta malaltia, els actes de celebració que tant la Universitat Jaume I, el Patronat de les Normes, l'Ajuntament, la Castellonenca de Cultura i altres institucions han estat realitzant amb motiu del seixantè aniversari de la signatura de les *Normes de Castelló del 32*. Ens ha deixat quan encara se segueixen realitzant, en diversos instituts, actes i conferències al voltant d'aquesta celebració, veritable punt de partida de la

normalitat ortogràfica al País Valencià. Mestre d'escola, la seua trajectòria professional el duqué tant per molts pobles de les nostres comarques (Ortells, Sant Joan de Moro...) com per diversos pobles de l'Estat espanyol. A Santander, per exemple, patí una mena d'exili (després d'haver-se sotmés a les *Comisiones Depuradoras* als pocs mesos d'haver acabat la guerra civil) per la seua tasca valencianista i intel·lectual. La seua constància el portà a realitzar moltes i diverses activitats: col·laborador en molts diaris i revistes especialitzades; organitzador de la I Colònia Educativa a Albocàsser, al costat de **Carles Salvador**, durant els anys trenta, poeta (autor de tres llibres: *I el cel és blau*, *Bestioles* i *Cançons d'ahir i demà*); introductor de la tècnica **Freinet** a les escoles del País Valencià; col·laborador i ajudant de Carles Salvador durant la dècada dels cinquanta, dins la secció filològica

D'esquerra a dreta: Sofia Salvador, Manuel Rozalen, Francesc Esteve, Enric Soler, Marc Adell i Miquel Penís a Sant Joan de Moro pel homenatge a Enric Soler i Godes el 14-15 juny de 1986

de Lo Rat Penat; col·laborador al *Boletín* de la Castellonenca; participant en la V Taula de Poesia celebrada a Castelló el 1954, al costat d'**Andrés Estellés**, **Joan Valls**, **Maria Ibars**, i un llarg etcètera. Com a motiu de gratitud per tot el seu esforç i la seua lluita, l'any 1990 la Comissió Cívica per la Senyera de Jaume I li atorgà el premi al castellanenc que més s'havia destacat en la tasca per la llengua i la identitat comunes, al mateix temps que la Generalitat Valenciana li atorgava el Premi al Mèrit Cultural per la seua dedicació a la vida cultural del nostre país, i el passat mes d'octubre els escriptors, poetes i intel·lectuals castellanencs i membres de l'Institut d'Estudis Catalans li retien un profund i sentit homenatge durant el sopar del I Encontre d'Escriptors Castellonencs, al qual no va poder assistir degut a la seua penosa malaltia.

Benvolgut mestre, tant de bo que el teu exemple de perse-

verança i de lleialtat intel·lectual i lingüística siguen un model a seguir per tots els joves que avui aprenen català als instituts i a les universitats d'arreu del món, en uns temps en què, per raons no filològiques, sinó merament polítiques i basades en errors ahistòrics i acientífics, un sector minoritari -però molt sorollós- del nostre cap i casal segueix posant pals a les rodes de la nostra identitat lingüística, de la qual has estat un dels principals difusors i defensors des del 32 i fins als nostres dies, al llarg dels anys, entrebancs i massa, massa quimeres. Tant de bo que la teua constància i la teua lleialtat -allò que realment comptadesdevinguen un veritable fil conductor per a les vides de tots els valencians. Fins sempre, mestre.

Manel Garcia Grau (escriptor i poeta)

Levante-EMV. Diumenge, 10 de gener de 1993.

ENRIC SOLER I GODES

En memòria

*Enric, mestre de mestres, ens has deixat una gran herència:
la plena dedicació per l'escola progressista y valenciana*

ESCOLES, COMARCAL, GAVINA I MASIA

Rogad a Dios en caridad por el alma de SALVADOR JORDÁN GALDUF

DELEGADO EN ALICANTE
DE ALMACENES GENERALES DE PAPEL, S. A.

Que falleció el 7 de enero de 1993, en accidente de tráfico, a los 41 años de edad, habiendo recibido los santos sacramentos y la bendición apostólica

R. I. P.

Su resignada esposa, María Antonia; sus hijos, Marián, Salvador y Paula, y demás familia, al participar tan dolorosa pérdida, ruegan una oración por su alma.

SALVADOR JORDÁN GALDUF

Que va morir el 7 de gener
en accident de tràfic, als 41 anys, en Alacant

La seva dona, María Antonia Montesinos; els seus fills, Marián, Salva i Paula; el seu pare; germans i cosins els comuniquen aquesta pèrdua i agraeixen les mostres de condolència que mos han expressat durant els últims dies.

Rogad a Dios en caridad por el alma de Don ENRIQUE MOLINER GONZÁLEZ

CONSEJERO DELEGADO
DE CONSTRUCCIONES MOLINER, S. A.

Que falleció ayer, 9 de enero, a los 69 años de edad, habiendo recibido los santos sacramentos y la bendición apostólica

R. I. P.

El consejo de administración y todos los socios ruegan una oración por su alma.

La incineración se verificará en el crematorio del Cementerio General mañana, lunes, a las 12.15 horas, y a continuación se celebrará una misa en la capilla del mismo cementerio. Y a las siete de la tarde se celebrará, en la parroquia de San Pedro Apóstol, de Puerto de Sagunto, un funeral por su eterno descanso.

El problema es el lugar de reunión con Unita La ONU intenta restituir el diálogo en Angola para evitar nuevos combates

EFE

NACIONES UNIDAS

El Consejo de Seguridad de las Naciones Unidas exhortó «encarecidamente» a los jefes militares de las partes en conflicto en Angola a reunirse cuanto antes en el lugar que proponga la ONU. «Es difícil ver cómo puede salvarse el proceso de paz en Angola» si no se acaban los combates y no se restablece el diálogo entre los bandos, dijo el consejo en una declaración de su presidente, Yoshio Hatano.

La representante especial de la ONU en Angola, Margaret Anstee, ha logrado un acuerdo en principio de las partes para una reunión de los máximos jefes militares del Gobierno de José Eduardo dos Santos y del grupo rebelde Unión Nacional para la Independencia Total de Angola (Unita), liderado por Jonas Savimbi.

Pero ha sido imposible hasta ahora acordar el lugar de dicho encuentro, dijo el presidente del consejo, al pedir a las dos partes

que acepten el lugar propuesto por Anstee.

Según una carta de Unita a la ONU, el grupo ha aceptado la propuesta de Anstee de que la reunión militar tenga lugar en Menongue, siempre y cuando esa ciudad y Huambo no sean atacadas entretanto.

«No sabemos aún si el general Joao de Matos (jefe del Alto Estado Mayor angoleño) está dispuesto» al encuentro, agregó Marcos Samondo, representante de Unita, en un mensaje al secretario general de la ONU, Butros Gali.

Aunque ha habido frecuentes comunicaciones por teléfono y por radio entre los comandantes militares de las partes a través de la ONU, hace falta un encuentro «cara a cara», subrayó el Consejo de Seguridad al calificar de graves las circunstancias actuales en el país africano.

Los combates se han recrudecido en los últimos días entre las fuerzas del Gobierno y Unita, después de unos meses de calma y alto el fuego.

SEGUNDO ANIVERSARIO

Don PEDRO PUIGCERVER MASIA

Falleció cristianamente en Valencia
el día 10 de enero de 1991

D. E. P.

Su esposa e hijas ruegan una oración
por su alma

En memòria de N'ENRIC SOLER I GODES

MESTRE D'ENSENYAMENT
EN VALENCIÀ

La teua sembra és cada any més fructífera

Servei d'Ensenyaments en Valencià
DIRECCIÓ GENERAL D'ORDENACIÓ
I INNOVACIÓ EDUCATIVA

GENERALITAT VALENCIANA
CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I CIÈNCIA

El viernes amaneció sombrío en Sant Joan de Moró. La noticia de la muerte de Enric Soler i Godes circulaba de boca en boca por todo el pueblo como una realidad hiriente que no se quería acabar de asumir.

Para los ciudadanos de esta pequeña localidad de L'Alcalatén, Enric Soler i Godes fue algo más que uno de los firmantes de las Normas de Castellón de 1932, algo más que uno de los primeros introductores del

método Freinet en la escuela, incluso algo más que un defensor de la lengua en los momentos difíciles de la dictadura. Para ellos, Soler i Godes fue su segundo padre, un maestro dentro y fuera del aula.

Los alumnos de Soler i Godes en Sant Joan de Moró recuerdan su gran talla humana y su ejemplo de tolerancia

Maestro dentro y fuera del aula

F. FERNÁNDEZ BELTRÁN

Enric Soler i Godes, con apenas 27 años, llegó a Sant Joan de Moró en 1931 y estuvo trabajando allí como maestro de escuela hasta 1938, cuando la guerra civil llegó hasta las comarcas castellonenses y las tropas nacionales se llevaron consigo a este hombre, que desde entonces sería recordado por todo el pueblo como «*simplemente una buena persona, una muy buena persona*».

Durante estos años, Soler i Godes se hospedó en la casa de la madre de José Barreda Reig, quien también fue alumno suyo. Su vida transcurría adscrita a la más absoluta normalidad. Barreda le recuerda como un hombre que se dedicaba completa y exclusivamente a la escuela. «*Iba de mi casa a la escuela y de allí a mi casa, donde trabajaba en su habitación. De vez en cuando bajaba en bicicleta a Castellón, o a Villafamés, donde tenía la novia.*»

Barreda le recuerda como un excelente profesor, que supo ganarse el respeto de todos sus alumnos sin tener que levantarle la mano a ninguno de ellos. «*Para nosotros fue como un segundo padre. Todos los días venía a la escuela de buen talante, con ganas de enseñar, aunque lloviera o hiciera mal tiempo. Nunca se quedaba en casa. A veces nos llevaba al campo, a la rambla, a que jugáramos en contacto con la naturaleza.*»

José Barreda, al igual que Ángel Pallarés, Vicente Barrachina y Manuel Ferrer, recuerda de aquellos años de escuela la revista *Sembra*, con sus dibujos y textos en valenciano, en la que trabajaban todos los alumnos, pues «*para don Enrique todos éramos iguales y nunca se consideró superior a ninguno de nosotros por ser el maestro. Él era igual que el último chico de la clase.*»

Eran tiempos en los que un sólo maestro se hacía cargo de la educación de 60 alumnos de todas las edades, divididos en tres secciones según sus años. Vicente Barrachina lo recuerda así. «*Estábamos todos juntos en la misma clase y los mayores ayudábamos a los más pequeños. En un sólo libro tenía-*

Los antiguos alumnos de Soler i Godes lo recuerdan como un hombre ejemplar.

C. PASCUAL

► *Ejemplo de tolerancia, sólo se enfrentó a quienes hacían las cosas mal, sin importarle las ideas que tuviesen*

mos todas las materias: gramática, geometría, historia... Era algo muy distinto a lo de ahora, en el que los niños tienen un libro distinto para cada asignatura y para cada año, y que ya no se pueden pasar de unos hermanos a otros, pues ya no sirven.

De aquellos tiempos estos hombres no sólo conservan algunos ejemplares de la revista

Soler i Godes se perpetúa en la memoria de Sant Joan.

C. P.

Sembra, sino también varios libros que Enric Soler i Godes regalaba a los alumnos que habían tenido menos faltas de asistencia a la escuela durante el curso, a excepción de aquellas justificadas por el mal tiempo.

Un hombre tolerante

Pero, ante todo, lo que más recuerdan de Enric Soler i Godes sus antiguos alumnos de

Sant Joan de Moró es su gran talla humana, su extrema tolerancia ante todas las ideas y creencias. Ángel Pallarés señala que «*siempre fue un hombre que estuvo con todos, pero que nunca se metió con nadie. Con los únicos con los que se metía era con los que hacían las cosas mal, fuesen de la ideología que fuesen.*»

Así, Ángel Pallares recuerda

una ocasión en que uno de los alumnos de Soler i Godes, *Miquelet*, fue expulsado de clase por «*haber lanzado piedras en una fiesta del partido monárquico. Él era un hombre comprometido con la República, pero nunca perteneció a ninguna organización. Además, le molestaban las cosas mal hechas, lo hiciesen los suyos o los otros.*»

En este sentido, Félix Rodríguez, alcalde Sant Joan de Moró, describe a Enric Soler i Godes como «*una persona muy avanzada en el respeto y en la tolerancia. Todo un ejemplo, sobre todo en aquella época, en la que las ideas estaban tan enfrentadas.*»

Las palabras del alcalde son refrendadas con la cabeza por los viejos alumnos de Soler i Godes. «*Sí, sí, era todo un ejemplo —comenta emocionado Ángel Pallarés—. Él no iba a misa los domingos, pero nunca se sirvió de la escuela para difundir sus ideas. Es más, no sólo no nos dijo nunca que no fuéramos a la iglesia, sino que nos incitaba a ir.*»

El recuerdo eterno

Todas estas viejas anécdotas, que forman parte de la vida de estos hombres de una forma entrañable, se quebraron un 14 de junio de 1938 cuando la Guerra Civil llegó hasta Sant Joan de Moró y los vencedores se llevaron al maestro del pueblo, «*al norte, a Santander, creo*», dice José Barreda.

En el pueblo todos se quedaron consternados cuando se llevaron a don Enrique, nadie se lo explicaba. «*Era un hombre de izquierdas, sí, comprometido con la República —comenta Ángel Pallarés— pero nunca hizo daño a nadie. No se metió nunca con nadie, ni participó en las quemas de iglesias, ni en nada.*»

Enric Soler i Godes se marchó de Sant Joan aquel día de la primavera del 38 y ya nunca más volvería a impartir sus enseñanzas en las viejas aulas de la escuela, pero su recuerdo queda ya para siempre en esta pequeña localidad de L'Alcalatén, y no sólo en la calle que lleva su nombre, sino en la memoria y en el sentimiento profundo de los ciudadanos de Sant Joan de Moró.

Pierda hasta 11 kilos en 23 días

Gracias al F.M.S. (FAT MOBILIZATION SYSTEM). El sistema descubierto en Suiza, que llega por primera vez a España. Un método para eliminar los kilos y centímetros de más, con sólo dos horas semanales. El tratamiento se basa en la inducción de ondas frías en los tejidos profundos del cuerpo y a medida que las grasas se diluyen, el F.M.S. va endureciendo los tejidos flácidos.

... Nos escribió D.ª Luisa de Cruz Rodríguez.

... Me sentía abatida y mas vieja que lo que en realidad soy. El F.M.S. lo cambió todo. He recuperado mi juventud y la confianza en mi misma...

"Muchas gracias, Esthetic Center".

esthetic center
10 AÑOS EN ESPAÑA
RESULTADOS GARANTIZADOS POR ESCRITO

Vea los resultados conseguidos por D.ª Luisa de Cruz Rodríguez (Lisboa):

PESO: Menos 20 kilos
MUSLO: Menos 11 cms.
CINTURA: Menos 10 cms. y medio.
CADERAS: Menos 16 cms.

esthetic center international

Asesoría Estética

VALENCIA 352 28 28
CALLE JATIVA, 15 - 6.ª Puerta 11 ☎ 352 28 27

MADRID 279 70 82 - 435 11 34
BARCELONA 215 81 17 - 215 85 06
BILBAO 423 64 00

PARA HOMBRES Y MUJERES - ABIERTO DE 9 H A 21 H

• Sin hambre • Sin gimnasia • Sin inyecciones

EN LA MUERTE DE ENRIC SOLER I GODES

Carme Miquel *

Se n'ha anat

ENRIC Soler i Godes ens ha deixat. El mestre, l'amic, el iaio entranyable ens ha dit adéu. Un adéu fluixet, suau, com el d'aquell que no vol destorbar.

Fa només un any, Soler i Godes era encara un cap ben lúcid i una veu suficientment potent que ens transmetia el coratge d'una persona que amb vora 90 anys tenia esperança en el futur i vivia de manera activa el present.

Ens havíem acostumat a trobar-lo en diferents actes de tipus cultural i reivindicatiu.

I ens havíem acostumat també a rebre periòdicament la seua original felicitació de Nadal. Perquè Enric Soler i Godes, per aquestes dates, editava unes postals amb el retrat i una breu biografia d'un personatge valencià. Cada any un de diferent, i així, mestre que era, ens felicitava ensenyant-nos.

Però el Nadal de 1991 la felicitació del mestre no ens va arribar. Semblava iniciar així un període de silenci.

Tampoc no va ser amb nosaltres uns mesos després, per primavera, estació en què les escoles que fan ensenyament en valencià cada any es visten de festa i realitzen les seues trobades al llarg i ample del nostre país. En convocatòries anteriors, Soler i Godes hi havia acudit a més d'una. La trobada de La Ribera, la de Catelló, la de València ciutat, havien comptat amb la seua presència any rere any. La seua figura encorbada però àgil hi recorria els diversos tallers, les paradetes on les escoles exposaven mostres de la creativitat dels xiquets i xiquetes. Eixa creativitat consustancial a la progressista pedagogia Freinet que ell practicà allà pels anys 30.

I en aquestes festes, el mestre no amagava el seu goig. Ell sabia que durant aquells dies cent mil persones en nou o deu trobades diferents, mostraven en els carrers dels nostres pobles i ciutats la realitat i la vitalitat d'un model d'escola que ell havia reivindicat feia 60 anys, amb paraules com aquestes:

«L'eix de l'escola serà el valencià...»

«No podem prescindir de la llengua vernàcula i en ella ens hem de refermar per a formar la cultura del nostre infant...» «I l'infant valencià? En quina situació d'inferioritat indigna i vergonyosa es troba? No vos heu donat compte d'això encara, mestres i pares valencians?..»

Però ara, el mestre ens ha deixat. Ha sigut el 7 de gener d'enguany, de matinada. Encara era nit, feia fred, el cel estava ras i hi havia lluna plena.

Potser, com en una premonició, en una nit com aquesta, el jove Enric escrigué per als infants el següent poema:

«La lluna quieta en el cel és un redolí de llanda.

Li cau el moc gota a gota.

Pobra lluna refredada!»

La lluna i las Bestioles i les Beceroles, de la ploma del nostre amic, han constituït per a molts infants valencians uns primers llibres de lectura en la pròpia llengua.

Amb aquests llibres i amb els seus escrits periodístics, divulgatius, contrarrestarem el seu silenci d'ara.

Ens queda, però, el buit. Un buit que a nivell humà mai no podrem omplir. Però podrem anar superant-lo a nivell intel·lectual, si som capaços de fer arribar el seu treball, el seu pensament i la seua obra a tots els valencians. Ell, com els també mestres d'escola Carles Salvador, Antoni Porcar i d'altres, formen part del nostre patrimoni. Per això, el projecte de creació d'un museu pedagògic valencià, a partir dels seus respectius arxius, en el qual Enric Soler i Godes s'havia il·lusionat, hauria de convertir-se en realitat. Perquè ja és hora que el nostre poble conserve viva la memòria.

Entretant, en les escoles d'ensenyament en valencià tindrem present el mestre amic. I, potser recordarem el seu rostre de mirada intel·ligent contemplat-nos darrere de les ulleres les nits clares que, tot mirant el cel, puguem veure allà dalt «com un redolí de llanda, una lluna quieta».

* Presidenta de la Federació Escola Valenciana.

Josep Vicent Bergon *

A reveure, mestre

FINS fa ben poc, encara Enric Soler i Godes passetjava calmosament pel meu barri, que era també, darrerament, el seu. L'atapeït Eixample, cafitat de grans establiments i beautiful people. D'estornells esglaiats fregant l'infart, i ràpids automòbils amb pessics de neu, els caps de setmana.

Ens trobavem quasi sempre quan feia bon temps i ens passàvem una bona estona xerrant, car jo feia com que duia el mateix camí.

—«¿Has vist el que ha escrit... quina vergonya, senyor, quina vergonya! Però com es pot canviar així, de la nit al matí.»

A poc a poc, cada vegada me'l trobava més espaïadament. Les comes, i sobretot la vista, ja no li funcionaven com abans. I jo em quedava fotut cada vegada que s'acomiadavem.

Una de les darreres vegades, a la plaça, aleshores, del País Valencià, em va renyir lleugerament per haver deixat d'escriure.

—«Què fas que ja no escrius? Fa temps que no te'n llig res. Mala cosa, mala cosa si tots abandonem.»

I se'n va anar menejant el cap. ¿Com explicar-li que no hi havia estat el meu desig, sinó les circumstàncies, les que m'havien apartat d'escriure sobre les seues —i meues— estimadíssimes festes falleres? Autèntica cultura popular, al capdavant, per més que certa esquerra elitista no ho haja comprés mai.

Com a filmets retallats, com a imatges fugisseres i flashes d'ara mateix, m'arriben escenes de la nostra coneixença i estima mútua. Breus pinzellades, mil·lio-

nesimes de segon apenes, al seu viure quotidià.

Aquella vegada en què vaig treure-lo del llit per a què em deixara bona part de la seua biblioteca fallera, per tal de respondre adientment aquell concurs que organitzà Levante-EMV. O aquella altra en què a la seua de Lo Rat Penat l'agafaren pel coll, amb l'arribada a la societat de «los nuevos valencianos bien entendidos».

(Poc després aquests «nuevos valencianos» —fins aleshores ningú no sabia que ho foren— tractarien d'expulsar a Manuel Sanchis Guarner i Joan Senent en una moguda assemblea, sense adonar-se'n que ambdós hi havien estat baixa a petició pròpia. Al que açò subscriu —ho recorde molt bé—, li llevaren el micròfon de la mà).

Premi d'honor de les Lletres Valencianes i Miquel de l'Honor, em ve ara al cap, així mateix, el seu parlament en rebre aquest darrer guardó.

Com sempre, la seua lucidesa reixia, tota plena d'ironia i seny d'anècdotes i records. Reculls a la fi, de tota la saviesa i coneixements atesorats als seus llargs i profitosos anys de sacrificis i dedicació al seu poble.

I recorde el seu a reveure, i la seua predilecció i admiració per aquesta mena d'acomiadament momentani.

A reveure, doncs, mestre, perquè és molt dur saber que ja no hi ets. I perquè se que et retrobaré algun dia entre les fulles grogues de qualsevol llibre, amb la mateixa coherència de sempre.

* Delegat de Foment i Cultura de JCF.

Joc fora

Teatro valenciano en el Principal

EDUARDO MAS

Mas titulada, Cavallet quant eres jove. Se trata de la que ya interpretó hace algo más de un año el grupo de teatro Fadrell en Mislata, donde ganó el primer premio de aquel importante concurso.

No se trata de un estreno, porque ya la pasada temporada se representó en este mismo escenario, pero sí es un acontecimiento cultural importante, prueba de ello es que está avalado por la Academia de la Lengua y Acció Cultural.

Conozco esta obra y hay que apostar por ella, no ya por su contenido o calidad, sino por lo que supone de reivindicación de nuestra lengua y cultura. Bien está que de vez en cuando, tal vez cuando las circunstan-

cias así lo aconsejen, se escenifiquen obras de teatro valenciano que, lamentablemente, en la mayor parte de los casos siempre van unidas a la comedieta o incluso la caricatura.

Aunque no con la abundancia que todos quisiéramos, la literatura valenciana tiene cosas más importantes que escenificar que el consabido sainete, más que popular, casi siempre populachero, salvo contadas y honrosas excepciones.

Estos días en que todos recordamos con especial cariño la figura recientemente desaparecida del maestro Enric Soler i Godes, tal vez fuera buen momento para desde quienes corresponda iniciar una campaña divulgadora de la literatura de nuestro país y ayudar a quienes como el grupo Fadrell han dado los primeros pasos para extenderla y potenciarla.

Es por ello por lo que hay que celebrar la reposición de esta obra, en la seguridad de que, conociendo el buen hacer de sus protagonistas, constituirá sin duda otro notable éxito.

Tomàs Escuder Palau

Enric Soler i Godes o el miracle de Sant Pau

UNA vegada, passejant per vora l'ermitori de Sant Pau, i no cal dir que era el de Sant Pau d'Albocàsser, un company de clandestinitat em va voler descobrir el que jo ja sabia.

Eren anys de conjures i de dificultats polítiques i, qui més qui menys, tenia un ideal que consistia, parlant a pams, en vore un territori bonic en política i ben pintat socialment. D'economia parlàvem poc.

Qualsevol referència a temps d'or anterior era automàticament considerat un prestigi i una utopia. En aquestes circumstàncies, el meu amic em digué que a Sant Pau hi va haver una colònia valencianista on uns quants xiquets pogueren viure una vida entesa com l'entenia la renovació pedagògica més moderna i revolucionària.

Un dels factòtums d'aquell moviment era Enric Soler i Godes, em va dir. Jo ho sabia perquè mon pare va estar un d'aquells xiquets privilegiats que passà per Sant Pau, i el record de l'experiència el portava sempre a la cartera.

Per tant, per a mi, el mestre don Enric era un home de bé, una estrella del firmament.

Passats uns quants anys d'aquella reunió clandestina a

Sant Pau, en ocasió propícia li ho vaig fer saber, i ell m'abraçà. Després, va passar a fer l'acompliment de tots els que a ell s'acostaven per saludar-lo i acceptar el seu mestratge. S'ha fet alguna literatura sobre aquestes coses.

I ara, s'ha mort. I descansarà en la pau de qui fa miracles. El de Sant Pau, i, personalment, el d'Enric va estar aconseguir que aquell bri de palla, aquella anima meta perduda, durara fins el dia mateix d'avui.

Jo, que estic perfectament interessat en que la gent no em cregui entusiasta dels miracles, confesse, en aquest cas, que em sembla del tot inusual que aquell prestigi tan menut alcançara aquest esclat que ara tenim. El miracle d'aconseguir-ho es deu a quatre com ell.

Possiblement, en cada història d'un poble hi ha hagut sempre nanos, gegants i cavalls. I sense un parell de genets com Enric Soler, societats com les nostres serien tribus d'imperis centro-africans, desconegudes i rebaixades a espectadors del París-Dakar.

Aquest xicotet escrit, com vostés poden comprendre, és un homenatge a la persona que ensenyà a viure el meu pare. Li ho devia, no els pareix?

Lectores

Peatones en peligro

Unamos nuestros esfuerzos y que nuestra fuerza solidaria germine, que nuestra concepción de un mundo más humano, más racional, no sea motivo de que nos avasallen, luchemos contra la concepción irracional del progreso, contra la mala utilización de sus máquinas, imputables no a sus creadores, sino a los que irresponsablemente las utilizan. Hace poco era Ismael Gómez Menoro arrollado por un vehículo. ¿Quién será el próximo? Corredores, ciclistas, peatones..., gentes todas a las que nos gusta disfrutar de nuestro entorno, responsables y solidarios de lo que nos rodea, exigimos nuestro derecho a disfrutarlo sin que en ello vaya implícita la potencial pena de muerte a manos de un irresponsable conductor.

Las autoridades no controlan el abuso consciente o inconsciente de los conductores (ocupación de aceras, pasos de peatones, adelantamientos a gran velocidad en caminos rurales, y un largo etcétera) y cuando lo hacen alguna vez mesiánica, se les acusa de abuso de poder y dan marcha atrás (por aquello de los votos), con lo cual triunfa el incivismo y la falta de respeto hacia los demás.

Sólo hay una solución. Una plataforma que nos defienda de la agresión diaria de los vehículos a motor. Reivindicamos unas vías sin peligro de muerte para peatones. —Enrique Gálvez.

Adolfo Parra

Genitales celestiales

PARECE que a las autoridades religiosas —ahora me refiero a las cristianas, y más concretamente, a las católicas— los asuntos relacionados con la genitalidad les traen preocupados. Circulan por ahí, más o menos diluidos, esos asuntos; pero, cuando confluyen y les son aplicados los altavoces de los medios de comunicación, da toda la impresión de que existe una *obsesión genital* y, para mayor inri, bastante desorientada y desorientadora.

Pongamos los asuntos en el escaparate de nuestra atención y veamos qué vemos:

— Noticias sobre los progresos, o no, de la idea de que la mujer puede ser sacerdote.

— Alabanzas papales al maravilloso papel que representa la Virgen María en nuestro arco hagiográfico.

— Existencia, o no, de la sexualidad y del sexo en la otra vida.

Lo primero que, creo, no se entiende es que la profesión y el ejercicio del sacerdocio dependa de la posesión, o no, de determinados apéndices reproductores. Creo, insisto, que esto no lo entiende nadie, ni aun los que defienden la tesis del que podríamos llamar *sacerdocio peneal*, porque no hay más que ver la pobreza de sus argumentos. Los anglicanos le han dicho oficialmente «no» a ese montaje y, preocupados por la apertura, el obispo anglicano de Londres ha amenazado con transferir sus creencias y sus conciencias a Roma..., con lo que Roma podría pasar a ser considerada refugio ultramontano. Pena. Uno se descoloca más si escucha y medita los elogios papales a la Virgen. Yo me acuerdo entonces de aquello de «te quiero perrito, pero pan poquito».

Ciertamente, Dios, cuando repasa la lista de sus sacerdotes, ¿les echará una ojeada a la entrepierna para comprobar (y quedarse tranquilo) la legalidad de su ordenación sacramental? A fuerza de hacerlo aparentemente accesible a nuestra percepción tridimensional y, por lo tanto, antropomorfo, ¿habremos convertido a Dios en un venerable anciano barbudo, *voyeur* y *triquismiquis*? ¡Dios, de lo que no seremos capaces los hombres! No sólo estamos destruyendo la naturaleza, sino que nos encontramos en

condiciones de convertir la *esencia infinita y eterna* en un mezquino mironcete discriminador. ¡Y esas cosas las hace y las dice la Jerarquía (con mayúscula)! ¡Ave María Purísima!

La cosa —a mi modesto entender— entra ya en los terrenos del disloque, cuando el Sumo Pontífice viene a decir (yo al menos así lo he leído e interpretado) que en el cielo no hay sexo. (Creo que por el momento no es dogma.) Entonces, uno, absolutamente desorientado, dice: «*Pero bueno; vamos a ver. Usted [Su Santidad] está armando la marimorena con eso del sacerdocio de la mujer. Y el obispo de Londres, etcétera, y se están fijando en algo [el sexo] que luego no va a existir en el cielo... que se supone que es lo importante. Y si eso [el sexo] que tanto le preocupa a usted, luego no va a tener importancia [porque no va a existir], ¿por qué puñetas lo convierte ahora [en la historia de la humanidad y en el día a día] en obstáculo insalvable?, etcétera.*» (Aquí vendría la respuesta de la jerarquía... que ni se sabe.)

Uno insiste:

«*¿O es que, por lo contrario, el sexo es tan importante (y tal vez tan mal visto en el cielo) que al cruzar determinado ecuador de la travesía cielo-tierra alguien [quizá un funcionario de San Pedro] capa o, para ser menos traumatizante, borra el sexo de los santos?*» Pero ¿esto quién se lo puede creer? El Credo habla «de la resurrección de la carne»... ¿Hay que entender «de la resurrección de [casi toda] la carne»? Jesucristo y la Virgen subieron (por distintos métodos) al cielo. ¿Quién se atrevió a operarles? Y, quizá, sobre todo ¿por qué? ¿Es que el cuerpo fue creado por Dios, excepto el sexo? ¿Quién lo creó, el diablo? ¿Y por qué, al llegar al cielo, puestos a cortar, no se cortan las orejas o un dedo? ¿Qué tiene el sexo que provoca estos follones increíbles? ¿Por qué se intenta perpetuar el maniqueísmo? Pero... ¿quién ha dicho que es malo? No será en los Evangelios. Debíamos empezar a encajar la idea del sexo dentro de las coordenadas de la sensatez, de la felicidad (para empezar, humana y terrenal), del respeto mutuo, del amor.

Marc Antoni Adell i Cueva *

Soler i Godes, en el record

CERTAMENT que l'any 1992 —tant ostentós i *commemoratiu* alhora en alguns àmbits— ha esdevingut un *annus horribilis*, en altres: l'Europa que no troba els camins de la concòrdia, els desastres ecològics, les guerres, la fam i la misèria en bona part del planeta... i —ja en el món de la nostra cultura i la nostra llengua— la desaparició de **Joan Fuster** i, ara, tot just començat el 93, el traspàs d'**Enric Soler i Godes**. El mestre Soler i Godes havia destacat —como tothom sap i la premsa ho ha recordat abastament aquests dies—, en la seua condició de pedagog capdavanter, en la introducció de les tècniques **Freinet** a l'escola del nostre país —els anys trenta— i com a escriptor qualificat en la nostra llengua. Així mateix, havia estat signant —dels últims ja— de les anomenades Normes del 32 per a la normativització del valencià.

Enguany —certament— no ens havia arribat, don Enric, la seua habitual felicitació nadalenca tan original i arrelada al país alhora, ni la seua targeta —de color groc— on sota aquell dibuix paradigmàtic es llegia la seua condició de mestre jubilat, cronista de Salem i «signant de les Normes de Castelló». Quina cosa més estranya!... Vostè, tan complert i atent i que la tarja no arribava... Heus ací la raó.

Raó imperiosa i de força major: vostè ha decidit anar-se'n. Ha decidit que ja era hora de fer el viatge per al qual —com ens explicà Sant Pau d'Albocàsser— «tenia ja el bitllet a la butxaca». Nosaltres, però, no teníem cap pressa: ens trobàvem a gust en la seua companyia, estàvem aprenent tant del seu saber acumulat, de la seua experiència, de la seua il·lusió...

Havia tingut vostè, don Enric, l'ha-

bilitat de guanyar-se a tots i en els darrers anys estava recollint els fruits: les autoritats li reconeixien —més val tard que mal— la seua vàlua. Una escola de Castelló —el seu poble— rebia el seu nom. Se li edità el quadern facsimil *Sembra* en el cinquantenari de la publicació del primer exemplar d'aquella revista escolar a Sant Joan de Moró. Algunes poesies i narracions infantils seues apareixien reeditades en la col·lecció *L'escola arrelada*. Rebé la medalla de la Generalitat al mèrit cultural. Fou homenatjat per tot arreu...

Quants anys han passat, mestre, des que —justament per les seues idees avançades i progressistes en el món de la pedagogia i de la cultura— hagué de buscar refugi, a Barcelona, estant a l'escola d'estiu, a casa de l'il·lustre inspector escolar don **Herminio Almendros**, en esclatar la guerra civil. Clar que don Herminio —pare del desaparegut realitzador cinematogràfic **Néstor Almendros**— també hagué d'amargar-se, primer, i exiliar-se, després, amb la seua família cap a Cuba, on fou professor de la Universitat de l'Havana i ministre d'Instrucció Pública.

Vostè, don Enric, malgrat les circumstàncies adverses, continuà l'amistat i mantingué correspondència amb la família Almendros.

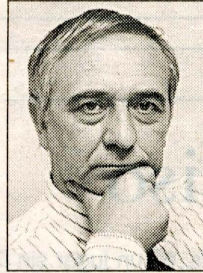
I ara vostè se'n va. Bona herència ens deixa, mestre: el llegat material dels seus papers que voldríem veure en un *centre-museu* dedicat a la pedagogia valenciana i l'entusiasme del seu quefer cultural, lingüístic i escolar. No sé si serem capaços de donar una resposta adequada al repte exemplificador de la seua vida. L'intent, però, hi serà, i serà ferm. Per sempre, mestre.

* Inspector d'Educació.

Joc fora

La historia interminable

EDUARDO MAS

Tal y como nos temíamos, parece que lo de los accesos al puerto va para largo. El alcalde se entrevistó con el gobernador y le dio a conocer los últimos estudios y el proyecto de su partido, que, como es sabido, ahora apuesta por una salida sur. La idea parece que, en general, ha sido bien acogida en el Grao, salvo por parte de las autoridades portuarias, que, me da la impresión, a tenor de lo que dicen, no es que estén de acuerdo o en desacuerdo con nadie en concreto, sino perplejos ante tanto proyecto, tanto cambio y tanta literatura.

También el alcalde le transmitió al representante del Gobierno central su inquietud sobre cuestiones tan antiguas como las del aeroclub, el barranco de Fraga o la zona turística que han pensado hacer en el terreno que ocupaba Fertiberia.

Claro, el señor **De la Riva** le dijo lo previsto, y es que acaba de *aterrizar* y, por tanto, todavía desconoce desde la óptica del Gobierno Civil muchos temas, por lo que deberá tener mayor asesoramiento.

Por otra parte, la postura del nuevo gobernador era también lógica. Piensen ustedes la imagen que hubiera dado la Administración central si este hombre se hubiera comprometido de entrada en cualquier tema, tras varios años de estancia de su antecesor que ni puso ni quitó, sino todo lo contrario.

Pero lo peor es que, o mucho me equivoco, o todo va para largo. Recuerdo que **Gimeno** declaraba a este periódico, poco después de su toma de posesión, que el problema del aeroclub estaría resuelto en la presente legislatura. *Nasti de plasti*. Respecto a los accesos, todavía no existe ni un borrador de proyecto, y sobre el barranco de Fraga, mucho me temo que seguiremos soportando sus riesgos.

Con todo, buenos días.

Lectores

La batalla de la credibilidad

M'apuntava un company que els socialistes deuen espolsar-nos l'obrerisme. No estic d'acord. Si els socialistes pedem les nostres arelles obreres e intel·lectuals originàries, haurem de tornar a buscar-les sense remissió.

Posat que vivim en una societat capitalista i benestant, els socialistes no tenim per què renunciar als béns de consum, incloent-hi els més refinats, que se'ns ofereixen, però personalment m'indigna veure rufians que s'enriqueixen desvergonyidament a l'ombra del bon nom i millor càrrec del germà, i germans descuidats que diuen no saber-ne res; vividors que recomanen moderació salarial des de l'acollidor despatx d'una casa de 1.370 metres quadrats i presumptes adjudicacions directes de contratacions i comissions baix mà, presumptes o comprovades. I no em resigno a la discreció i a tancar files en benefici de gentola.

L'arrel obrera del partit socialista no sols és fonamental per a fer front a la dreta rabiosa expectant, als nacionalismes insolidaris i a un partit comunista deficiat en veure com se li enfonsa el terreny ideològic sota els peus, sinó que és insubstituïble per a compensar l'efecte de les malifetes dels *senyoritos* pseudo-socialistes en l'electorat.

Obviament, aquesta reflexió hagués pogut fer-la de portes endins: ningú s'haguera escan-

daltzat, tot s'haguera diluït en la legítima satisfacció que compartisc, de poder celebrar el 10^è aniversari del Govern socialista. Però vull assumir la responsabilitat que es derive (tota la que em pertoque) d'abocar la meua opinió a la premsa, que és on es lliura la batalla contra la nostra credibilitat.—**Pepe Martínez Borrás**.

Nacionalismes

L'altre dia hem comentava un amic si no temia que el nacionalisme català es convertís en una espècie de neo-nacionalisme violent, si no és molt millor lluitar per la tolerància i la convivència entre els pobles. Naturalment, li vaig contestar que sí. Que el nacionalisme català, i sobretot ací, al País Valencià, és un nacionalisme d'esquerres i, per tant, comporta tota una sèrie d'idees pròpies d'aquesta ideologia, com ara la tolerància, l'acceptació i la integració d'altres cultures o pobles, sense menysprear les aportacions forànees que sempre poden ser enriquidores.

El nacionalisme mal entés i exarcebada sempre condueix a situacions xenòfobes y feixistes; sols cal comprovar quins han estat els nacionalismes que han desembocat en règims dictatorials i xenofòbics per adonar-nos-en que aquests s'han desenvolupat a partir d'una ideologia dretana i d'estats de tipus imperialista, cas del nazisme o els nous nacionalismes estals-dretans europeus.

Per alta banda, i si observem el que ha estat la història del

nostre País, ens trobem que a la Corona d'Aragó, i més encara a l'antic Regne de València, es mantingué una convivència pacífica, tolerant i enriquidora entre les cultures i també religions cristiana, àrab i jueva que durà fins a la malaurada expulsió dels moriscos i jueus, expulsió que més bé responia a interessos partidistes, polítics i/o religiosos de persones o estaments amb posicions fanàtiques.

El nacionalisme català o valencià no postula un tancament del nostre País, sinó un dret que ens correspon com a poble històricament definit, el dret a autogovernar-nos i a elegir el nostre camí com a poble. El dret a viure en la nostra llengua i a conviure amb els altres pobles del món com el que hem estat sempre, un poble lliure i tolerant. La nostra història ens avala.—**J.Francesc Bolufer i Sapinya**.

■ **Los escritos que los lectores** envíen a esta sección no deberán sobrepasar, en ningún caso, las 30 líneas mecanografiadas a 65 espacios. Para publicarlos es necesario que se presenten firmados, con el acompañamiento del domicilio, teléfono y número del DNI, y nunca se firmará con pseudónimo o nombre supuesto. Este periódico se reserva el derecho de publicar estas colaboraciones, así como de resumirlas o extractarlas cuando lo considere oportuno. No se devolverán los originales no solicitados ni se facilitará información postal o telefónica sobre ellos.

Memoria Urbana

Sebastià Aguyé

El maestro y poeta Enric Soler i Godes nunca se consideró un creador literario. Su modestia y su sentido de hombre de bien hacía que se viera a sí mismo como una persona que escribía como consecuencia de su

amor a los libros. El intelectual Joan Fuster, en su «Antología de la poesía valenciana», interpreta la obra de Soler i Godes como adscrita a la tendencia del paisajismo sentimental, una poesía con una temática inspi-

rada en la tierra, en el paisaje visto con un acento emotivo. Una corriente que convive con la renovadora generación de 1930 donde tenemos que situar a Bernat Artola y Carles Salvador.

Más allá de la labor pedagógica, su obra poética constituye, junto a la de Artola, un salto generacional en Castelló

La pasión literaria de Soler i Godes

En la valoración que en los últimos años se ha realizado de la aportación de Enric Soler i Godes a la cultura contemporánea del País Valenciano ha primado una visión parcial. Se ha hablado reiteradamente de su admirable trabajo como maestro de escuela, y de su papel fundamental como introductor en los años treinta de las técnicas pedagógicas de Celestin Freinet, que proponía utilizar la imprenta en la enseñanza para facilitar el aprendizaje de la lengua. Pero, además de la docencia, Soler i Godes dedicó su vida a una auténtica pasión por las letras.

Una familia de cultura

Enric Soler i Godes nació en Castelló de la Plana el 3 de marzo de 1903, en una casa del carrer Escultor Viciano. Don Santiago, su padre, era maestro en la escuela de la Beneficencia, y además era el propietario de una librería y papelería en el céntrico carrer Enmig, frente a la iglesia de Sant Miquel. La inquietud creativa de su familia se mostraba en las obras de teatro escritas por su padre que habían sido estrenadas, y, especialmente, en la zarzuela local *Mos Quedem* (1907), compuesta por don Santiago en colaboración con su hermano Vicent, y con música de Antonio Gasco, que llegó a convertirse en una obra muy popular en el primer tercio de siglo.

La precoz afición del joven Enric a las letras le llevó, según su propio testimonio, a colaborar en las revistas infantiles de su tiempo y, aún adolescente, a publicar su primer artículo periodístico en *La Provincia Nueva* de Castelló. Erán los primeros pasos de una dedicación al artículo de prensa —donde el ingenio y la amenidad constituían elementos básicos de su estilo— que le llevaría, años más tarde, a publicar en la mayoría de medios de comunicación valencianos y en algunos de Barcelona, como el semanario *Destino* o también *El Día Gráfico*. Además también colaboró esporádicamente en algún periódico madrileño y en las revistas catalanas, editadas en México y Argentina por los exiliados del franquismo.

En aquel destacado ambiente cultural de Castelló de los años treinta Soler i Godes comenzó a relacionarse con la *Societat Castellonenca de Cultura*, desde un profundo compromiso con la lengua propia. Su participación en la firma de *Les Normes de Castelló* en 1932 significó, además de una muestra de su interés por la normalidad lingüística, el primer reconocimiento de su labor literaria. La composición de Enric Soler, que constituye el epígrafe poético de la edición de las bases ortográficas en el *Boletín de la Castellonenca*, es sin duda el más bello poema que se ha dedicado a la *senyera* de la ciudad de Valencia.

Una obra poética

Tres libros publicados en un período de unos treinta años

Reunión de maestros e intelectuales en Castelló en 1932. En pie en el centro aparece Carles Salvador junto a Enric Soler i Godes.

El corazón en la montaña

Tras sus primeros pasos como maestro de escuela en un pueblo gallego, Soler i Godes llegó destinado a Ortells, en la comarca de Els Ports en 1927. Hasta que en 1931 fue nombrado para ejercer la docencia en Sant Joan de Moró, donde permaneció por espacio de diez años. Fue posiblemente esta etapa el momento más ilusionante y sentido de su vida. Sus colaboraciones publicadas con regularidad en el *Boletín de la Sociedad Castellonenca de Cultura* presagiaban una madurez, en su trabajo intelectual, que la guerra del 36 se encargaría de truncar dramáticamente. En 1933 fue uno de los promotores, junto a Carles Salvador de aquella ejemplar *Colònia Escolar Valencianista* en el ermitorio de Sant Pau de Albocàsser, que se ha convertido en nuestra historia contemporánea en un referente insubstituible de la renovación pedagógica.

Pero Soler i Godes era además un escritor. Su primera obra poética, *I el cel és blau* (1933), calificada por el profesor Lluís Mesequer como «poesía simbolista i popular», era un intento de superar el tópico lenguaje del llorentinismo epigonal, y de aproximarse a la innovadora generación de 1930, encabezada por Carles Salvador y Bernat Artola. Haciéndose eco de este primer

«Són molt pocs els escriptors valencians que se n'han ocupat —escribió el profesor Manuel Sanchis Guarner—; se'n planya Soler Godes que deia que li hauria agradat ser-ne el cantor». Justamente las imágenes y la sensibilidad ante el paisaje de su primer libro de poemas, *I el cel és blau*, es deudor de sus entusiasmos por aquellas tierras interiores. Su ex-libris, «*Estimar allò que perdura sobre la vida i el temps*», una frase que resume su amor por la cultura, con aquella imagen de una Peníscola que se adentra en el mar de la civilización, enmarcada por la columna griega, el libro clásico y la lámpara del pensamiento, es posiblemente la más bella metáfora que se ha dedicado a la visión idealizada de la riqueza esencial del Maestrat.

Josep Maria de Sagarra, Tomàs Garcés o Joan Salvat Papasseit.

Después de la obra de Enric Soler se continuaría con *Bestioles* (1952), conjunto de poemas pensados para la escuela que tienen un sutil encanto humorístico, y *Cançons d'ahir i de demà*

(1964), una poesía que refleja el paso del tiempo y la añoranza.

Un salto generacional

En el conjunto de la poesía producida por autores castellonenses en la época contemporánea, la aparición de Bernat Artola y de Enric Soler i Godes constituye un salto generacional. La obra de estos poetas responde a una etapa donde existe un mantenimiento del modernismo literario y de los ecos estilísticos de la *Renaixença*, pero al mismo tiempo se produce la recepción del simbolismo y de las vanguardias.

Años después, en un poema titulado *Elegía a Bernat Artola*, Soler i Godes recordaría en unos versos autobiográficos aquella relación personal de juventud. Artola es evocado como «l'amic de sempre, / el company de tantes hores solitàries / plenes de confidències i alegries».

Pero aquellos años pusieron también a prueba su capacidad de sufrimiento y de compromiso ético en defensa de la vida y de la dignidad humana. En 1937 Artola y Soler pensaron en la creación de una «*Associació d'Escriptors Antifeixistes*». Durante la guerra fue secretario de la federación de trabajadores de la enseñanza FETE-UGT y, de hecho, su trabajo sindical y su defensa de la cultura y la democracia le ocasionaron tener que pasar por dos consejos de guerra. Pero, en medio de tantas miserias, no escatimó esfuerzos por ayudar a los intelectuales castellonenses de derechas en aquel «trienio negro».

ROGAD A DIOS EN CARIDAD POR EL ALMA DE

JOSÉ MORATÓ ESPI

Que falleció en Valencia, a los 69 años de edad, habiendo recibido los santos sacramentos y la bendición apostólica

R. I. P.

Sus resignados: Esposa, doña Encarna Silvestre Arastey; hijos, José Morató y Ernesto Morató; hijas políticas, Remedios y Consuelo; nietos, Pepe, Teresa, Ernesto y Alfredo, y demás familia, participan a sus amistades tan dolosa pérdida y ruegan una oración por su alma.

El entierro se verificará en Lliria, hoy, a las 16 horas, desde la parroquia La Asunción.

La familia BUENO MIRALLES

quiere hacer público su agradecimiento a todas las personas que nos han dado muestras de apoyo y condolencia por el fallecimiento de nuestro hijo

JOSÉ MARTÍN

acaecido en trágico accidente de montaña

Haciendo extensivo su agradecimiento a las entidades, cuerpos y voluntarios que intervinieron en las tareas de búsqueda y rescate.

PREGUEU A DÉU EN CARITAT PER L'ÀNIMA DE

EN RAFAEL VIGUER BELENGER

FILL DE RAFAEL VIGUER CEBRIÀ (industrial forner)

Que va morir en València el dia 15 de gener de 1993, als trenta-sis anys d'edat, havent rebut els sants sagraments i la benedicció apostòlica

R. I. P.

Els seus apeneditis: Pare, Rafael Viguer Cebrià i Isabel Belenguer Sevilla; germana, Maria Isabel; germà polític, Joaquim Munné; avi, oncles, cosins i la resta de la família, participen a les seues amistats tan dolorosa pèrdua i preguen una oració per la seua ànima.

El soterrament es verificarà hui, a les 12.30 hores, des de l'Institut Anatòmic Forense. A continuació se celebrarà la missa en l'església parroquial de la Misericòrdia, de Campanar, a les 13 hores. Tot seguit rebrà cristiana sepultura en el cementeri de Campanar.

Rogad a Dios en caridad por el alma de

JUAN LIROLA PIQUERAS

GERENTE DE TREYCAL, S. L.

Que falleció ayer en Valencia, a los 55 años de edad, habiendo recibido los santos sacramentos y la bendición apostólica

Sus socios y empleados, al comunicar tan sensible pérdida, ruegan una oración por su alma

ENRIC SOLER I GODES

Seguirem el teu exemple

UPV
UNITAT DEL POBLE VALENCIÀ

Rogad a Dios en caridad por el alma de

Don SEGISMUNDO GARCÍA PÉREZ

Que falleció el día 14 de enero, a los 55 años de edad

R. I. P.

Sus resignados: Esposa, hijos y demás familia participan a sus amistades tan dolorosa pérdida y comunican que el funeral se verificará hoy, sábado, a las 11 horas, en la iglesia Santiago Apóstol (Marchalenes).

Rogad a Dios en caridad por el alma de

Doña MARÍA DESAMPARADOS FERRER GARCÍA

VIUDA DE DON FRANCISCO LÓPEZ TORRES

Falleció el día 15 enero 1993, a los 85 años de edad, habiendo recibido los santos sacramentos y la bendición apostólica

D. E. P.

Sus afligidos: Hijos, don Francisco y doña María Amparo; hijo político, don José Chiralt Moya; nietos, Mariam, José Enrique, Clara y Susan y Luis, y demás familia, ruegan una oración por su alma y comunican que el entierro se llevará a cabo hoy, sábado, día 16, a las 13 horas, desde el hospital La Fe al Cementerio General de Valencia.

Darrera conversa amb Enric Soler i Godes, mort la setmana passada als 89 anys

“A la Conselleria tots parlen castellà”

En aquesta entrevista, inèdita i feta fa ara un any, Enric Soler i Godes parla de la seua trajectòria professional com a mestre i periodista i dels problemes que més l'havien preocupat al llarg de la seua dilatada carrera, l'educació, la llengua, la societat valenciana, la natura...

La casa d'Enric Soler i Godes és plena de racons farcits de llibres de gom a gom, d'infinites col·leccions de periòdics servats i endreçats amb la tenacitat de l'amant dels anys i esdeveniments passats, de memòries recobrades en vells retrats, fotografies i llibres antics.

—¿Es considera vostè un mestre que escriu o un escriptor que ensenya?

—Jo em considere més un mestre que escriu. La meua vocació ha sigut la del Magisteri i per tant estic més content d'haver sigut mestre, i això que sabia que anava a una carrera de poques possibilitats econòmiques en aquella època. Vaig fer oposicions a Magisteri l'any 23 a Barcelona i encara recorde que al final de les oposicions posaves, «*aspirando al sueldo de dos mil pesetas anuales*». Llavors un periòdic valia cinc cèntims, fixa't-hi! Eren altres temps, aquells. Però vaig voler ser mestre i vaig tenir molta estima a la professió perquè m'agradava molt veure com un xiquet passava, per exemple, de restar a multiplicar; quan començava a fer les primeres sumes, les primeres restes, les primeres multiplicacions... Jo participava molt de l'escola. És més, quan jo estava de mestre a Sant Joan de Moró, recorde que en acabar la classe me n'anava a per la correspondència i els xiquets que volien quedar-se amb mi després de la classe, s'hi quedaven debades, a fer els treballs amb la tècnica Freinet de la impremta a l'escola.

—¿Com és que va fer oposicions a Barcelona?

—Perquè vivia a Catalunya. En aquella època el qui feia oposicions a Magisteri en el rectorat de Múrcia, es col·locava en el rectorat de Múrcia; qui les feia al de València, es col·locava a València, Alacant o Castelló.

És a dir, que et col·locaves en el districte universitari on havies fet la instància per a les oposicions. Com jo vivia a

Catalunya, doncs jo les vaig fer allí.

—I vostè era allí quan va començar a...

—No. Jo vaig començar a Galícia.

—¿A Galícia? ¿Com és això?

—Doncs... Jo estava a l'Àfrica en el servei militar i es publicà una ordre segons la qual el mestre que no havia sol·licitat plaça, se'l destinaria arreu, i com jo no n'havia sol·licitat, de plaça, doncs m'enviaren a la província de Lugo on vaig estar un any. D'allí vaig passar a Ortells, un poble de les aldees de Morella, i d'allí a Sant Joan de Moró. De Sant Joan de Moró vaig estar cinc anys desterrat a la província de Santander. Després de complir el desterrament vaig retornar ací, a València, on estava la dona. Vaig estar dos o tres mesos a Palma de Gandia i d'allí, per consort, la dona em portà a Benifaió on vaig estar vora trenta anys. Això ha sigut el meu camí, la trajectòria de les escoles que he regentat.

—Tinc curiositat per saber tot el tema de la renovació pedagògica d'aquella època...

—No existia res de res. El mestre estudiava la carrera, feia oposicions i després se n'anava a passejar. No hi havia cap ansietat de millorament pedagògic ni de cultura ni de res, però absolutament res de res. Tant era així que per a mi va ser una sorpresa gran assistir com a becari a l'Escola d'Estiu de Barcelona en l'any 32. Va ser allò un goig en veure la quantitat de coses que es feien, i de mestres que s'hi estaven formant, millorant la cultura i aprenent coses que no havien estudiat a l'Escola Normal.

—¿Hi havia correspondència entre la inquietud de Barcelona i València...?

—No hi havia cap relació de res. Si de cas la relació era personal.

—¿I quins foren els seus contactes a Barcelona?

—Ui, els meus contactes foren molt i molt bons.

—Per exemple, com va poder connec-

tar vostè amb les tècniques Freinet...

—Quan vaig anar becat l'any 32 per la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya a l'Escola d'Estiu un mes, el juliol, allí hi havia unes assignatures i uns temes que eren optatius, i altres obligatoris, com la Història de Catalunya, la Geografia de Catalunya i la Llengua. En una d'aquelles classes s'ensenyava la tècnica Freinet, que m'era totalment desconeguda, i allí me'n vaig assabentar. Em va agradar perquè a ma casa havíem sigut impressors, havíem tingut una impremta a Castelló, i aquell ofici m'agradava molt, per tant de seguida m'hi vaig abocar i vaig ser el primer i l'únic que tenia ací la impremta Freinet. Després en vingueren d'altres segons em sembla.

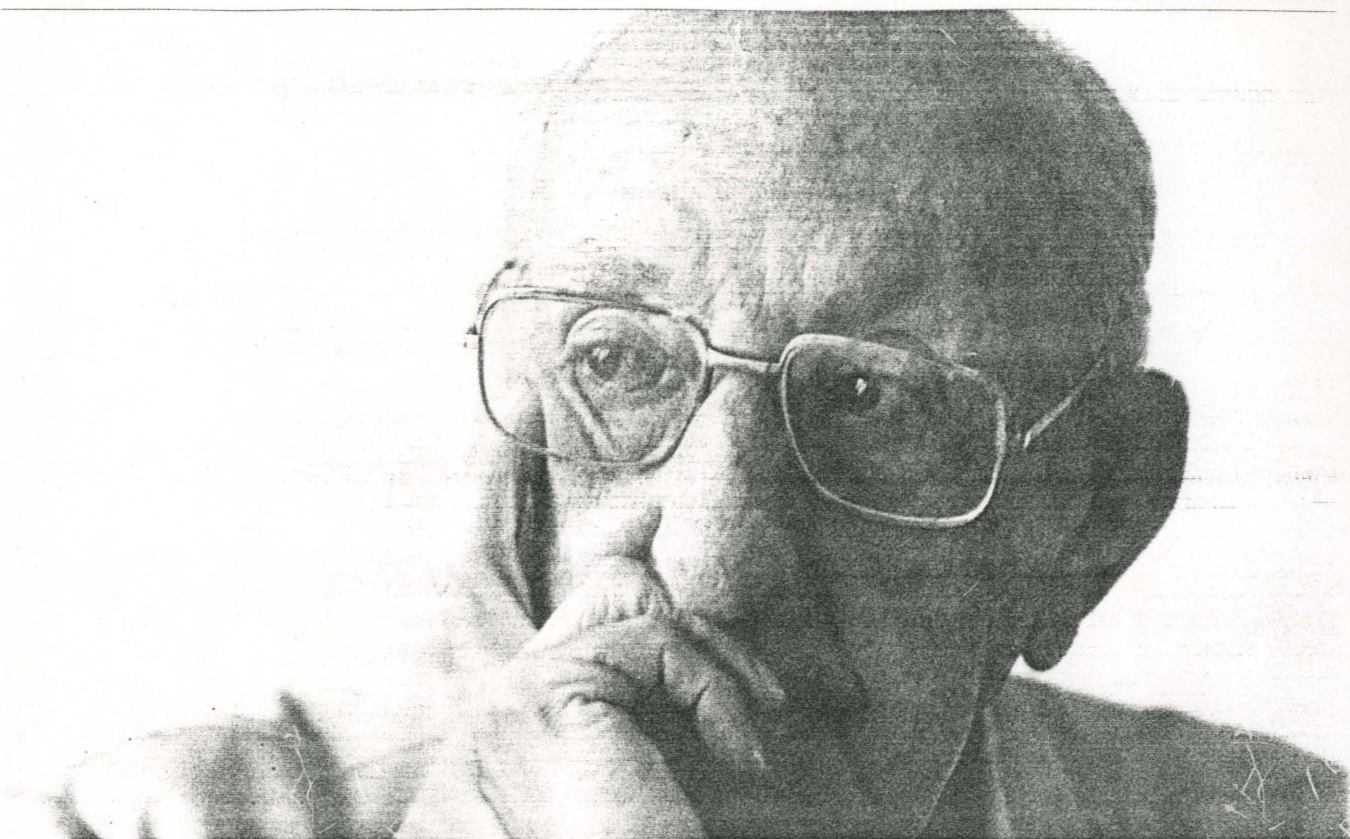
—La qüestió és que va ser pels contactes de Barcelona, no és que es va posar en contacte vostè amb els impulsors i mestres estrangers...

—Sí, a través de l'Escola d'Estiu. Desconeixia allò i em vaig matricular. En saber que es tractava de la impremta a l'escola... ¿Què vol dir la impremta a l'escola? I allí vaig veure com era la premsa, com eren els componedors, com eren les lletres, com es feien... Les revistes que feien les escoles que empraven la tècnica Freinet se les canviaven d'uns als altres. Jo l'enviava a un poble i aquells del poble me l'enviaven a mi. I així alguna cosa aprenies.

—¿Aquesta inquietud seua, era per renovar l'escola o tenia una visió més ampla, de país...?

—En el fons hi havia un interès de renovació pedagògica, un interès de renovació dels mètodes de la forma d'ensenyar als xiquets que no havíem après mai. Llavors es va agafar aquella forma de fer els treballs, de compondre'ls, d'imprimir-los, etc. Ells veien nàixer el llibre de lectura.

—¿En quina llengua ho feien? En castellà, en català...

“El vers ha sigut com una fugida, una sortida que m'alliberava”.

RAFA GIL

Adéu al primer mestre valencianista

Sense aldarulls, amb perfecta coherència amb el que va ser la seua trajectòria vital, Enric Soler i Godes, pedagog, escriptor i sobretot, mestre, va morir a València la setmana passada. La mort el va trobar a sa casa 89 anys després del seu naixement a Castelló de la Plana i va truncar així una vida on la pedagogia i el valencianisme van ser les protagonistes principals. El traspass de la seua dona, ara fa un any, va ser l'únic colp que pogué afeblir el dinamisme inesgotable que el caracteritzava. Un soterrar envoltat dels amics i les principals autoritats de la Generalitat valenciana encapçalades pel president Joan Lerma, després d'una missa en castellà que confirmava le pessimisme per la normalització que mostra a l'entrevista van ser els seus últims homenatges.

Signant de les Normes de Castelló del 1932, Soler i Godes es va convertir en un constant referent del moviment valencianista quan, un any després, introduïa el mètode pedagògic Freinet a l'escola valenciana i hi incorporava l'ensenyament del català. Ja abans, Soler i Godes s'havia definit com a “mestre valencianista”, a qui se li feia difícil suportar la situació de l'educació al País Valencià durant la República.

El Mestre Valencianista, fill de mestres i impressors, havia estudiat la seua carrera a Tarragona i havia aprovat les seues oposicions a Barcelona, circumstància que li va permetre entrar en contacte amb els sectors nacionalistes i de renovació pedagògica del Principat amb qui més tard participaria, juntament amb Carles Salvador, en l'escola d'estiu de l'any 1932.

Carles Salvador ja coneixia els treballs que Soler i Godes publicava, des dels 14 anys, a diversos diaris de Barcelona, Castelló i València com *El heraldo de Castellón*, *La Publicitat* o *El Mercantil valenciano*. L'amistat entre els dos estudiosos va permetre posar en funcionament els cursos de valencià de l'entitat Lo Rat Penat, amb l'ajut, sempre destacat per Soler i Godes, d'Adolf Pizcueta.

Treballador incansable de la ploma, es va centrar en el conreu de l'assaig i la poesia. Són famosos els seus quaderns *Sembra* per a l'escola de Sant Joan de Moró, on va incorporar la impremta, que tant coneixia, a la classe i va permetre als alumnes compondre els seus propis textos. Entre les seues obres més importants destaquen: *Calendari Faller* (1953), *Valencians a Mèxic* (1953) *Els primers periòdics valen-*

cians (1960) *Llibrets de falla* (1977) i el llibre de poemes *I el cel és blau* (1933) una de les primeres obres editades en la normativa consensuada a Castelló.

Soler i Godes va ser home contundent en la seua posició respecte al conflicte lingüístic valencià: “l'embolic és producte de l'enveja i el ressentiment” i va saber entusiasmar tots aquells que li demanaven mestratge i guia. La seua tasca li va valdre també el desterrament a Cantàbria durant cinc anys després de la guerra d'Espanya, temps que aprofità per a col·laborar en publicacions escrites a Perpinyà o Mèxic, llocs on s'havia refugiat bona part de la cultura catalana.

Jubilat després de ser mestre a Benifaió durant trenta anys, el 1983 la Diputació de València li va concedir una beca per a estudiar la literatura folletinesca valenciana del XIX i el 1991 la Generalitat valenciana li va donar l'Alta Distinció. Darrerament, continuava ordenant els seus papers i enquadrant-los amb les tècniques que coneixia des de petit. Infatigable, Enric Soler i Godes havia manifestat la seua voluntat de llegar una part d'aquest material a la seua ciutat de Castelló.

Jordi Sebastià

—¡Home! Ací no hi havia Estatut. Ací estava prohibit, a València, Alacant i Castelló. Jo ho feia d'amagatotis, entre col i col, lletuga. Entre el castellà ficava coses en valencià per demostra-los que el valencià era una llengua que tenia una gramàtica i una ortografia i que es podia llegir i escriure.

—Vostè va ser signant de les Normes de Castelló. ¿Tenia res a veure tot el treball que havia fet de mestre...?

—Jo pertanyia a la Societat Castellonenca de Cultura, i és clar, com allí es portaren els papers perquè firmaren els socis de la Castellonenca de Cultura, doncs jo vaig ser un dels qui hi vaig firmar, com a col·laborador amb poemes en

més grans que s'han fet a València, perquè un moviment cultural que s'imposa a tots sense *ties maries*, sense crits, avallots; sense corregudes i espentes, sense insultar-se... Va ser, allò, un miracle. Vingueren les Normes i tots els qui escrivien el valencià una miqueta conreat, el van millorar. Ja no escrivien 'chenoll' amb 'ch', ni 'Chusep'. Qui diu això diu altres coses. I això es fa tot sense violències de cap classe. La gent, diguem-ne intel·lectual, acata les Normes i les aplica i escriu. Ja publiquen els treballs en els *Annals del Centre de Cultura Valenciana*; els qui escrivien els *Miracles de sant Vicent* ja els escriuen en les Normes. Els llibrets de falla van ser una re-

güent. Els de dretes, espantats per la carnisseria que es feia de matar la gent, s'en retiraren i se n'anaren. L'un s'amagà, l'altre fugí, l'altre es ficà en sa casa i no volgué saber-ne res. O siga, que allò va ser un caos, un daltabaix i ho destorbà tot. Anul·là tot el que s'havia fet i tot el que s'estava fent perquè ja no es féu res més. Fins que vingué això dels cursos de llengua valenciana de Carles Salvador, que és el segon fenomen en importància després de les Normes. Hi havia un interès entre la joventut valenciana d'aprendre... que allò va ser la salvació per a molta gent; i desfilaren, no cents de xicots, sinó milers. Milers d'alumnes entre els de correspondència i els curssets ràpids d'estiu i els cursos normals; n'hi hagué milers... Hi ha ara una quantitat de gent que ha passat per Lo Rat Penat que u s'espantaria de la quantitat de gent que va fer els cursos.

—¿Quan va ser això?

—Als cinquanta i escaig. Finals del cinquanta. Tingues en compte que Carles Salvador va morir per eixa època.

—¿Vostè va ser amic de Carles Salvador?

—Molt. El més amic de Carles Salvador era jo. Jo era la seua mà dreta, perquè ell era president de la secció de Literatura i jo era el vice-president, i per tant feia tot el que em manava. Tot anà bé perquè els qui estàvem allí hi estàvem pel cor, no hi estàvem per la butxaca. Aquest ha sigut el pecat més gran. Ací no hi ha hagut sentiment regional, no hi ha sentiment de pàtria, no hi ha sentiment valencianista, i com no l'hi ha, doncs no hi pot fructificar res.

—La institució més important per al redreçament fou Lo Rat Penat...

—Clar.

—¿Era molt diferent de com és ara...?

—Completament. Com els cursos no es va fer res. Si ara Lo Rat Penat publica alguna cosa, ho fa en eixa gramàtica i en eixa ortografia que ells s'han inventat, en què cap paraula no porta accent, i això no pot ser. Passa un fenomen molt graciós. Ells parlen ja dels setanta-cinc anys dels cursos de llengua, llavors compten com a vàlids els que férem nosaltres. Si ells hagueren sigut una altra qualitat de persones, hagueren tallat i hagueren dit, primer any dels cursos, els nostres amb la nostra ortografia. Però no, estan callats com uns morts i van a la seua.

—Jo he vist una Gramàtica de Carles Salvador que és del 1966, publicada per Lo Rat Penat i sempre m'ha estranyat

"A la gent se l'ha enganyada".

ARXIU

el *Bulletí* que publicava la Castellonenca.

—El procés de normalització que ha sofert la llengua, des de la seua època...

—En la meua joventut hi ha dues èpoques. Una en què no hi ha res de res i on la gent anava solta; els qui feien *La Traca* feien *La Traca*, els qui feien *Germania* feien *Germania* i els que feien *La República de les Lletres* feien *La República de les Lletres*. Eren, per norma general, universitaris i escrivien en les normes de Barcelona aplicades a València. No deien 'altre' sinó 'atre', però deien les coses ja bé... Hi havia un afany de renovació, però eren grupets, grupets que feien la seua revista. Totes aquestes revistes i publicacions d'abans de la guerra es moren per falta de col·laboració. I després hi ha l'època en què apareixen les Normes, un dels fenòmens culturals

novació enorme. Els rètols de les falles també representaren una gran renovació. Molta gent no sabia ni llegir; on posava 'jove' amb 'j' i no amb 'ch', creien que era català i no valencià. Deien que si posava 'ch' era valencià i si posava 'j' era català. Això ha sigut la confusió i l'error que no han volgut aclarir ningú. Ningú no s'ha dedicat a fer una campanya per a assabentar a la gent i dir-los que tot això és mentida. I a la gent se l'ha enganyada. Bé, doncs; aquell moviment de les Normes s'escampà com una taca d'oli i com el poble imita sempre el de dalt, doncs acceptà les Normes i les Normes es feren generals. Ja tothom escrivia i llegia el valencià normatiu, correctament.

—Amb l'adveniment de la Guerra Civil i el Franquisme...

—Això fou un daltabaix. Cadascú tirà per una banda. La gent, llavors féu el se-

Soler i Godes al costat de Vicent Andrés Estellés i Juan Gil Albert.

ARXIU

que aquest sector secessionista tinga les publicacions dels anys cinquanta i seixanta en català normatiu. ¿Per què creu que s'ha produït aquest canvi?

—Ací ha hagut sempre una animositat contra Catalunya. Si grates, allà al fons trobes l'anticatalanisme. Digueu manipulació, digues-ho com vulgues, però ací hi ha un sentiment contra Catalunya de molta gent i especialment per eixa classe mitjana que parla castellà perquè volen ser com els senyorets d'aquella època i no volen ser com els llauradors que parlen valencià; no volen que els diguen que són uns *bastos*. I és clar, el problema no té solució, és una qüestió de sentiment i ací el sentiment és cantar l'himne regional i prou. *I somos muy españolas a mucha honra*. Així que això és així i no es va enlloc.

—Fa deu anys es va atorgar l'Estatut d'Autonomia al País Valencià i es preveia un canvi. La joventut d'ara s'ha integrat al moviment de recuperació...?

—Jo sóc molt fatalista. La gent és valencianista i catalanista per conveniència pròpia, per poder-se col·locar en la Conselleria, aconseguir un sou i tota la resta són contes. No hi ha sentiments. Vas a la Conselleria i tots parlen castellà. Clar, així no fem res amb el cap, tot ho fem amb els peus. I si els dius res, es creuen que estàs boig o et falta un cargol.

—Però no tots són igual.

—Home! No tots són igual, però hi ha una majoria immensa, i si no, aneu a la Plaça de l'Ajuntament i veureu el dia de la Senyera, el 9 d'octubre, qui és el que està per allí. Totes les dones i les *ties*

maries que parlen castellà, i van a cantar el *Himno*. I un país que fa això, és un país perdut. Això no hi ha qui ho lleve d'aquí i és clar, han aparegut altres elements de nom i algun professor i algun sabut que se n'ha passat... Realment no se n'han passat, no han traït res, sinó que són el que han sigut sempre, uns castellanistes. I és clar, això no hi ha qui ho cure. Eixa malaltia no hi ha qui li la traga a u del cos. I d'eixa malaltia pateixen molts i molts joves. La joventut que va a la Conselleria entra *hablando el castellano*. ¿I aquests són els qui han de renovar l'escola? Ací es bota del valencià al castellà amb una facilitat esbalaïdora. I és la majoria.

—Vostè ha escrit articles i té un *vesant periodístic en la seua carrera. Què es considera més, articulista, poeta... ¿Com definiria la seua tasca literària?*

—Una mica de tot, perquè jo he escrit articles i obra literària.

—¿Però per quina es decantaria més?

—Pel periodisme. El periodisme és molt bonic.

—¿Quines són les directrius de la seua obra?

—Jo només he tingut una idea, i ha sigut la idea de València, de la València independent, de la València nostra, tant quan he escrit un article com quan he escrit un vers. Jo sempre he ensenyat la meua terra i la meua llengua. En tot, en prosa i en vers, en conferències i xerrades. Poesia un poc social. El vers ha sigut com una escapada, com una fugida, una sortida que m'alliberava. Però la prosa m'agrada molt, el periodisme so-

bretot. Quantes coses hauria dit si m'hagueren deixat.

—¿Es considera deixeble d'alguna escola o d'algú pel que fa al periodisme?

—Va ser una cosa instintiva. Quan jo vaig ser soldat ja des de l'Àfrica vaig enviar cròniques de guerra d'allà i abans de ser soldat vaig col·laborar en *El Heraldo de Castellón* i en *La Provincia Nueva*, de Castelló. O siga, que em ve de lluny, em ve de xiquet.

—¿Què ha estat per a vostè la infantesa?

—¡Oi! Un món de miracles. La paraula infantesa és molt bonica. Jo he sigut un xiquet que no s'ha avorrit mai. Això que diuen els xiquets d'ara que s'avorreixen, doncs jo no. Sempre he tingut una cosa per llegir o una cosa per preguntar al pare o una cosa a fer, jo. He sigut col·leccionista de *tebeos* des que era xiquet i encara els conserve. Jo tenia aficions literàries des de llavors, ja veus. La paraula infantesa per a molts xiquets és només jugar i fer malifetes, però per a la gent que pensa com jo i que som uns somiatruïtes, doncs és una paraula molt bonica perquè et crees uns mons literaris i poètics meravellosos.

—¿Vostè ha escrit alguna vegada per a xiquets?

—Jo he fet escriure els xiquets en la revista *Sembra* que és la culminació d'un afany pedagògic. Quan em vaig veure la impremta a l'escola, que me la vaig haver de comprar jo —vaig comprar els tubs de tinta, els rodets i tot, m'ho vaig comprar tot—, i amb un sou de dues mil pessetes... Doncs la paraula 'Sembra' va representar una gran il·lusió. No tenia ganes que es tancara l'escola, així com molta gent només esperava el dissabte per fugir de l'escola, jo no fugia; jo m'integrava en l'escola sempre. La paraula *Sembra* va ser per a mi com un miracle i un mirall, perquè així es deia el nostre periòdic escolar.

—Vostè ha demostrat sempre una gran preocupació per la natura.

—La naturalesa està patint sota la mà dels homes; no només són els incendis, són també els residus de les ciutats allò que fa que les plantes, que la natura no siga com abans. Abans si sorties per un caminet, trobaves una font en qualsevol camí o en qualsevol muntanya i t'amorraves allí a beure i no passava res. Ara no pots beure ni et pots fiar de cap font de cap poble perquè està contaminada. Si això és la natura... l'home s'ha portat molt malament amb ella. Una cosa tan ben feta com és la natura l'han assassinada.

Marc V. Adell